

**RAHVUSARHIIVI
TEGEVUSE ÜLEVAADE
2003–2004**

**NATIONAL ARCHIVES OF ESTONIA
2003–2004**

Rahvusarhiiv
National Archives of Estonia

Tartu 2005

Koostanud **Tõnu Tannberg**
Toimetanud **Helina Tamman**
Küljendanud **Eva Peedimaa**
Tõlge inglise keelde **Martin Jaigma**

Trükk AS Triip

ISBN 9985-858-44-1

SISUKORD

Rahvusarhiivi viies ja kuues aasta Priit Pirsko	5
The fifth and the sixth year of the National Archives of Estonia Priit Pirsko	7
Digitaalarhiivindus Leeni Langebraun	9
Hindamispoliitika põhimõtted ja hindamiskomisjon Hanno Vares	12
Rahvusarhiiv Euroopa Liidus: ülevaade asjatundjate töörühma tegevusest 2003–2004 Toivo Jullinen	15
Rahvusarhiiv siseaudiitori pilgu all Lauri Leht	19
Rahvusarhiivi juhised: uus suund rahvusarhiivi järelevalve- ning nõustamistegevuses Tiit Arumäe	21
AIS Internetis Koit Saarevet	23
Ajalooarhiiv Indrek Kuuben	26
Riigiarhiiv Marge Tiidus	29
Filmiarhiiv Ivi Tomingas	32
Arhiivpedagoogika algetest Ajalooarhiivis Birgit Kibal, Edith Seegel	35
Pärmuse kogumine Viljandis ja Pärnus Ülle Narits	38
Kaardikogu ja GIS Ajalooarhiivis Kalev Koppel	40
Lääne-Viru maa-arhiivi uus hoone Jaak Koiduaru	43
Arhiivijuht Lea Teedema 44	
"Karujaht Pärnumaal" 90 aastat hiljem uues kuues Sirje-Mai Hallaste	46
Tuna 25 numbrit Ott Raun	48
Suguvõsaurimise võimaluste areng Ajalooarhiivis Toomas Mägi, Ruth Tiidor, Leeni Langebraun	50
Hooneregistri arhivaalide üleandmine Rahvusarhiivile Pille Noodapera	53
Struktuur	56
Statistika	57
Kronoloogia 2003–2004	59
Chronology 2003–2004	66
Rahvusarhiivi publikatsioonid 2003–2004	74
Autorid	75
Arhiivide kontaktandmed	76

RAHVUSARHIIVI VIIES JA KUUES AASTA

Priit Pirsko

2003. ja 2004. aasta olid Rahvusarhiivi viies-kuues aasta pärast arhiiviseaduse jõustumist ja Eesti arhiivisüsteemi praegusel kujul ümberkorraldamist. Tegemist oli tööste ja edukate aastatega, mil arhiivide areng jätkus varem seatud suunas.

Rahvusarhiiv on valitsusasutus Riigikantselei haldusalas. Rahvusarhiivi struktuuriüksusteks on avalikud arhiivid, asutuse koordineeritud tegevuse tagavad arendus- ja haldusbüroo. Riigiarhivaari juhtimisel arutab Rahvusarhiivi kõige olulisemaid juhtimisküsimusi vähemalt kord kuus nõukoda.

Perioodi tähtsaim strateegiline teeviit oli 2002. aastal Vabariigi Valitsuse poolt heaks kiidetud "Asjaajamise ja arhiivinduse arengukava aastateks 2002–2005". Selles esile toodud tegevusprioriteete täpsustab "Rahvusarhiivi arengukava kuni aastani 2005" ja veelgi detailsemal moel mitmed kitsamad poliitika ja kavad: hindamispoliitika rakenduskava, digitaalarhiivinduse tegevuskava jt. Rahvusarhiivi tegutsemise õiguslikud alused tulenevad arhiiviseadusest, arhiivieeskirjast, Rahvusarhiivi põhimäärusest ja muudest dokumendi- ja arhiivihaldust puudutavatest valitsuse määrustest. Nimetatud dokumentide, eelmiste aastate töötulemuste ja siseaudiitori läbi viidud tegevusriskide hindamise põhjal sõnastatakse tähtsamad tegevusülesanded igaks aastaks.

2003. ja 2004. aasta tähtsaimate tegevusvaldkondadena väärivad esiletõstmist järgmised:

1. Digitaalarhiivinduslike ülesannete täitmine vastavalt valdkonna tegevuskavale.
2. Rahvusarhiivi hindamispoliitika väljatöötamine ja uue järelevalvemudeli juurutamine.
3. Arhiivi infosüsteemi (AIS) veebipõhise otsisüsteemi rakendamine.
4. Rahvusarhiivi koosseisu ja organisatsiooni optimeerimine.

Digitaaldokumentide loomine ja saamine on viimase kümne aasta vältel muutunud vältimatuks nii üksikisiku kui riigi tasandil. Niisuguse info pikaajaline ja seejuures autentne säilitamine on seega tõusetunud arhiivide esmaseks arenguülesandeks kõikjal. Eesti digitaalarhiivinduse strateegia loomist tuleb pidada kõige tähtsamaks uuenduseks siinse arhiiviteooria ja -metoodika vallas viimaste aastate jooksul.

Vastavalt riigisekretäri poolt 2003. aastal kinnitatud tegevuskavale loodi Rahvusarhiivis töörühm, kelle ülesandeks sai nende põhimõtete ja meetmete selgitamine, mis on vajalikud autentse digitaalse ainese pikaajaliseks olemasoluks. Täpsemalt käsitleb strateegia digitaaldokumentide loomise, hindamise, arhiveerimise, säilitamise ja hilisema kasutamise alusprintsipe. Ühest küljest aitab strateegia kaasa nõuetekohase dokumendihalduse juurutamisele asutustes, teisalt pürib digitaalarhiivi õiguslike, intellektuaalsete ja tehnoloogiliste tingimuste kujundamisele Rahvusarhiivis. Strateegia tegevuskava kirjeldab digitaalarhiivinduslike tööde järjekorda, täitjaid, täiendavaid kulusid ja oodatavaid tulemusi kuni aastani 2010.

Arhivaalide väärtuse hindamine on nii arhiiviteooria kui -praktika võtmeküsimus. Avaliku arhiivi hindamispoliitika peab vastama kahele tingimusele: tagada kestva väärtusega teabe säilimine ning võimaldada ajutise väärtusega dokumentide õigeaegne ja õiguspärane hävitamine. Hindamisest johtub, kui palju, kui kaua ja missuguseid dokumente ühiskonnas alles hoitakse ning kui palju see lõppkokkuvõttes maksab.

Hindamine on Rahvusarhiivis nüüdseks viidud uutele alustele. Määratletud on tähtsamad ja vähemtähtsad arhiivimoodustajad, sel alusel ümber korraldatud arhiivijärelevalve. Edukalt on rakendatud erinevaid hindamismeetodeid (statistiline väljavõtt, valik, eelhindamine), alustatud on era- ja kolmanda sektori oluliste arhiivimoodustajate hõlmamisega Rahvusarhiivi kogumistöhe. 2004. aasta lõpul valmis uus järelevalve juhised, mis kiirendab ja hõlbustab riiklikku järelevalvet ning ühtlustab mitmeid protseduure.

Arhiivi infosüsteemi veebipõhise otsivõimaluse loomine tähendab kindlasti pööret kodumaises arhiivinduses. Oluline tähis on see aga ka laiemalt, sest pole just palju rahvusarhiive, kes tagaksid veebipõhise juurdepääsu rohkem kui kolmandikule oma kogudest säiliku tasandil. Ligi 3 miljoni säiliku kirjeldusandmete avalikustamine tähendab märkimisväärset ajasäästu eelkõige uurijatele, sest paljude nimistute leht-lehelt läbilappamine on nüüdseks minevik. Teisalt toob uus avalik e-teenus arhiivi uusi pöördumisi nendegi kodanike poolt, kes varem kas ei jõudnud või ei huvitunud.

Rahvusarhiivi organisatsiooniline areng jätkus eelnevatel aastatel väljakujunenud suunas – vähem arhiive ja arhivaare, enam head avalikku arhiiviteenust. Viie viimase aasta jooksul on arhiivide arv kahanenud kolmandiku võrra (hoidlapind on samal ajal 30% suurenenud), koosseisuliste töötajate arv on langenud viiendiku võrra.

Rakvere arhiivihoonel valmimisel ühendati 2003/2004 aastavahetusel senised Järva, Lääne-Viru ja Ida-Viru arhiivid üheks Lääne-Viru maa-arhiiviks. Tegemist oli neljanda kaasaegse arhiivihoidla avamisega viimase viie aasta jooksul. Samuti liideti Märjamaal asunud Rapla maa-arhiiv Harju maa-arhiiviga. Järjekindlad investeeringud arhiivindusse on toonud kaasa põhimõttelise murrangu rahvusliku ajaloo- ja kultuuripärandi olemasolu tagamisel, mis teeb au Eesti riigile.

Nii ülalnimetatud tegevusprioriteetidest kui ka muudest arhiivinduse tähtsündmustest pajatabki käesolev Rahvusarhiivi ülevaade kahest viimasest aastast. Allkirjutanu oleks ilmselt tõsisest raskustest, kui tal tuleks nimetada kõigest üks ülim saavutus antud perioodist. Saavutusi oli palju, tähtsaid tulemusi mitu. Selle väite parimaks tõestuseks on aasta-aastalt suurenenud uurimissaalide külastuste arv, mis 2004. aasta lõpul ulatus 20 821 korrani ehk 10,5% enam kui 2003. aastal ja 40% rohkem kui viie aasta eest. Kui lisada siia 30% kasvanud arhiivipäringute arv 2004. aastal, tuleb tõdeda arhiiviteabe muutumist aina olulisemaks ressursiks nii kodanike õiguste ja kohustuste tõestamisel kui ka nende infojanu rahuldamisel minevikusündmuste kohta. See ongi meie arhivaaride suurim rõõm kordaläinud aastatest. Töörõõm – kui olla sõnastuses veelgi täpsem.

THE FIFTH AND THE SIXTH YEAR OF THE NATIONAL ARCHIVES OF ESTONIA

Priit Pirsko

Years 2003 and 2004 for the National Archives were, accordingly, the fifth and the sixth year after the enforcement of the Archives Act and reorganization of the Estonian archival system to the present form. These years testified to the hard work and success, whereupon the development of archives continued on the set course.

The National Archives is a governmental institution within the domain of the State Chancellery. Structural units of the National Archives consist of public archives; coordinated activity of the institution is secured by the departments of administration and development. The State Archivist as Director General presides at the meetings of the Archives Board that convenes to tackle the essential management issues at least once in a month.

The most important and strategic guidance for the given period was "Strategic Plan for Records Management and Archival System for the Years 2002–2005", approved by the Government of the Republic in 2002. Priorities of action highlighted in the latter were further detailed in "The Development Plan for the National Archives up to 2005", especially those concerning specific fields such as the application plan for appraisal policy or action plan for digital archiving. Legal grounds for the activity of the National Archives derive from the Archives Act, archival regulations, statutes of the National Archives and other governmental statutes touching upon the administration of documents and archives. Based on the abovementioned documents, work-results of the previous years and the risk assessment conducted by the internal audit, definitive goals are crafted for each year.

Major fields of activity highlighted in 2003 and 2004 were the following:

1. The fulfilment of tasks in the digital archiving according to its action plan.
2. The development of the appraisal policy by the National Archives and the establishment of the new model of supervision.
3. The application of web-based Archival Information System (AIS).
4. Optimizing of the composition and the organization of the National Archives.

The creation and obtaining of digital documents during the last ten years has become indispensable both on individual and state level. Long-term and authentic preservation of such kind of information has become priority in every archive. The establishment of the strategy for digital archiving in Estonia shall be considered the most important innovation in the field of archival theory and methodology in the course of last years.

According to the action plan, approved by the State Chancellery in 2003, a task group was created in the National Archives whose mission is to find out the principles and methods required for the preservation of authentic and long-term digital material. To be more exact, the strategy deals with the creation, appraisal, archiving, preservation of digital documents, and the basic principles of their consequent use. On the one hand, the strategy helps to introduce standardized document management in institutions; on the other hand, it fosters digital archive's development in bringing about proper legal, intellectual and technological conditions within the National Archives. The strategy's action plan describes the order of tasks in digital archiving, task executors, additional costs and expected results up to 2010.

Records appraisal is the key question both in the archival theory and practice. The public archive's appraisal policy must conform to two conditions: firstly, to guarantee the preservation of information that has permanent value and, secondly, timely and legal destruction of documents that have temporary value. Depending on the records appraisal it is evident how many, for how long and which documents are to be preserved and how costly it will be.

Appraisal policy has now been reorganized in the National Archives. Data providing agencies of different degrees of importance are defined and archival supervision has been reorganized accordingly. Different methods of appraisal (statistical extraction, choice and prior appraisal) have been successfully applied, encompassing of important agencies from the private and the third sector into the National Archives has begun. New supervisory guidebook from the end of 2004 enables fast and convenient state supervision, also harmonizing various related procedures.

The introduction of the web-based archival search engine (Archival Information System, AIS) clearly marks the turn in Estonian archival landscape. However, it has proved to be a significant step even on a larger scale. Not that many national archives can provide web-based access to their collections on records level. In this way, public access to more than 3 million records means primarily time saving for researchers. Leafing through the series of paper pages will gradually become history. On the other hand, new public e-service attracts requests from citizens who did not have time for that before or were disinterested.

The organizational development of the National Archives qualified proceeded on the course set in the previous years – less archives and archivists, more public archival service. In the course of the past five years, the number of archives has decreased by a third (space of depositories, however, has increased by 30%), the number of fulltime employees has increased by one fifth.

The construction of the new archive building in Rakvere made the archives of Järva, Lääne-Viru and Ida-Viru merge into one Lääne-Viru County Archives. It was the fourth modern archive depository opened in the last five years. In addition, Rapla County Archives in Märjamaa was united with Harju County Archives. Consistent investments into archives has given rise to the principal turn in the preservation of national historical and cultural heritage doing honour to the Estonian state.

The current overview of the National Archives sheds light on these priorities and high points, described above, that took place within the last two years. It would be very difficult to name the most important achievement, there are many of them. The best proof to that contains in the increasing number of visits of the reading rooms: in the end of 2004 it reached 20 821 or 10.5% more than in 2003, and 40% more than five years ago. If to add here the number of archival inquiries, grown by 30%, one has to conclude that archival sources have become increasingly important for citizens to verify and authenticate their rights and obligations or just to satisfy their historical curiosity. These developments over the recent years have become the source of the greatest joy for our archivists, joy for work if to be more exact.

DIGITAALARHIIVINDUS

Leeni Langebraun

Digitaaalarhiivindus

Üha suurenev osa teabest tekib tänapäeval digitaalselt ning üha rohkem soovitakse teavet digitaalsel kujul ka säilitada, sest see avardab juurdepääsu võimalusi. Eirates täna digitaalainese, andmekogude ja infosüsteemide olemasolu ei ole homme võimalik tulevastele põlvetele edasi anda teavet ajaloo, kultuuri, riikluse ja ühiskondlike olude kohta. Tänapäevane reaalsus on aga kahjuks selline, et kiire infotehnoloogilise arengu taustal on lahenduste leidmine teabe pikaajalise, st aastakümneid ja -sadu vältavaks alleshoidmiseks unarusse jäänud.

Digitaaalarhiivindusega tegelemine – selline põhiülesanne lisandus Ajalooarhiivi põhimäärusesse infotehnoloogiaosakonna ülesannete hulka alates 1. jaanuarist 2002. Põhimäärus fikseeris, et selle ülesande täitmiseks tegeleb infotehnoloogiaosakond digitaalsete arhivaalide kogumise, säilitamise ja juurdepääsu tagamise eriomaste küsimustega.

Digitaaalarhiivindus on ala, mis ühendab endas infotehnoloogiat ja arhiivindust. Ülesande täitmist tuli alustada personali leidmise ja koolitamisega. Seega tuli otsustada, kas täiendavad teadmised tuleb omandada reaal- või humanitaarharidusega spetsialistil, sest universaale kusagilt võtta ei olnud. Aprillis 2002 asusidki füüsika (infotehnoloogia) ja matemaatika (informaatika) haridusega noored arhiivinduse alustõdesid omandama.

Andmekogude arhiveerimine

Esimene suurem väljakutse Rahvusarhiivile oli likvideeritud andmekogude arhiveerimise küsimuste lahendamine ja andmekogude vastuvõtmine. Päevakorras olid rahandusministeeriumi kolm erastamisega seotud andmekogu, mille likvideerimise ajaks määrati esialgu 1. juuli 2002, hiljem tähtaega pikendati aastani 2006.

Andmekogude arhiveerimise küsimuste lahendamiseks käivitati pilootprojekt. Projekti alustati info kogumisega riiklike registrite kohta. Selleks valmistati ette ning viidi läbi küsitlus registrite vastutavate ja volitatud töötajate hulgas. Küsitluse tulemused näitasid, et sageli pole asutustes andmekogude arhiveerimisele üldse mõeldud ning neid ei loeta digitaaldokumentideks ja need ei leia kajastamist asutuse dokumentide loetelus; andmekogude pidamises esineb puudusi tegevuste ja andmete dokumenteerimisel; riiklike registrite andmekogude tarkvara on väga mitmekesine. Seetõttu pidi Rahvusarhiiv oluliste andmekogude andmete säilitamiseks:

- 1) nõudma asutustel andmekogude kajastamist dokumentide loetelus;
- 2) teostama võimalikult vara andmekogude hindamist;
- 3) pöörama arhiivijärelevalve käigus arhiiviväärtusega andmekogudele suuremat tähelepanu;
- 4) andmekogude arhiveerimiseks kasutama andmekogu andmete viimist arhiivivormingusse;
- 5) koostama soovitusliku juhise andmekogude arhiveerimise kohta.

Koostöös Riigiarhiivi järelevalve osakonnaga asutigi nimetatud ülesandeid lahendada.

Pilootprojekti järgmine ülesanne oli andmekogude andmetele lisaks ka kaasneva teabe, st andmete kogumise, käsitlemise, kasutatud tarkvara jmt andmeid puudutava info kirjeldamise ning säilitamise tagamine. Selliseid

digitaalse ainesega kaasnevaid andmeid nimetatakse metaandmeteks. Metaandmed on digitaalse info säilitamise puhul väga vajalikud mõistmaks digitaalarhivaali sisu ja konteksti.

Andmekogude arhiveerimiseks vajalike metaandmete loetelu koostamine oli üks keerukamaid ja aeganõudvamaid töid. Keeruline on ette näha, mida tulevikus võib andmekogu andmete mõistmiseks vaja minna, st mis võib uurijat tulevikus huvitada. Metaandmete loetelu valmis 2003. aastal. Metaandmete loetelu esitati XML Schema's, millega ühtlasi määrati metaandmete säilitamise formaat (XML). Loetelu täitmiseks loodud veebipõhine tarkvara Totsik võimaldab andmekogu metaandmeid sisestada (koguda), kontrollida vastavust nõudeile ja säilitada.

Kuigi otsene riiklike registrite arhiveerimise vajadus oli tähtaegade edasilükkamise tõttu päevakorrast maas, otsustati praktilistel kaalutlustel ühe andmekogu arhiveerimine siiski läbi viia. Selleks sai riiklik hooneregister, mis likvideeriti 2003. aastal. Kuigi kõik selles sisalduvad andmed kanti üle uude ehitisregistrisse, otsustati võtta arhiivi ning säilitada andmekogu andmed seisus, mis nad olid enne ülekandmist. Selline ettevõtmine oli vajalik metaandmete loetelu ja tarkvara testimiseks, kogemuste saamiseks andmete arhiivivormingusse viimisel ja kõigi teiste ülevõtmistoimingute läbitegemisel.

Koostöös AS Andmevaraga, kes oli hooneregistri vastutav töötaja, jõudis Rahvusarhiivi esimene digitaalne arhiiv – "Riiklik hooneregister (1991–2003)". Arhiiv sisaldab kokku 55 säilikut, millest 41 on digitaalsel kujul ja mis omakorda sisaldavad 16 digitaalset andmekogu (15 maakonda ja Tallinn), nende kirjeldusi ja dokumentatsiooni. Esimesest digitaalsest andmekogust väärtuslikumaks tuleb siiski lugeda saadud kogemusi andmekogu hindamisest, kirjeldamisest ja koostööst andmekogu vastutava töötlejaga.

Digitaalarhiivinduse strateegia 2004–2010

Digitaalse säilitamise teeb keeruliseks kiiresti arenev riist- ja tarkvara, firmapärased vormingud, andmekandjate lühike eluiga, kallis ja pidevalt muutuv tehnoloogia. Seni ei ole veel olemas lõplikult tõestatud meetodid digitaalse pikaajaliseks säilitamiseks viisil, mis tagaks informatsiooni füüsilise säilimise, kättesaadavuse ja kasutatavuse parasjagu levinud tehnoloogia abil nii, et see säiliks seejuures autentse ja usaldusväärse.

Selleks, et tõhustada kiiresti arenevas IT-lembeses ühiskonnas digitaalsete dokumentide jõudmist arhiivi, koostas töörühm koosseisus: Priit Pirsko (töörühma juht), Kuldar Aas, Tiit Arumäe, Veiko Berendsen (Riigikantselei), Lauri Eskor, Kalev Koppel, Leeni Langebraun, Pille Noodapera, Martin Terav, Ruth Tiidor, Ivi Tomingas, Hanno Vares ja konsultandina Raivo Ruusalepp (Eesti Äriarhiivi OÜ) digitaalarhiivinduse strateegia. Strateegia peamised sihid on selgitada arhiivinduslike põhimõtete rakendamise vajalikkust digitaalse dokumendihalduse vallas, esitada Rahvusarhiivi seisukohad arhiivimoodustajate üleminekul elektroonilisele dokumendihaldusele, planeerida konkreetseid õiguslikke, tehnoloogilisi ja organisatsioonilisi meetmeid digitaalarhiivi loomiseks Rahvusarhiivis ning arvestada selleks vajalikke ressursse.

Strateegia eesmärk on kaasa aidata digitaaldokumentide nõuetekohasele haldamisele, kirjeldamisele, arhiveerimisele asutustes ja arhiivi üleandmisele ning olla Rahvusarhiivis õiguslikult, intellektuaalselt ja tehnoloogiliselt valmis digitaalainese hindamiseks, vastuvõtmiseks, säilitamiseks ning kasutamiseks.

Kuna infotehnoloogia areng maailmas pakub järjest uusi lahendusi digitaalteabe kestmise probleemidele, on strateegia üheks eesmärgiks minimaalsete tingimuste loomine digitaalainese vastuvõtmiseks ning säilitamiseks ettenähtud aja vältel.

Arhiiviväärtusega digitaalarhivaalide kogumiseks, säilitamiseks ning kasutamiseks on kavas luua rahvusvahelise standardi ISO 14721: 2003 mudelile OAIS (*Open Archival Information System*) vastav infrastruktuur. OAIS-mudel kirjeldab digitaalarhiivi osapoolte omavahelisi suhteid kuues funktsioonis: üleandmine ja arhiveerimine; säilitamine; dokumentide haldamine; administreerimine; säilitamise planeerimine; juurdepääs ja kasutamine.

Strateegia sisaldab tegevuskava, mille realiseerimisel (vajalike ressursside olemasolul) peaks 2010. aastaks olema jõutud olukorrani, kus

- 1) tähtsamad avaliku sektori asutused kasutavad nõuetele vastavat dokumendihalduse tarkvara;
- 2) on loodud õiguslikud eeldused digitaaldokumentide loomiseks, nõuetekohaseks haldamiseks ning üleandmiseks arhiivi;
- 3) avalikku arhiivi üleantavad digitaaldokumendid on kirjeldatud ja korrastatud, st vormingud ja andmekandjad vastavad arhiivieeskirjas kehtestatud nõuetele;
- 4) Rahvusarhiivis on loodud infrastruktuur digitaalsete dokumentide vastuvõtmiseks, pikaajaliseks säilitamiseks ja kasutamiseks autentsel kujul;
- 5) arhiivikasutajale on tagatud juurdepääs digitaaldokumentidele vähemalt arhiivi uurimissaalis;
- 6) teadmestule ja enamkasutatavatele digiteeritud arhivaalidele on avatud juurdepääs Interneti-põhiselt.

HINDAMISPOLIITIKA PÕHIMÕTTED JA HINDAMISKOMISJON

Hanno Vares

Hindamine on pikka aega olnud arhiivinduse lahutamatu töövaldkond. Ka kohalikul arhiivimaastikul on hindamise probleemistik suuremal või vähemal määral alati teemaks olnud. Ajavahemikul 2003–2004 on toimunud rida olulisi sündmusi, mis näitavad hindamistemaatika päevakohasuse kasvu Rahvusarhiivis. Allpool on toodud ülevaade hindamispoliitika töörühma ning hindamiskomisjoni töödest ja tegemistest.

2002. aastal heaks kiidetud "Asjaajamise ja arhiivinduse arengukava aastateks 2002–2005" tões, et arhivaalide hindamismetoodika on aegunud ning järjest suureneva dokumentide hulga hindamine vaid üksikotsuste baasil on keeruline ja ressursimahukas. Probleeme nähti ka selles, et lühiajaliste säilitustähtaegadega dokumentide hävitamise protseduur on liialt keeruline ja ebaotstarbekas ning et nõukogudeaegsete personalidokumentide säilitustähtajad ei vasta vajadustele. Ka 2002. aastal kinnitatud Rahvusarhiivi arengukavas osutati hindamisprobleemidele. Nähti ette sellise hindamispoliitika kujundamist, mis ühiskonna võimalusi ja vajadusi arvestades suudaks välja selgitada arhiivimoodustajate ringi, kelle tegevuses tekib arhiiviväärtuslikke dokumente. Märkimist väärib, et arengukava ei näe selles ringis mitte ainult avalikku sektorit.

Hindamispoliitika

2002. aasta novembris alustas tööd riigiarhivaari moodustatud hindamispoliitika töörühm, kelle peamiseks ülesandeks sai Rahvusarhiivi hindamispoliitika põhimõtete sõnastamine. Töörühm, kuhu kuulusid Jaak Valge (töörühma juhina), Toivo Jullinen, Ülle Narits, Tiiu Kravtsev, Pille Noodapera ja Hanno Vares, tegutses 2003. aasta oktoobrini ning paralleelselt üldise hindamispoliitika väljatöötamisega tuli tegelda rea praktiliste teemadega.

Juba 2003. aasta alguses valmis juhend statistiliselt esindusliku väljavõtu rakendamiseks samasisulist teavet kandvate dokumentide kogumi hindamisel. Juhend annab praktilisi näpunäiteid dokumentide hindamiseks juhul, kui nende füüsiline maht on suur, nendes sisalduv ainulaadne teave on väike või need on vormilt ja osaliselt ka sisult ühetaolised. Juhendi järgi kasutab Rahvusarhiiv sellistest dokumentidest statistilise valimi eraldamiseks kas sünnikuupäeva meetodit (olenevalt soovitud valimi suurusest antakse arhiiviväärtus 1., 8., 11., 18., 21. ja 28. kuupäeval sündinud isikute dokumentidele), aegrea meetodit (arhiiviväärtus antakse nulli ja/või viiega lõppevate aastate dokumentidele), juhuväljavõttu või multivalimit (arhivaalide üldhulga maksimaalseks vähendamiseks rohkem kui ühe meetodi kasutamine). Rahvusarhiivi struktuuriüksused on hindamisel juba korduvalt juhendil põhinevat statistiliselt esinduslikku väljavõttu ka rakendanud.

2003. aasta detsembris said oma lõpliku kuju kõik teised hindamispoliitika töörühma väljatöötatud dokumendid. Üheks tähtsamaks on kindlasti põhimõte, mille järgi arhiivijärevalve ulatus ja perioodilisus seatakse sõltuvasse arhiivimoodustaja olulisusest. Rahvusarhiiv keskendub arhiivijärevalves vaid potentsiaalsetest kogumisallikatest arhiivimoodustajatele ning pöörab oluliselt vähem tähelepanu neile, mis kunagi kogumishuvi ei paku. Kuna viimaseid on ligikaudu 70% kõigist arhiivi järevalvealustest asutustest, on tegu olulise ressursse kokkuhoidva muudatusega.

Kui Rahvusarhiivi kindlad kogumisallikad on eelkõige valitsusasutused, põhiseaduslikud institutsioonid, avalikõiguslikud juriidilised isikud ja kohaliku omavalitsuse ametiasutused koos oma hallatavate asutustega, siis enamik kohalike omavalitsuste ametiasutuste hallatavaid asutusi (paljud ühetüübilised asutused nagu lasteaiad, koolid, kultuurimajad, hooldekodud jne) Rahvusarhiivile kogumishuvi ei paku. Arhiivijärelevalve toimub viimastes lihtsustatud korra alusel. Piir kogumis- ja mittekogumisallikate vahele pole siiski kindlalt tõmmatud ja see lubab näiteks maa-arhiividel ise otsustada, millised asutused on olulised kohaliku eripära vaatevinklist.

Hindamispoliitika töörühm töötas välja ka käsitluse nõukogudeaegsete personalidokumentide säilitustähtsusest ning soovitas aktsepteerida omaaegseid säilitustähtaegu vaatamata sellele, et erinevates personalidokumentide sarjades esineb andmete dubleerimist ning et samadele andmetele on hiljem kehtestatud teistsugused säilitustähtajad. Valmisid ka metoodika lühiajalise säilitusväärtusega dokumentide hävitamiseks eraldamise lihtsustamiseks (mille täielik rakendumine saab toimuma alles eelhindamismudeli rakendumisel) ning metoodilised soovituselised andmekogude pidamisega seotud asjaajamiseks, sh arhiivinduslike hindamise ja säilitustähtaegade määramise põhimõtete rakendamiseks andmekogudele.

Hindamispoliitika töörühma põhiülesanne oli Rahvusarhiivi hindamisalase alusdokumendi – hindamispoliitika põhimõtete – väljatöötamine. Põhimõtted said enam-vähem lõpliku kuju Savernas toimunud ajutalgutel, kus töörühmale lisaks osales hindamisalase eksperdina kolleeg Markku Leppänen Soome Rahvusarhiivist ning keelenõuandjana Andres Langemets Riigiarhiivist. Riigiarhiivaar kinnitas dokumendi 24. detsembril 2003.

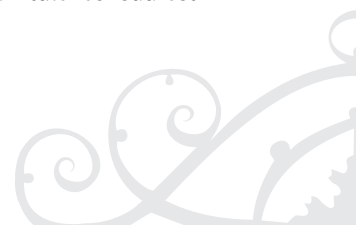
Rahvusarhiivi hindamispoliitika põhimõtted määravad üldisel tasandil kindlaks alalisele säilitamisele kuuluva teabe, esitavad ja täpsustavad hindamiskriteeriumeid ning sätestavad tegevused hindamispoliitika rakendamiseks aastani 2010. Rahvusarhiiv seab endale strateegiliseks eesmärgiks Eesti ühiskonnale ja üksikisikule olulise teabe võimalikult otstarbekohase väljalimise. Hindamispoliitika põhimõtted eeldavad, et sihipärase valiku korral tagatakse adekvaatne pilt ühiskonnast siis, kui dokumentide aastasest juurdekasvust säilitatakse alaliselt kuni 20%. Oma strateegilise eesmärgi saavutamiseks peab Rahvusarhiiv rakendama eelhindamise mudelit, millega lõpliku hindamisotsuse andmine tuuakse dokumendi elutsükli võimalikult varasesse staadiumi. See eeldab uute tööprotsesside sisseseadmist, eriti aga uut vaadet arhiivimoodustajate dokumentide loetelude kooskõlastamisele. Dokumentide hindamisel arvestatakse asutuse olulisust, dokumentide uurimispotentsiaali, kasutatavust ja seotust teiste dokumentidega, teabe unikaalsust ning dokumentide säilitamiseks vajalikku ressursi.

Hindamispoliitika põhimõtted kavandasid muuhulgas spetsiaalse hindamiskomisjoni loomist, millel oleks keskne osa Rahvusarhiivi üldiste hindamisküsimuste arutamisel ja otsuste tegemisel.

Hindamiskomisjonist

Rahvusarhiivi alaline hindamiskomisjon alustas tegevust 13. jaanuaril 2004. Komisjoni kuuluvad Toivo Jullinen (komisjoni esimees), Kuldar Aas, Tiiu Kravtsev, Pille Noodapera, Kaja Pullonen, Jaak Valge ja Hanno Vares (komisjoni sekretär). Hindamiskomisjon on mõeldud eelkõige Rahvusarhiivi üldiste hindamisküsimuste arutamiseks ja kesksete hindamisotsuste tegemiseks ning lähtuvalt oma tegevuse korrast kuulub komisjoni kompetentsi peamiselt dokumentide näidisloetelude kooskõlastamine, uute näidisloetelude koostamise algatamine, üldiste seisukohtade kujundamine hindamisotsuste langetamiseks ning erandlike ja keerukate hindamisotsuste langetamine.

Hindamiskomisjoni esimest tööaastat võib nimetada tihedaks, pingeliseks ja paljuski komisjoni käimalükkamise aastaks. Komisjon pidas 2004. aastal kokku 8 koosolekut ning aruteluteemade hulk tulenes suuresti

hindamispoliitika põhimõtete elluviimiseks kavandatud tegevustest. Aeganõudvamateks teemadeks osutusid Rahvusarhiivi kogumisallikate laiendamine eraõiguslike isikutega, uus arhiivijärelevalve juhü ja isikupõhiste meditsiinidokumentide hindamine.

Rahvusarhiivi kogumisallikaid silmas pidades täpsustati olulisemate era- ja mittetulunduslike institutsioonide nimekirja. Ehkki eraõiguslike isikute arhivaalide kogumine ei kuulu otseselt Rahvusarhiivi kohustuste hulka, moodustavad need olulise osa Eesti ühiskonda peegeldavast dokumentatsioonist. Rahvusarhiiv tegi nimekirja kantud institutsioonidele (u 100) vastavasisulised koostööettepanekud, millele on järgnenud hulgaliselt positiivset tagasisidet.

Tuliste vaidluste käigus sündis juhü asutuste dokumendi- ja arhiivihalduse kontrollimiseks arhiivijärelevalve käigus ehk uus arhiivijärelevalve juhü. Ülesanne oli keeruline, sest juhü pidi olema universaalne vahend hõlbustamaks ja ühtlustamaks järelevalvet erineva tähtsuse, suuruse ja alluvusega asutustes (st sobima ühtlasi nii maa-arhiividele kui ka riigi- ja ajalooarhiivi järelevalvega tegelevatele struktuuriüksustele). Juhüse võtmekohtadeks on ankeedid, millega asutustelt kogutakse sama koosseisuga andmeid, tagamaks võimalikult standardsetel alustel tehtavad hinnangud dokumendi- ja arhiivihalduse olukorrale.

Pidev teema hindamiskomisjoni koosolekutel on olnud isikupõhiste meditsiinidokumentide hindamine. Rahvusarhiivi ees seisab ülesanne otsustada Eesti erinevates meditsiinasutustes asuvate haiguslugude väärtuse üle, kusjuures dokumentide koguhulk on väga suur (umbes 8 miljonit säilikut ligikaudu 27 000 riulimeetril teeb kõigi nende alleshoidmise äärmiselt ressursimahukaks) ja neis peituv info unikaalne. Haiguslugude hindamiseks on komisjon küsinud arvamust autoriteetselt asutustelt ja isikutelt ning otsus ise on loodetavasti käesoleva ülevaate ilmumise ajaks valminud.

Hindamiskomisjonis on aktiivselt arutletud veel hindamisotsuse koostamise ja vormistamise põhimõtete üle (vastav juhend valmis 2004. aasta lõpus) ning Eesti avaliku sektori dokumentide aastakasvu määratlemisest (valminud on vastav metoodika aastakasvu määratlemiseks), kaardistatud on suuremad ühetüübilised ja samasisulist teavet sisaldavad dokumendikogumid ning tegeldud mitmesuguste otseselt või kaudselt hindamist puudutavate probleemidega.

2005. aasta põhilisteks aruteluteemadeks hindamiskomisjonis saavad ilmselt olema eelhindamisele ülemineku problemaatika ja uute, valdkonnapõhiste dokumentide näidisloetelude koostamisega seonduv.

Rahvusarhiivi hindamispoliitika põhimõtete ja teiste hindamist käsitlevate dokumentidega on võimalik tutvuda veebilehel www.ra.ee

RAHVUSARHIIV EUROOPA LIIDUS: ÜLEVAADE ASJATUNDJATE TÖÖRÜHMA TEGEVUSEST 2003–2004

Toivo Jullinen

Eellugu

Euroopa Liit kui iselaadne ühendus on küll juba üle poole sajandi vana, kuid kogu oma eksistentsi vältel on ta suhteliselt vähe tähelepanu pööranud arhiividele ja arhiivindusele. See on ka täiesti mõisteta. Algselt seati ju, olles alles viimase sõja koledusest vapustatud ja seistes uue vastasseisu lävel, eesmärgiks vältida sõdu Euroopas. Senised sõjad olid üldjoontes olnud põhjustatud majandusliku mõju suurendamise püüdest, millele piirkonniti lisandusid ka rahvuslik-usulised alatoonid. Seetõttu alustatigi kooskõlastamisi ja koostööd just majandusvaldkonnast. Ajapikku lisandusid ka teised valdkonnad (alates keskkonnast ja sotsiaalpoliitikast), sealhulgas kultuurivaldkond laiemalt võttes. Siiski on hiljem lisandunud koostegevuse valdkondades säilinud tänini pigem suunav kui sätestav lähenemine.

Arhiivinduseni jõuti 1983. aastal, kui otsustati lubada avalikkuse juurdepääsu Euroopa institutsioonide dokumentidele, esialgu eelkõige Euroopa Sõe- ja Teraseühenduse ja Euroopa Aatomienergiaühenduse, aga ka Euroopa Majandusühenduse enda dokumentidele.¹ Sellest protsessist sai alguse ka tänane Euroopa Liidu Ajalooarhiiv (Firenze-Brüssel). Sätestati *30 aasta reegel*, mille alusel juurdepääs võimaldati sellest tähtjast vanematele dokumentidele. Reegel on püsinud tänini, olles esialgselt eesrindlikkusest ajapikku muutunud pigem konservatiivseks lähenemiseks, kui võrrelda seda suundumustega Põhjamaades ja Ühendkuningriigis. Arhiivide avamise otsust tervitasid tookord ka liikmesriikide riigiarhivaarid, kes muutunud oludes leidsid võimaluse oma senist suhtlemist elavdada, mis omakorda viis tänaseni regulaarselt tegutseva liikmesriikide riigiarhivaaride ühenduse EBNA tekkimiseni 1989. aastal (EBNA viimasel ajal soosituim lahtikirjutus on *European Bureau of National Archivists*). Riigiarhivaaride koostöö tipnes Hollandi eesistumise ajal 14. novembril 1991 Euroopa Ühenduste Nõukogu (kultuuriministrite) poolt heakskiidetud arhiivindusalase otsusega.²

Otsus pani Euroopa Komisjonile rea uusi ülesandeid, samas võimaldas ka seniseid tegevusi suuremal määral formaliseerida. Otsuses rõhutati arhiivide tähtsust kahest aspektist lähtudes – nii olulise toena administratsioonile ja avalikule sektorile kui ka osana kultuuripärandist – see lähenemine on säilinud. Üheks ülesandeks oli ülevaate koostamine liikmesriikide avalikest arhiividest ja koostöövõimalustest valdkonnas. 1992. aasta lõpuks sai ülevaade valmis. Trükkis ilmus see aga alles 1994. aastal, vahetult enne Austria, Rootsi ja Soome liitumist, seetõttu neid riike ülevaatest ei leia. Ajapikku tõlgiti ülevaade kõigisse ELi ametlikesse keeltesse, oma musta kaanekujunduse tõttu sai ülevaade arhiiviringkondades tuntuks kui *Blackbook*.

¹ Council Regulation 1.02.1983, No 354/83 (OJ L 43, 15.02.1983); Commission Decision 8.02.1983, No 359/83/ECSC (OJ L 43, 15.02.1983).

² Council Resolution 14.11.1991, No 91/C 314/02 (OJ C 314, 5.12.1991).

Küllap ka ülevaate mõjul, kuid ilmselgelt siiski vajadustest lähtuvalt avaldas EÜ Nõukogu 17. juunil 1994 seisukoha (arvamuse) arhiivindusala seostöö tihendamiseks.³ Selles kutsuti muuhulgas komisjoni üles korraldama valdkondadeülest foorumi, mis tegeleks masinloetavate andmete ehk siis tänapäeva mõistes digitaaldokumentide haldamise küsimustega, kaasates valitsussektori, arhiivid, IKT sektori ja avalikkuse. Esimene selline suurüritus (*DLM Forum*) toimuski 1996. aastal Brüsselis, hetkel on korraldamisel neljas kokkusaamine, kava kohaselt 2005. aasta sügisel, tõenäoliselt Budapestis.

Ei saa küll kuidagi väita, et kümneks aastaks järgnes täielik vaikus, kuid järgmine arhiividele suunatud euroakt ilmus siiski alles 2003. aastal.

2003. aasta otsus

Läheneva suurlaienemise eel õnnestus jälle kord päevakorda tõsta ka arhiivindus, mis päädis Kreeka eesistumise ajal EL Nõukogu (traditsiooniliselt kultuuriministritest moodustatud koosseisus) 6. mai 2003 otsusega arhiividest liikmesriikides.⁴ Eeltööd selle resolutsiooni vastuvõtmiseks olid kestnud üle kahe aasta. Paralleelselt otsuse viimistlemisega algatasid liikmesriikide riigiarhivaarid (eriti aktiivne oli Rootsi riigiarhivaar Erik Norberg, Rootsi eesistumise ajal 2001 hakkaski asi liikuma) ka niinimetatud uue ülevaate (*New Blackbook*) koostamise, mille koordineerijaks sai Šoti endine riigiarhivaar Patrick Cadell. Kuigi algul kandidaat-, hiljem liituvate riikide riigiarhivaarid olid EBNA tegevuses osalenud juba mitu aastat, oli seni püütud hoida tajutavat vahet liikmes- ja mitteliikmesriikide vahel, seetõttu polnud viimaseid kaasatud ka ülevaate ettevalmistustöödesse. Suhtumine muutus EBNA kohtumisel Ateenas 2003. aasta juuni algul. Kuigi ka seal kõlas ettepanekuid lõpetada uue ülevaate koostamine enne laienemist või siis lisada sellele lisakõide liituvate riikide kohta, jäi domineerima Hans Hofmanni esitatud Euroopa Komisjoni seisukoht, et resolutsioonis käsitletud tegevusi tuleb kindlasti vaadelda laienenud Euroopa Liitu silmas pidades, eriti puudutas see koostöövaldkondi tulevikus, kus senise 15 liikmega piirdumine pole üldse võimalik. Ateena kohtumise järel esitasid ka liituvad riigid kiirkorras ülevaate oma arhiivisüsteemist ja valdkonna õigusaktidest P. Cadellile, kes esialgu jäigi kogu protsessi vahendajaks.

Resolutsioonis endas nähti ette rahvuslike ekspertide rühma moodustamist, kes koostaks ülevaate 25 riigi avalikest arhiividest ja kavandaks koostööd tulevikus, arvestades eriti uue tehnoloogia kasutuselevõtuga kaasnevaid (digitaal)dokumentide autentsust, pikaajalist säilitamist ja kasutatavust mõjutavaid arenguid, aga ka ühist tegutsemist ohtude ennetamisel ja katastroofide, näiteks üleujutuste tagajärjel tekkida võivate kahjude vältimisel.

Rahvuslike ekspertide tööühm

Liikmes- ja liituvate riikide rahvusarhiivide esindajate tööühma moodustas Euroopa Komisjon 2003. aasta septembris, Eestit esindas T. Jullinen. Esimene koosolek toimus Brüsselis 2003. aasta oktoobris. Üldse toimus 2003. ja 2004. aastal neli töökohtumist: lisaks 2003 oktoobris toimunule veel 2004 veebruaris ja juunis Brüsselis ning augustis Viinis (ICA kongressi ajal). 2004 oktoobris ühendati kokkusaamine EBNA koosolekuga Haagis. Suurem osa tööst toimus siiski meilitsi. Tänu Euroopa Komisjoni ulatuslikule ettevalmistusele läks töö

³ Council Conclusion 17.06.1994, No 94/C 235/03 (OJ C 235, 23.8.1994).

⁴ Council Resolution 6.05.2003, No 2003/C 113/02 (OJ C 113/2, 13.05.2003).

käivitamine suhteliselt latusalt. Esialgu tajutav ebalev suhtlemine vanade ja uute liikmesriikide vahel hajus kiiresti. Tõdeti, et erinevused vanade liikmete vahel on tihtipeale suuremadki kui uute ja vanade liikmete vahel. Ka olid senised piirkondlikud kontaktid (eriti Kesk- ja Põhja-Euroopas) kujundanud uutest partneritest reaalse ettekujutuse.

Töörühm moodustas kaks alamgruppi. Ühe (*Editorial Working Group*) ülesandeks jäi saabuvate tekstide sulandamine ja puuduvate osade tellimine, teine (*Drafting Group*) pidi kavandama tulevasi ühistegevusi järgnevateks aastateks. Arhiivindust käsitleva ülevaate koostamise aluseks võeti materjal, mis oli juba kogunenud P. Cadelli kätte, vastava Eestit puudutava osa koostajateks olid Tiit Arumäe, Toivo Jullinen, Pille Noodapera ja Ruth Tiidor Rahvusarhiivist. Esialgse terviktekstini plaaniti jõuda 2004. aasta jaanuari keskpaigaks, tegelikult läks aega paar nädalat kauem. Ka esialgne võimalike tulevikutegevuste loend koos vajatava finantseerimise ettepanekutega valmis 2004. aasta veebruariks.

Nagu sageli varemgi tekitasid enim vaidlusi detailid. Näiteks leidsid osalised pärast emotsionaalset arutelu, et ülevaate pealkirjas ei peaks olema viidet Euroopa Liidu laienemisele, sest see pole arhiivinduse jaoks sisuline muudatus. Pealegi oli liit varemgi laienenud ja teeb seda tõenäoliselt ka tulevikus. Pärast konsulteerimist Euroopa Komisjoni juristidega leiti, et laienemise sõnast ei saa loobuda, sest see oleks resolutsiooni mõttest hälbimine, kõiki tegevusi tuleb vaadelda liidu laienemise kontekstis.

Nii mitmedki töörühma liikmed olid sügavalt häiritud, kui euroametnikud neile selgitasid, et tuleb piirduda sõnadega *documents and archives*, sest üheski ingliskeelses euroaktis ei kasutata sõna *record*, seega ei saa seda Euroopa Liidu kontekstis arhiivindusest rääkides kasutada. See asjaolu oli osalistele muidugi varemgi silma hakanud, kuid et tegemist on teadliku lähenemisega, oli siiski üllatav.

Juunis 2004 oli ülevaade toimetamisvalmis. Toimetamise korraldas Briti riigiarhivaar Sarah Tyacke, kasutades oma koduste kolleegide asjatundlikku abi. Esialgu samuti kavas olnud saksa- ja prantsuskeelse versioonini ei jõutudki. Ka loobuti tegevuste juures konkreetsetest rahanumbritest, põhjenduseks hilisem lihtsam menetlemine euroinstitutsioonides. Kohtumisel Viinis 2004. aasta augustis olid kõne all juba publitseerimisega seotud küsimused.

Uus ülevaade ja tulevikutegevused

Uus ülevaade – nii teda isekeskis kutsuma hakatigi: *New Report*, ametlik pealkiri kujunes muidugi pikemaks: "Report on Archives in the Enlarged European Union: Increased archival cooperation in Europe (actions and resources)" – ise keskendub järgmistele teemadele:

- arhiivinduse korraldus Euroopa Liidus;
- juurdepääs arhiividele: institutsionaalsed, tehnilised ja professionaalsed aspektid;
- arhivaari roll 21. sajandil; koolitus ja diplomite tunnustamine;
- säilitamine, arhivaalide kahjustumise ja varguste ennetamine;
- elektroonilised arhiivid;
- tegevuskava e-Europe ja teised üle-euroopalised seonduvad tegevused;
- audiovisuaalsed arhiivid;
- võimalikud tegevused tulevikus.

Võimalike ühistegevuse valdkondadena tulevikus on määratletud:

- säilitusalane koostöö (sh katastroofikahjude ennetamine ja tagajärgede likvideerimine);
- koostöö digitaaldokumendi ja -arhiivinduse vallas dokumentide usaldatavuse ja kasutatavuse kindlustamiseks;
- Euroopa Interneti-portaali loomine, mis hõlbustaks juurdepääsu arhiivindusega seonduvale infole;
- liikmesriikide dokumendi- ja arhiivihalduse ning juurdepääsualase seadusandluse jälgimine ja ühtlustamine;
- arhivaalide varguste vältimine ja info vahetamine varastatud arhivaalide kohta.

Lisaks osundatakse veel võimalustele tihendada ühistegevust koolituse, informatsiooni vahetamise ja eraarhiividega koostöö alal. Kavas on ka liikmesriikide ja Euroopa institutsioonide esindajatest koosneva ametliku komitee moodustamine, mis tegeleks koostöö koordineerimisega.

Töögrupi ettepanekute alusel on Euroopa Komisjon koostanud EL Nõukogu arhiivindusalast koostööd käsitleva soovitusel eelnõu, mille vastuvõtmine võib toimuda juba 2005. aastal.

RAHVUSARHIIV SISEAUDIITORI PILGU ALL

Lauri Leht

Eesti riigiasutustes on siseaudiitori ametikoht üpris uus, valdavalt asusid siseaudiitorid tööle aastatel 2000–2001. Siseauditi kui iseseisva instrumendi laialdase avalikus sektoris juurutamise taga oli Eesti lähenemine Euroopa Liidule ning ELi toetusrahade järjest suurem jõudmine siia. Et aga toetusvahendite konkreetsetele taotlejatele jagamisega tegelevad mitmesugused Eesti riigiasutused, nõuti ELi poolt ka toetusi jaotavates meie asutustes neutraalse süsteemi toimimist hindava ja kontrolliva siseaudiitorite institutsiooni sisseviimist.

Vabariigi valitsuse seadusesse viidi 7. juunil 2000 sisse siseauditi-alast tegutsemist korraldavad peatükk, selle alusel kehtestas valitsus 18. oktoobril 2000 määrusega nr 329 riigiasutuste siseauditi üldeeskirja. Nende aktidega muudeti riigiasutustele – ka neile, kes otseselt eurorahade jagamisega ei tegele – siseaudiitori omamine kohustuslikuks. Väikestes asutustes täidab siseaudiitori rolli sageli kõrgemalseisva asutuse siseaudiitor (ministeeriumist või maavalitsusest), suurtes aga on moodustatud mitme töötajaga siseauditi osakond. Rahvusarhiivis loodi siseauditiga tegeleva riigiarhivaari nõuniku ametikoht. Siseaudiitorite tegevust tervikuna korraldab rahandusministeerium, iga ministeeriumi ja riigikantselei haldusala siseauditialast tööd koordineerib vastava keskasutuse siseauditi osakond.

Siseauditi üldeeskirja kohaselt on siseauditi ülesanneteks tuvastada ja hinnata riske, mis võivad mõjutada asutuse tegevust; hinnata asutuse eesmärkide saavutamiseks rakendatud juhtimis- ja kontrollimeetmeid; teavitada juhtkonda oma tähelepanekutest ja järeldustest ning anda soovitusi olukorra parandamiseks. Siseaudiitorid ei tohi täita muid juhtimisülesandeid, nad peavad olema auditite läbiviimisel sõltumatud ning säilitama neutraalsuse auditeeritava suhtes. Siseauditilaseid sisulisi ja tehnilisi küsimusi reguleerivad rahvusvahelised standardid ja Eesti siseauditi hea tava.

Rahvusarhiivis on siseaudiitori ametikoht täidetud alates 2001. aasta augustist (L. Leht). Perioodil 2001–2004 on läbi viidud kaksikümmend auditit, millele lisanduvad mitmed muud suuremad ja väiksemad tööd. Kuna Rahvusarhiivi ülesannete sekka ei kuulu ELi struktuurifondidest ega muudest allikatest pärinevate toetuste jagamine (mille puhul oleks siseaudiitoritel kindel roll rahaeralduste usaldusväärse süsteemsel hindamisel), on Rahvusarhiivi siseaudiitori peamiseks ülesandeks kujunenud erinevate põhitegevus- ja juhtimisalaste teemade järjekindel auditeerimine juhtkonna nõustamise eesmärgil.

Audititeemad planeeritakse aasta alguses, lähtudes probleemide aktuaalsusest ning juhtimisvajadustest. Ühe siseauditi tegemine võtab tavaliselt aega üks kuni kaks kuud, mille järel valminud auditi aruannet ja sellest tulenevaid ettepanekuid arutab Rahvusarhiivi nõukoda. Siseaudiitor on erinevaid teemasid käsitledes üritanud silmas pidada nii juhtkonda kui auditeeritavat valdkonda kureerivat üksust, et analüüsida nii ühele kui teisele vajalikke aspekte.

Kuigi iga auditi teema on olnud erinev, on kõigi valdkondade auditeerimisel esmalt kirjeldatud teema üldine raamistik (regulatsioonid, struktuur, arengud), seejärel kaardistatud olulisemad probleemid ja välja pakutud lahendused probleemidele. Rahvusarhiiv ühtse riigiasutusena on küll kuus aastat vana, kuid auditeid läbi viies on sageli tulnud juhtida tähelepanu, et erinevad arhiivid ei ole mõnes küsimuses käitunud alati ühtsete põhimõtete kohaselt. Kitsamaid alateemasid käsitledes on pidevalt mees hoitud Rahvusarhiivi kui terviku

huvisid, sest sellise suure ja hajaliasetseva asutuse puhul on tihti võimalik tegutseda efektiivsemalt, kuid sama kvaliteetselt. Kahekümne auditi jooksul on protokollitud 184 intervjuud 86 erineva inimesega.

Kõigi läbiviidud auditite tulemuste esitamiseks siin ruumi ei ole, kuid lühikese loeteluna olgu käsitletud teemad siiski ära toodud: arhiiviregister, arhiivi infosüsteem (AIS), personalipoliitika, arhiivijärelevalve, majanduslepingud, planeerimine ja aruandlus, IT-tugi, 2002. aasta raamatupidamise aastaaruanne, arhiiviteenuse tegevuslubade väljastamine, maa-arhiivide struktuur, Filmiarhiiv, töörühmade töö, palgakorraldus, kogumistegevus, 2003. aasta raamatupidamise aastaaruanne ja riigilõivude kogumine, "Asjaajamise ja arhiivinduse arengukava 2002–2005" täitmine, juurdepääsupiirangud kogudele, raamatupidamisarvestuse korraldus, AISi strateegia, säilitamistegevused. Suuremat tähelepanu pälvinud ja olulisemat mõju omanud auditite sekka tuleks lugeda eelkõige AISi käsitletud teemad ja Rahvusarhiivi kogude juurdepääsupiirangute audit.

Riigieelarve seadusega kehtestati ministeeriumide, riigikantselei ja maavalitsuste siseauditi eest vastutavatele isikutele kohustus anda iga-aastaselt hinnang oma haldusala raamatupidamise aastaaruande õigsuse ja tehingute seaduslikkuse kohta. Riigikantselei haldusala raamatupidamisaruandest on Rahvusarhiivi aastaaruanne oluline osa, see tuleb auditeerida Rahvusarhiivi siseaudiitoril, kelle hinnangust lähtub koondhinnangu andmisel riigikantselei siseauditi osakond. Üldiselt kohustuslik on selle hinnangu andmine alates 2004. aasta aruandest, kuid Rahvusarhiivi raamatupidamise aastaaruannet on siseaudiitor auditeerinud juba alates 2002. aasta aruandest. Haldusbüroo nõustamine jooksvates raamatupidamisalastes küsimustes on olnud samuti üks siseaudiitori ülesandeid.

2004. aasta sügiseks valmis Rahvusarhiivi juhis "Asjaajamise ja arhiivitöö kontrollimine siseauditi käigus", mille koostas töörühm koosseisus Lauri Leht (töörühma juht), Katrin Pever, Irena Jõgeva ja Hanno Vares. Juhis on mõeldud riigiasutuste siseaudiitoritele asjaajamise ja arhiivitöö valdkonna auditeerimiseks, mida võib teha nii iseseisva teemana kui näiteks mõnes allasutuses mõne üldisema teema raames. Juhis annab ülevaate valdkonda reguleerivates õigusaktides ja juhistes sisalduvatest nõuetest ja soovitustest ning sisaldab üpris detailseid nimekirju praktiliseks auditeerimiseks. Asjaajamisalaste õigusaktide ja baasjuhiste muutumisel viiakse vajalikud muudatused operatiivselt sisse ka sellesse juhisesse.

RAHVUSARHIIVI JUHISED: UUS SUUND RAHVUSARHIIVI JÄRELEVALVE- NING NÕUSTAMISTEGEVUSES

Tiit Arumäe

Hea kontakt arhiivimoodustajatega – asutustega, kes oma dokumente arhiivi üle annavad – on iga arhiivi tegevuse tulemuslikkuse alus. Sellest põhitõest on Rahvusarhiiv lähtunud koostöö korraldamisel arhiivijärelevalve alla kuuluvate riigi- ja omavalitsuse asutustega. Rahvusarhiivi praktikas on järelevalve mõiste saanud üpris laia tähenduse. Nii on dokumentide haldamise ning arhiivitöö seaduspärasuse kontrollimise kõrval järjest tähtsamaks muutunud asutuste nõustamine.

Rahvusarhiivil on arhiivieeskirja alusel õigus välja anda soovituslikke juhiseid asutuste arhiivitöö küsimustes. Juhiste väljatöötamist alustati kohe pärast Rahvusarhiivi moodustamist. Esmajärjekorras tuli välja töötada juhised, mis olid õigusaktides nimetatud. Nii valmisid:

"Arhiivipüsivate materjalide soovituslik loetelu" – nimekiri kirjarvetest ja seadmetest, mida kasutades loodud dokumendid säilivad paremini;

"Kirjelduselementide soovitusloetelu", mis oli mõeldud arhiivkirjeldustes, sealhulgas nimistutes esitatava teabe ühtlustamiseks ning rahvusvaheliste standardite ISAD(G) ja ISAAR(CPF) tutvustamiseks;

"Dokumentide näidisloetelude koostamine" – abimaterjal ministriumitele ja teistele keskasutustele sarnaste asutuste rühmade jaoks või sarnaste ülesannete kohta dokumentide näidisloetelude koostamiseks;

"Ohuplaani koostamine" – põhjalik juhend dokumentide kahjustumist ja hävimist ennetavate meetmete võtmiseks ning plaanide koostamiseks, et vähendada dokumentidele tekkivat kahju õnnetuse korral.

Esimeste juhiste valmimise järel saabus aeg põhjalikult läbi mõelda edasine juhiste-alase tegevuse plaan. Ühelt poolt oli arhiiv esimeste aastatega saanud järelevalve käigus hea ettekujutuse asutuste asjaajamise ning arhiivitöö olukorrast ning vajadustest. Teiselt poolt sai aina selgemaks, et asutuste üksikhaaval nõustamise kõrvale peab tekkima ka tõhus nõustamine "hulgi". Selleks otsustati välja anda sari Rahvusarhiivi juhiseid, mille sihtrühmana peeti silmas eelkõige arhiivimoodustajate dokumendi- ja arhiivihalduse süsteemi väljatöötamise, juurutamise, toimimise ja ajakohastamise eest vastutavaid töötajaid. Juhiste ülesanne on anda arhiivipoolseid soovitusi arhiivitöö põhilistes lõikudes eesmärgiga hõlbustada arhiiviseaduse ja arhiivieeskirja rakendamist, ühitada rahvusvahelisi standardeid Eesti dokumendihalduse ja arhiivitöö traditsioonidega ning selgitada Rahvusarhiivi seisukohti.

Juhiste väljatöötamiseks moodustati mitu töörühma, üks iga plaanitud juhise jaoks. Paariaastase töö tulemusena valmis 2003. aastal neid terve rida.

Esimesena valminud "Arhivaalide üleandmine avalikku arhiivi" on väljaanne, mis ühendab endas kolme alljaotist:

1. Arhivaalide korrastamine ja kirjeldamine.
2. Paberalusel arhivaalide füüsiline korrastamine.
3. Üleandmise protseduur.

Juhis, arhiivikorrastamise ja -kirjeldamise küsimustes uuenduslikult põnev, on samal ajal tugevalt praktilise suunitlusega, sisaldades hulgaliselt näiteid ning tüüpulukordades toimimise juhtnööre.

"Dokumentide- ja arhiivihaldus" on suunatud eeskätt asutuste dokumendihalduse personalile. Juhise väljatöötamisele andis olulise tõuke 2002. aastal ilmunud rahvusvaheline standard ISO 15489 "Informatsioon ja dokumentatsioon. Dokumendihaldus". Väljatöötajate jaoks õnnelikult piiritles nimetatud standard

dokumendihalduse kui tegevusala selliselt, et seda sai edukalt kasutada juhise käsitusala kindlaksmääramiseks. Samas tuli ületada raskusi Eesti dokumendihalduse tava taasmõtestamisel, et seda lähendada standardi seisukohtadele. Oma 86-leheküljelises mahus ühendab see väljaanne õpiku konkreetsemate näpunäidetega.

"Fotode, filmide, heli- ning videosalvestiste säilitamine" – Filmiarhiivis loodud tööühma töö tulemus – erineb teistest juhistest käsituslaadi poolest. Mõelduna kasutamiseks mitte üksnes asutuste dokumendihalduritele, vaid laiale fotode ning audiovisuaalsete dokumentide alalhoidmisest huvitatud publikule, on selles soovitusel esitatud käsiraamatuliku põhjalikkuse ning selgusega.

"Digitaalse info hoidmine CD-Ril", seni viimane trükivalgust näinud juhise, on esimene pääsuke Rahvusarhiivi digitaalarhiivinduse põllul. Suhteliselt kitsa käsitusala, kuid üllatavalt põhjalikus juhises käsitletakse nii digitaalse ainese säilitamiseks sobivate optiliste andmekandjate valikut kui ka neile säilitustingimuste loomist. Väljaanne on ette nähtud kõikidele, kel tarvis tagada andmehulkade säilimist vallas-režiimis (*offline*).

Trükitud juhiste kõrval on ilmalgust näinud veel rida soovitusi, mis on kättesaadavad vaid Rahvusarhiivi veebilehel.

Digitaalarhiivinduse vallas valmis veel üks väljaanne: juhend "Digitaalse info hävitamine", mille koostas Rahvusarhiivi jaoks tellimustööna andmeturbe spetsialist Valdo Praust. Töö peamise osa moodustab kolme hävitusmeetodi – andmete ülekirjutamise, magnetilise kustutamise ning andmekandja hävitamise – detailne kirjeldus koos viidete ja soovitustega.

Uuenduslikku arhiivijärelevalve meetodit tutvustab 2004. aastal valminud soovituslik juhise "Asjaajamise ja arhiivitöö kontrollimine siseauditi käigus". Juhise on mõeldud abimaterjaliks juurutama avaliku sektori asutustes uut auditi liiki, asjaajamis- ja arhiivitööalast siseauditit. Juhise koostamiseks on detailselt läbi töötatud kogu kehtiv dokumentide haldamise alane õiguslik regulatsioon. Selles on tegelikult kajastatud kogu Rahvusarhiivi senine järelevalve praktika.

Lisaks erialainimestele mõeldud juhistele on Rahvusarhiiv mõelnud ka neile, kellele dokumentide haldamine ei ole igapäevatöö, kuid kes sooviksid tundma õppida selle põhilisi mõisteid. "Dokumendihalduse ABC" on sissejuhataja, ülevaatlik veebipõhine õppematerjal, mille huvilised leiavad aadressil www.ra.ee/abc.

Juhiste väljatöötamine on sammuke nõustamiskeskse arhiivijärelevalve poole, mis on arengusuunana mainimist leidnud viimaste aastate jooksul koostatud Rahvusarhiivi arengukavades. Nõustamise suund järelevalves muutub veelgi tähtsamaks sedamööda, kuidas areneb Rahvusarhiivi koostöö arhiivimoodustajatega digitaalarhiivinduse alal. Ka arhiiv on juhistest mõndagi võitnud: tööühmades, milles osales eri arhiivide spetsialiste, on detailselt läbi arutatud paljud arhiivitöö küsimused, ühtlustatud arusaamisi ja välja selgitatud arenguvajadusi.

Kõik Rahvusarhiivi poolt välja töötatud juhised on kättesaadavad veebiaadressil www.ra.ee/juhised.

AIS INTERNETIS

Koit Saarevet

AIS internetis

Kui traditsiooniliselt räägib arhiivi tegevuse ülevaade edusammudest arhiivinduses, siis seekord tasub tähelepanu pöörata ka tehnikavallas toimunule. Põhjuseks mõned infotehnoloogiaalased arengud, mille mõju ulatub väljapoole bittide ja baitide maailma, otse meie kliendini. Konkreetselt on teemaks arhiivi infosüsteem AIS ja tema hiljuti valminud veebiliides. Selle laiem tähendus on põhiosas väljendatav kolme lõöklausega:

- uudsed infootsingu võimalused kliendile
- mugav tööriist arhivaarile
- sammuke digitaalse tuleviku poole

Keskne on klient – ajaloo uurija, riigiametnik, kooliõpilane, iga eestimaalane. Kliendile on AISist kasu nii kaudselt (häid töövahendeid kasutav arhiiviasutus suudab paremini teenindada), kui ka otseselt (Internetist saab ise infot otsida). Kõige selgemini tunnetatav ongi just otsene kasu – veebiliidese abil tuli arhiiv kliendile füüsiliselt lähemale. Kui traditsiooniliselt pidi arhiiviinfoga tutvumiseks kindlasti minema arhiivi, siis nüüd saab huviline osa infost kätte seal, kus ta parajasti on, ilma arvuti tagant tõusmata. Ehkki sellesuunalisi sammukei on tehtud ka varem (fondiloendid arhiivide kodulehtedel, arhiiviregister jmt), on AIS eriline detailsuse poolest – saadaval on info arhivaali tasandini välja.

Vaadates kliendi pilgu läbi ei tundu selles võib-olla midagi erilist olevatki. Kõikvõimalikud e-teenused alates Interneti-pankadest ja lõpetades elektrooniliste raamatukogukataloogidega on juba ammu tuttavad ja nende kasutamine harjumuseks saanud. Pigem arvatakse, et arhiivis on kõik arhivaalid arvutisse "tõmmatud" ja ilmuvad varsti Interneti kaudu nähtavale!

Kõrgelekrutitud ootustele vaatamata tuleb siiski asju teha õiges järjekorras ja seetõttu on arhiiv seni panustanud peamiselt kataloogi kättesaadavaks tegemisele. Et ka selle pealtnäha lihtsa töö taga on palju keerulist ja põnevat, on paslik pisut avada AISi tagamaid.

Mis on AISis erilist?

Kõige olulisem ja huvitavam asjaolu AISi juures on, et lisaks aja kokkuhoiule pakub see ka kvalitatiivselt uusi võimalusi – teenuseid, mida ilma infotehnoloogiliste vahenditeta põhimõtteliselt olla ei saa. Esimene neist on üsna ootuspärane: võimalus mõnusalt arvuti taga olles arhiivinimistuid sirvida. Teine on vähem silmatorkav, ent tegelikult olulisemgi: otsida saab viisil, mis paberkataloogides kuidagi võimalik pole.

Traditsiooniliselt tuleb arhiiviinfo leidmiseks nuputada välja, millise asutuse või isiku tegevuse käigus huvipakkuvad arhivaalid tekkida võisid; minna kohale arhiiviasutusse, kus selle arhiivimoodustaja materjale hoitakse, ning sirvida läbi vastava arhiivifondi nimistud. Selline n-õ ülalt alla lähenemine nõuab eelteadmisi, kogemust ja visadust. AISi abiga on aga nüüd võimalik ka alt üles lähenemine: sisestades otsimootorisse huvipakkuvad märksõnad, pole vaja teada, kelle loodud arhivaalid on – vastuseid otsitakse kõigi olemasolevate arhiivifondide hulgast ja seda mitte ainult ühe arhiiviasutuse piires, vaid üle kogu Rahvusarhiivi.

Seejuures arvestab otsisüsteem arhiivikirjelduse mitmetasandilist ehitust – vastuseid ei otsita mitte ainult üksikute kirjete kaupa, nagu tavaliselt andmebaasipäringutes, vaid otsisõnad võivad jaotuda erinevate, üksteisele alluvate kirjete vahel. Ja veel – otsing ei hõlma mitte ainult pealkirju, vaid ka teisi olulisi andmevälju, nagu ajalugu, sisu ja teema, märkused jne. Kõik see kokku tagab, et alt üles päring viib otsija üsna ruttu sihile.

Kindlasti on tähtis rõhutada uuenduse olemust – tegu on evolutsiooni, mitte revolutsiooniga. Uus lahendus ei lammuta sadade aastate jooksul välja kujunenud arhiivindust, vaid võrsub selle küljest nagu noor oksake suurest ja tugevast puust. Kõik vana jääb alles – pabernimistuid ei hakka keegi ahju loopima ja traditsioonilisel meetodil saab arhiivimaterjale otsida nii paberilt kui infosüsteemist.

Pikk tee ootab

Eelnenust võib jääda mulje, et infosüsteem on valmis ja täidab hoobilt kõik soovid. Tegelik seis veel nii ilus pole, sest ees on suur ja oluline töö – andmesisestuse lõpetamine. 2004. aasta lõpu seisuga on sisestatud veidi üle ühe kolmandiku kogu andmemahust.

Kuigi juba sisestatud kolmandik andmetest käib kõige olulisemate ja enamkasutatavate arhivaalide kohta ning on paljudel juhtudel vastuse leidmiseks piisav, ei saa ikkagi täisväärtuslikust infosüsteemist rääkida enne, kui see hõlmab kogu andmestikku. Sisestustöö nõuab aga nii raha kui aega, enne sisestajate nobedate näppudeni jõudmist peavad arhivaarid materjali ette valmistama, samuti tuleb pärast sisestust töö kvaliteeti kontrollida. Nii oli 2003. aastal 1,6 miljonit kirjet toonud sisestusprojektiga lisaks sisestajate armeele hõivatud ka arvestatav osa arhivaaridest. Siit nähtub, et infosüsteemi käsitlemise prioriteetse tegevussuunana on mõjutanud arhiivi tegemisi ka väljaspool tehnikavaldkonda. Nii on tänu AISi sisestuskampaaniale korrastatud palju arhiive ümber sarjapõhiseks ja kirjeldatud mitmetasandiliselt. Seeläbi on lisaks elektroonilise vormi tekkele oluliselt kosunud ka teatmestu sisuline kvaliteet. Samuti on AISi areng toonud ilmsiks ja aidanud lahendada mitmeid tüütuid, kuid olulisi kitsaskohti arhiivinduspraktikas (kirjelduste standardimine, juurdepääsupiirangud jmt).

Sisestustööga lõpulejõudmiseks kulub siiski veel tubli 4–5 aastat. Seniks võib kasutajatele öelda:

- otsimootor aadressil <http://ais.ra.ee> on valmis ja töötab ning kasutajate tähelepanekute-soovituste põhjal areneb vaikselt edasigi;
- süsteemis on juba 3 miljoni arhivaali andmed, mis on küll kõigest kolmandik 8-miljonilisest kogumahust, kuid paljudel juhtudel vajaliku info leidmiseks piisav;
- kui infosüsteemist abi ei saa, võib endiselt pöörduda arhivaari poole ja mure saab ikka lahendatud.

Ja lõpuks – infosüsteemide arendamisele vaatamata ootame teid ikka arhiivi. Kuigi esimesed digiteeritud arhivaalid muutuvad peagi AISi kaudu vaadeldavaks, jääb see ikka pigem erandiks kui reegliks. AIS on ennekõike kataloogisüsteem ja tema ülesanne on anda kätte niidiotsad vajalike arhivaalide leidmiseks, arhivaalid ise aga ootavad huvilisi arhiivide uurimissaalides.

AJALOOARHIIVI HOONE 100

24. oktoobril 1904 valmis ülikooli arhitekti Reinhold Guleke (1834-1927) projekti järgi Tartu Ülikooli esimene ühiselamu.

Hoones asub juba üle 80 aasta Ajalooarhiiv.

20. sajandi algul kiirelt kasvanud ülikool vajas hädasti lisaruumi ja nii paigutati ühiselamuks mõeldud hoonesse palju ülikooli allasutusi. Eesti Vabadussõja ajal kasutati hoonet muu hulgas kasarmuna – selles asus Tartu kooliõpilaste pataljon.

Venemaalt Tartu rahulepingu alusel tagasi saadud arhiivimaterjalid paigutati ajutiselt ühiselumajasse ja sinna nad jäidki. 1925. aastal anti hoone ametlikult üle Eesti Riigi Keskarhiivile – välja arvatud neljas korrus, kus 1955. aastani oli ülikooli meteoroloogia observatoorium.

AJALOOARHIIV

Indrek Kuuben

Ajalooarhiiv on Rahvusarhiivi struktuuriüksus, mille põhiülesanne on tagada üleriigiliselt kogumise ja arhiivijärelevalvega tegeldes Rahvusarhiivile pandud avaliku arhiivi ülesannete täitmine ning Jõgeva, Pärnu, Tartu, Valga ja Viljandi maa-arhiivi juhendamine oma pädevuse piires ning nende haldustegevuse korraldamine.

Põhimäärusega sätestatud ülesannete täitmise tagavad Ajalooarhiivi osakonnad: asutuste osakond, kogude osakond, säilitusosakond, publitseerimisosakond, IT-osakond ning haldusosakond.

Lisaks Rahvusarhiivi ja Ajalooarhiivi põhimäärustes sätestatule on Ajalooarhiivil kindel koht Rahvusarhiivile erinevate arengu- ja tegevuskavadega pandud ülesannete elluviimisel. Ajalooarhiivi töötajate aktiivsel osalusel koostatud Rahvusarhiivi digitaalarhiivinduse strateegia loob aluse järgnevate aastate arendustegevuseks nii Rahvusarhiivis kui riigis laiemalt. Rahvusarhiivi "Punane raamat" annab kaasaegsel meetodikal põhineva ülevaate kogude olukorrast riiklikus arhiivisüsteemis tervikuna. Ning loomulikult – jätkuvalt pakub eeskätt argine arhiivitöö vahetumaid kokkupuuteid üldsusega, mis omakorda aitab mõtestada meie järgmiste aastate toimetusi.

Arhiivitööd rikastasid ja täiendasid mitmed algatused ja arengud, mis saavad tugineda üksnes varasematel aastatel alustatule. Uut kvaliteeti tähendavad nii kaartide andmebaasile geoinfo mõõtme lisamine kui esimese digitaalse andmekogu, hooneregistri vastuvõtmine; nii Ajalooarhiivi toimetiste lisandumine indekseeritavate ja refereeritavate teadusajakirjade hulka kui arhiivi esindajate osalus rahvusvahelistes säilitusalastes töörühmades; nii Rahvusarhiivi kogude seisundiuringu läbiviimine kui arhiivimoodustajatele suunatud digitaalarhiivindusalaste juhiste koostamine.

Siinkohal olgu välja toodud sooritused, mis ilmestavad meie püüdlusi sidusama partnerluse ehitamiseks arhiivile oluliste sihtrühmadega. Väidan, et õnnestumine antud tööloikudes on võtmeks arhiivi heale käekäigule mitte aastateks, vaid aastakümneteks. Seejuures tõdegem, et uute algatuste arendamine uut kvaliteeti kandvateks argirutiinideks ripub suuresti ära meie avatusest ja loomistahtest.

Kahe aasta jooksul sai hea hoo sisse noorsootöö või arhiivipedagoogika või hoopis homse maksumaksja ja ülehomse maksuraha kulutamise üle otsustaja valgustamine. Ajalooarhiivi noorte kolleegide tarm leidis tänuväärt rakenduse koolitusprojektis Hugo Treffneri Gümnaasiumi humanitaarala õpilastele arhiivindusealaste teadmiste jagamises ja arhiivi tutvustamises. Lisaks vahetult õpilastele suunatud tegevusele korraldati koostöös Eesti Ajalooõpetajate Seltsiga teabepäevi ajalooõpetajatele. Projekti õnnestumisest ajendatuna ja omandamaks erinevatele sihtrühmadele suunatud koolitustegevuse rahvusvahelist kogemust läkitasime Eesti Leonardo Keskuse toel ühe kolleegi praktiseerima Londoni Linnaarhiivi. Arhiivipedagoogika arendamise kaudu sihtrühmade määratlemine nende süsteemsema hõlmamise käivitamiseks tingib kindlasti arhiivitöö sihtide uuesti mõtestamise vajaduse ka arhivaaride poolt. A-õpe on selleks ka tänulikul moel mitmetähenduslik.

Kolmandik Ajalooarhiivi uurijatest on noored vahemikus 18–30 aastat ja e-teenused leiavad just nooremate klientide poolt tänulikku kasutamist. Õigupoolest pole "e" enam ammugi boonuse või lisaväärtuse, mida arhiiv võiks ka pakkuda, vaid surve kogude Interneti-põhiseks avamiseks kasvab jätkuvalt. Rõõmustav on, et arhiivi

infosüsteemi on tänaseks sisestatud pool meie säilitustest, lõviosa sellest 2003. aastal. Liialdamata võib öelda, et 2004. aasta lõpul avatud AISi veebileides avab arhiivile uue ajajärgu – oluliselt kasvab arhiivivõhikutest klientide arv, kelle teenindamisest kujuneb lähimate aastate suurim väljakutse arhiivi jaoks. Loomulikult tingib kasvav nõudlus tõhusama teenuse järgi leidma uusi lahendusi juba praegu. 2004. aastal pilootprojektina rakendunud nn isepildistamisteenus on ennast õigustanud ja sellel on head eeldused käivituda ka teistes RA struktuuriüksustes.

Arhiiv teadupärast ei ole ühiskonna lõppjaam, vaid oluline sõlmpunkt uute teadmiste, kontaktide ja kogemuste omandamiseks ja vahetamiseks. Niisamuti on arhiivitöö lõppematu protsess, kätkekes küll lõpetatud sooritusi. Seetõttu on eriti rõõmustav, et praegu Ajalooarhiivis leiba teenivad arhivaarid suutsid lõpule viia "Arhiivijuhhi" esimese osa arvatumast keerukamaks kujunenud väljaandmise, võttes koondteadmestute koostamise teatepulga üle varasematelt arhiivipõlvkondadelt. Usutavasti rahuldab kogude kirjeldamise kvaliteet ja ulatuslikkus arhiivi kasutajate vajadusi lähimateks kümnenditeks. Töö "Arhiivijuhiga" jätkus, toimetamisvalmidusse jõudis teine osa.

Arhivaalidest mikrofilmipõhise tagatis- ja kasutusfondi tootmise stabiilne rutiin ning tõhus IT-tugi lõi head eeldused valdkonna edasiseks arendamiseks – pärast oodatust keerukamaks osutunud mikrofilmiskanneri hankimist ja töölerakendamist alustasime mikrofilmide skannimise teel digitaalsete kasutuskooptate valmistamist.

Arhiivi üheks peamiseks ülesandeks on mõistliku tasakaalu leidmine ja hoidmine kahe funktsiooni, säilitamise ja kasutamise vahel. Siseministeriumist 2003. aastal arhiivile üle antud kirikuraamatute originaalidele osaks saanud väga intensiivse kasutuskooptuse vähendamiseks seadsime esimuseks vastavate mikrofilmide digiteerimise ja operatiivse digitaalse juurdepääsu võimaldamise uurimissaali terminalides. 2004. aasta lõpuks jõuti "Saagaks" ristitud *sugupuurimiseks* vajalike arhivaalide digiteerimise projekti käigus skannida 2519st vastuvõetud EELK kirikuraamatust 765. Projekti järgmiseks rajajooneks on arhivaalidele Interneti-põhise juurdepääsu loomine.

Kaasaegse tehnoloogia rakendamine ei pea tähendama mitte üksnes klientidele parema teenuse pakkumist, vaid loob eelduse Ajalooarhiivi kujunemiseks arvestatavaks ekspertkeskuseks ja teenusepakkujaks ka teistele mäluasutustele. 2004. aastal käivitatud mäluasutuste koostöösse kultuuripärandi digitaalsel säilitamisel ja kasutamisel on Ajalooarhiivil kahtlemata anda oma panus.

Meie ei tegele mitte üksnes turvaliste arhiiviseinte vahel asuvate arhivaalidega, vaid hoolt tuleb kanda ka mujal asuva kultuuripärandi eest. Rikka ajaloo ja ühiskondliku tähenduse järgi on kirik kahtlemata üks olulisem Ajalooarhiivi partner. Aastatel 2003–2004 registreeriti arhiivi toel ligi 14 000 arhivaali kaheksas praostkonnas, see töö peab kindlasti jätkuma. Lisaks EELKle oli eesmärgiks kontakti loomine ja koostöö käivitamine Eesti Apostliku Õigeusu Kirikuga. 2003. aasta lõpul loodud kontaktidele siiski oodatud koostöö jätku ei järgnenud. Tõsiasi on, et koostöö ühiskonna jaoks oluliste eraarhivaalide omanikega esitab edasisteks aastateks arhiivile tõsise väljakutse – aktiivsemaks pooleks peab kogumistegevuses olema arhiiv.

Kokkuvõtteks – arhiivikasutajate ootustega arvestavate teenuste pakkumisel toimus märgatav areng, mille tulemusena on Ajalooarhiivil potentsiaali kujuneda mitmes vallas autoriteediks ja eeskujuks ka teistele mäluasutustele. Ajalooarhiivi tööd ilmestas üha rohkem digitaalne mõõde ühelt poolt ja teisest küljest avarduv koostöö erinevate sihtrühmade ja partneritega. Mõlemad võimalused eeldavad kindlasti senisest teadvustatumat tähelepanu ja mõtestatumaid pingutusi.

RIIGIARHIIV

Marge Tiidus

Aeg ajalt on meil kõigil vaja vaadata endasse, mõelda, kes ma olen, mida ma teen ning miks ma seda teen. Viimastel aastatel on endasse vaadanud ka Riigiarhiiv. Mille või kelle jaoks on Riigiarhiivi vaja? See küsimus võib esmapilgul tunduda liigne, kuid olles natuke järele mõelnud, osutub see hoopis väga oluliseks. Kui inimene ei mõtle ega analüüsi oma tegevust, siis võivad tema tegemised muutuda mittevajalikeks, kusjuures tegija ise ei pruugi seda üldse märgatagi. Sama kehtib ka arhiivitöös – kui ei mõtle ega analüüsi, siis võib saabuda hetk, kus arvatakse, et arhiiv ongi arhivaari jaoks ning kus arhiivitöötaja leiab, et tema ongi see persoon, kelle heaolu nimel peavad teised muutuma ja kellel ainsana on privileeg end muutmata käia edasi vana sissetallatud rada.

Maailm meie ümber areneb ja muutub pöörase kiirusega, arhivaar aga naudib ennast ja oma tegemisi, pöörmata erilist tähelepanu ümbritseva teisenemisele. Võib olla, et see enesekesksus ongi põhjuseks, miks arhiivitöötajaid peetakse väsinud vanadeks hallideks hiirteks, kes väljaspool arhiiviseinu muutuvad täiesti saamatuteks. Ja mis õige töögi siis arhiivis olla saab, kui selle tegijad sellised hädised on. Ju ta on üks tolmustes paberites sorimine, mida ükski asjalik inimene vabatahtlikult ei teeks. Ilmselt on arhivaarid veidrikud.

Ka Riigiarhiivi töötajad jõudsid mitmete arutelude tulemusel seisukohale, et arhiivis töötades peab inimene olema natuke teistsugune. Teistsugune olemiseks on reaalselt kaks võimalust: kas jääda veidraks halliks tolmuhiireks või olla veidik hoopis ajast ees käimise poolest. Selline eeskäimise tee saigi meie sihiks – tuleme arhiiviseinte vahelt välja ning hakkame noorteks, ilusateks ja headeks.

On lihtne öelda, et muutume paremaks. Muutumine tegudes võtab aega ja nõuab suuri pingutusi. Esmalt on vaja üle vaadata oma mõtlemine ja muuta seda. Aru andes ja kokkuvõtteid tehes rääkisime me siiani sellest, millega me olime hakkama saanud, kui palju kogunud, kirjeldanud ja korrastanud. Nüüd üritame anda aru sellest, mida me oleme suutnud anda.

Anda kellele ja mida? Kes on need, kes meid vajavad ja mida nad meie käest kõige rohkem saada soovivad? Riigiarhiivil on palju kliente paljude erinevate ootuste ja lootustega. Järelikult peavad ka meie poolt pakutavad teenused olema erinevad ja arvestama klientide huvidega. Kes siis on Riigiarhiivi põhilised kliendid? Esimese grupi moodustavad asutused, kes on meie järelevalve all, kes esitavad oma andmeid arhiiviregistrisse, kelle dokumendid saavad tulevikus osaks Riigiarhiivi kogudest. Teine suur grupp on kodanikud, kes vajavad arhiiviteatise või dokumente, mille abil oma õigusi tõestada või kaitsta. Kolmas ja kõige arhiivilikum seltskond moodustub meie uurijatest ja ajaloo huvilistest.

Mida said meie käest asutused? Harjumuspärane oleks vastata, et nende järele valvati. Tegelikult tehti asutustega koostööd, neid nõustati ja juhendati, õpetati ning koolitati. Riigiarhiivi juhendamise all on keskeltläbi poolteistsada asutust. Aastas kontrollivad meie inspektorid kaht- kuni kolmekümnet asutust. 2004. aasta lõpuks on arhiivinspektorid jõudnud tutvuda valdava osaga põhiseaduslike institutsioonide, avalik-õiguslike isikute ja nende asutuste ning ministriumite haldusala asutuste dokumendi- ja arhiivihalduse olukorraga.

Oluline töövaldkond oli järelevalvealaste koolituste ja seminaride korraldamine. Lisaks mitmetele koolitus-üritustele tutvustati järelevalvealastele asutustele Rahvusarhiivi poolt koostatud juhiseid "Arhivaalide

üleandmine avalikku arhiivi", "Dokumendi- ja arhiivihaldus", "Digitaalse info hoidmine CD-Ril" ja "Fotode, filmide, heli- ning videosalvestiste säilitamine". Juhiseid tutvustasid nende autorid. Üritusest võttis osa 60–70 inimest. Jäi mulje, et ühele (väiksemale) osale kokkutulnuist oli see esimene teave juhiste olemasolust.

Suure töö tegi meie järelevalve osakond ära likvideeritud hooneregistri materjalide jõudmiseks avalike arhiivide hoidlatesse.

Kodanikele väljastati Riigiarhiivist 2004. aastal 4141 teatist ja kaaskirja, ligi 500 päringut rohkem kui eelneval aastal. Selline suurenemine polnud tingitud mitte arhiivipoolse plaani tõstmisest vaid seadustest ja nende muutmisest, mis alati pole arvestanud arhiivi võimalustega. 2004. aasta 1. jaanuarist hakkas kehtima "Okupatsioonirežiimide poolt represseeritud isiku seadus", mis lisaks juba kehtivas seaduses "Kohtuväliselt represseeritud ja alusetult süüdimõistetud isikute rehabiliteerimise kohta" sätestatud soodustusi saavatele isikutele tõi juurde veel hulga soodustuste saajaid ja tingis arhiivipäringute arvu kasvu. Lisaks selgus, et seaduse ettevalmistamisel ja vastuvõtmisel polnud piisavalt arvestatud arhiivist saadud teavet meil säilitatava sellekohase ainese kohta ja seega tekkisid probleemid seaduse tõlgendamise ja seega tekkisid ka teatavaid probleeme. See muutis niigi sensitiivse teema represseeritute jaoks veelgi valulikumaks. Neist asjaoludest lähtuvalt osalesid Riigiarhiivi kasutusosakonna juhataja Mare Olde ja arhivaar Jaanus Jõgi 2004. aasta esimesel poolaastal korduvalt nii Justiitsministeeriumi kui Sotsiaalkindlustusametiga poolt korraldatud nõupidamistel, et koos leida tekkinud probleemile lahendus. Lõpuks see leiti, kõik oleks aga laabunud algusest peale tõrgeteta, kui arhiiv oleks protsessi kaasatud juba seaduse ettevalmistamise ajal.

Eelkõige võisid meie poolt pakutuga rahul olla uurijad ja ajalooahvilised. Lisaks sellele, et Riigiarhiivi kogud suuresid, tehti 2003. aastal ka muudatusi meie kogude paiknemises. Enamkasutatavad fondid viidi Madara tänava hoidlatesse, kus on paremad tingimused nii arhivaalidel kui ka uurijatel, kes neid kasutada soovivad.

Uurimissaalide külastajate koguarv kõikides Tallinna uurimissaalides kokku oli 2004. aastal 1871, külastuste arv oli 10 078, neist sugupuu-uurijate külastusi 1834.

Võrreldes 2003. aastaga Madara uurimissaali külastatavus suurenes (registreeritud uurijate arv 2003. aastal oli 829, 2004. aastal – 971). Maneeži uurimissaalis on aga suurenenud sugupuu-uurijate külastuste arv ligi 400 võrra. Kõikides uurimissaalides on suurenenud noorte uurijate arv.

Seoses arhiivi infosüsteemi AIS laiale üldsusele kättesaadavaks muutumisega 2004. aasta detsembri keskel võib prognoosida just esmakordsete uurijate arvu kasvu. See ennustus sai kinnitust juba aasta paaril viimasel nädalal, mil uurimissaale hakkasid külastama inimesed, kes just AISist olid leidnud neid huvitavat teavet ja sellest ajendatuna seadsid esmakordselt sammud arhiivi. Põhjapanevamate järelduste tegemiseks tuleb muidugi jälgida toimuvat veidi pikemal perioodil.

Lisaks AISile on oluliseks infoallikaks ka arhiiviregister. Andmete laekumise statistika näitas 2004. aastal selgesti, et riigiasutuste jaoks on andmete esitamine muutunud rutiiniks. Umbes 80% asutustest esitas nõutud info tähtajaliselt. 1. aprilli vahekokkuvõtted andsid teada päris headest tulemustest (60%) ka kohalike omavalitsusasutuste osas (2003. aasta samal ajal oli omavalitsuste panus tunduvalt kesisem – 41%). Andmete kogumisel pöörati suurt tähelepanu alusdokumentide olemasolu väljaselgitamisele.

Andmeandjatega suhtlemisel sai register olulist infot ka asutuste asjaajamise probleemidest. Olulisemad neist on vahendite nappus arhiivide korrastamiseks, kaardivoolavus (st arhiivi eest vastutava isiku pidev vahetumine) ja asjaajamise nõrk tase. Teisalt tunti aga elavat huvi digitaalse ainese, andmekogude ja infosüsteemide arhiveerimise ja arhiiviregistris kajastamise võimaluste vastu.

Kõige suurema tänu osaliseks sai Riigiarhiivi kollektiiv 2004. aasta detsembris. Põhjuseks 30. novembril Maneeži arhiivihoonest vastremonditud näitusteruumis avatud väljapanek "1. detsember 1924", kus ajaloo huvilised said esmakordselt võimaluse näha mässukatse tagamaid käsitlevaid Venemaal asunud EKP juhtkonna dokumente. Välja oli pandud ka Vene ja Eesti luure dokumente, lühikokkuvõtteid ettevõtmisest enesest, selle kajastusi ajakirjanduses ja dokumente sellega seotud isikute hilisemast saatusest.

Nii palju ja nii meeldivalt asjalikke külastajate poolt tehtud tähelepanekuid oli tore lugeda. Sellised väikesed päikesekiired innustavad kõiki tegutsema ja andma endast parimat, et meie kliendid oleksid meiega rahul. Teeme tööd ja näeme vaeva, siis tuleb ka armastus. See, keda armastatakse, on asjalik ja aktiivne arhiivitöötaja. On mille nimel vaeva näha!

FILMIARHIIV

Ivi Tomingas

Filmiarhiiv on üldjoontes jätkanud eelmistel aastatel alustatud – püüdnud korraldada kogumise ja kirjeldamisega seonduvat, tähelepanu pööranud säilitamisele, tagatis- ja kasutusfondi loomisele ning püüdnud kaasajastada klienditeenindust. Digitaalmaailmas hakkama saamine ja selle võimaluste kasutamine on ehk üheks määravamaks teguriks edasises arengus, millest oma tegemistes oleme lähtuda püüdnud. Sellealast teavet pakkusid osalemised rahvusvaheliste erialaorganisatsioonide üritustel Oslos, Brüsselis ja Pariisis.

Viimastel aastatel on märgata olnud järjekordset huvilainet vanade filmide vastu, seda oleme jõudumööda leevendanud – erinevad filmiprogrammid Kinomajas, kinos "Sõprus" jookseb enne filmi jälle ringvaade jne. Eesti esimese mängufilmi "Karujaht Pärnumaal" digitaalne restaureerimine äratas üldsuses positiivset vastukaja.

Arhiivi enda ruumides, endises Tallinna garnisoni peavahis, seadsime sisse *kinosaali*, et Filmiarhiivi külastatavatele õpilas- ja teistele huvigruppidele saaks suurel ekraanil filme näidata. Kinosaali aitasid kujundada Tallinna Kopli Kunstikooli õpilased, kes katsid seina filmiteemaliste maalingutega.

Tunnustuseks, et Filmiarhiiv on püüdnud rikkalikku audiovisuaalset pärandit üldsusele nähtavaks teha, võib pidada meie arhiivi kauaaegsele töötajale Pearu Tramborgile Kultuurkapitali elutööpreemia määramist 2003. aasta lõpul.

Asutusest arhiivi

Filmiarhiivi igapäevastest tegemistest olid olulised kogumine, kirjeldamine ja järelevalve. Filmide kogumine toimub endiselt n-ö vabatahtlikkuse alusel praegustelt tootjatelt (nt AS Oculus Film ja 4Fun Productions). Lisaks tuleb päevavalgele ka huvitavaid leide. Nii saadi Nõmme muuseumi kaudu 1920. aastate filme (NB! Tuleohtlik nitro!). Lähiajalugu kajastavad fotod päeva- ja maakonnalehtedelt (AS Postimees, Pärnu Raepress, Lääne Elu, Sirp) ostetakse. Arhiivi fotokogu täienes ka annetatud erakogudega (V. Gorbunov, Suusaliit jt).

Aastate jooksul on kogunenud hulgaliselt kirjeldamata materjali. Filmide osas koostati eraldi register, mille järgi on lihtsam mahajäämust likvideerida. Tehtud töödest tasub nimetada G. Ernesaksa aastaid seisnud filmikogu kirjeldamist, mis leidis ka kohest rakendamist seoses RAMi juubeliga. Korrastati ja kirjeldati "Eesti Kultuurarhiiv Eksiilis", mis põhiliselt sisaldas helisalvestusi, aga ka fotosid ja trükiseid.

Järelevalve on üha enam suuna võtnud nõustamisele ja asutustes tekkinud audiovisuaalse ainese väärtustamisele dokumentidena. Sellelaadset tööd tehti Eesti Raadio (ER), Eesti Televisiooni (ETV) ja Piirivalveametiga. ETV ja ER arhiivitöötajatele peeti täiendõppe raames loeng audiovisuaalsete arhiivide hindamisest ja korraldamisest.

Säilitamine

Arhiivi säilitustingimused ei ole kiita, eriti esimese korruse ajutistes hoidlates, mis on tolmused, kõikuva temperatuuri ja niiskusega. Lahenduse loodame leida Lääne-Viru maa-arhiivi hoone spetsiaalselt filmidele mõeldud hoidlast, kuhu paigutatakse osaliselt nii originaalid kui ka tagatisfond. Olukorda on parandanud värvinegatiivide paigutamine (75% kogust) Tartusse Eraarhiivi hoidlasse, kus on stabiilne hoiurežiim. Arhiivisiselt on lõppeesmärgiks originaalide ja kasutusfondi paigutamine ajutistest hoidlatest teisele korrusele. Olulise tööna on alustatud nitronegatiivide kindlakstegemist fotonegatiivide seas. Traditsiooniliselt vastuvõetud materjal puhastatakse, kontrollitakse ja pakendatakse.

Hoo on sisse saanud 2001. aastal soetatud *DEBRIE TELECINE*, mis võimaldab negatiivilt positiivkujutise kandmist videosalvestusse, jätkunud on aastate 1981–1987 ringvaadete salvestamine, samuti salvestati esmakordselt videosse nitroalusel filme. Jätkus albumite ümberpildistamine ja H. Võrgu jt fotokogudest duubelnegatiivide valmistamine.

Helisalvestiste digiteerimine on muutunud plaanipäraseks tegevuseks ja käesolevaks ajaks on digitaalselt salvestatud üle 200 tunni materjali. Fotode skannimine on veel suhteliselt algusjärgus, kuid klienditeeninduse vajadused on rahuldatud, samuti on tervikuna digiteeritud K. Hintzeri fotokogu, alustatud on Kodu-uurimistoimkonna rikkaliku fotomaterjali skannimist.

Klienditeenindus

Endiselt on uurimissaalis kümme kohta, neist kolm seotud tehniliste seadmetega filmide, videote ja helisalvestiste läbivaatuseks. Infot uurimissaali kohta saab Filmiarhiivi kodulehelt (www.filmi.arhiiv.ee).

Veebilehega seoses on päringute arv tõusuteel. Lisaks informatsioonile asutuse kohta vahetatakse regulaarselt nii näidiseid kogudest kui ka fotonäitusi. Enamik infopäringuid on kogudes leiduva kohta, aga on ka päringuid säilitamise vallast. Digikeskkonnast ei pääse siingi mööda – välja on kujunemas e-teenus seoses fotode skannimise võimalusega, mida eriti agaralt kasutab ajakirjandus (Postimees, Päevaleht, Eesti Ekspress): nii tellimuse esitamine kui kättesaamine toimub e-posti teel.

Filmiarhiivi kasutajaskond on endiselt mitmekesine: televisioonid (eriti ETV), filmitootjad ("Intiimne linn", soomlaste dokumentaalfilm "Punane raket", "Metsavennad", "Külm kuum sõda", "Meri ja mehed", "Söerikastajad"), sh tellimusfilmid asutustele (Tallinna Tehnikaülikool), kõikvõimalikud filminäitamised erinevatel eesmärkidel erinevate organisatsioonide poolt (Eesti Instituut Pariisis, vanimaid eesti filme, Kinoliidu

autoriõhtutel jne). Matsalu loodusfilmide I festival avati kahe meie arhiivifilmiga. Traditsiooniliselt varustasime Kinobussi ringvaatepaladega kohtadest, kus ta liikus.

Fotosid kasutatakse monograafiate (M.Turtola K. Pätsist), uurimuste (Õ. Orav Tallinnfilmi ajaloost) ja artiklite illustratsioonideks, fotogaleriides (Koguva Kunstital), näitustel (Harju Muuseum juutide ajaloost Eestis), interjööride kujundamiseks (Linnakantselei, G. Otsa SPA), ekspositsioonide ilmestamiseks (Okupatsioonimuuseum jt).

Publitseerimine ja suhtlemine avalikkusega

Kordaminekuks võib lugeda Rahvusarhiivi juhiste sarjas ilmunud väljaannet "Fotode, filmide, heli- ning videosalvestiste säilitamine", mille sihtgrupiks ei ole mitte ainult arhiivimoodustajad, vaid ka eraisikud ja asutused, kel audiovisuaalne aines olemas.

2003. aasta alguses toimus Soome Instituudis ühisseminar soome kolleegidega teemal "Film kui ajalooallikas", mis oli oma teema ja rõhuasetustega väga huvitav. Soomlastest pidasid ettekandeid M. Turtola (Soome Instituut), K. Rumpunen (Soome Rahvusarhiiv), O. Manninen (sõjaajaloolane) ja L. Tykkilainen (Soome Filmiarhiiv). Eestit esindasid R. Helme (sõjaajaloolane), J. Kreem (Tallinna Linnaarhiiv) ja I. Tomingas (Filmiarhiiv).

Akadeemilise Ajalooseltsi aastakoosolekul esines I. Tomingas ettekande ja filmiprogrammiga teemal "Kinokroonika propaganda teenistuses", ringvaadetest kirjutati ja räägiti seoses kino "Sõprus" alustatud projektiga "Paneme aja tagurpidi käima", st filmide ees näidatakse taas ringvaateid. Edukaks kujunes koostööprojekt Kinomajaga, kus üldpealkirjaga "Igapäevaelu nõukogude ringvaadetes 1940.–1990. aastatel" on seitsmel korral toimunud loeng koos temaatilise programmiga ringvaadetest.

Filmiprogrammi ja selle tutvustusega esineti Läti Filmiarhiivi 40. aastapäevale pühendatud Baltimaade filmifestivalil Riias 2003. aasta novembris, samuti koostati filmiprogramm Ajaloomuuseumi näitusele "Laulu võim". Fotonäitusi ja filmiprogramme on koostatud veel J. Laidoneri, K. Pätsi ja Eesti Vabariigi, Tallinna Tehnikaülikooli sünniaastapäevade tähistamiseks. Ajakirjas Tuna ilmub regulaarselt Filmiarhiivi poolt koostatud fotonurk.

ARHIIVIPEDAGOOGIKA ALGETEST AJALOOARHIIVIS

Birgit Kibal, Edith Seegel

Ajalooarhiiv on oma tegevuse algusest, enam kui kaheksakümne aasta tagusest ajast olnud praktika- ja õppeasutus üliõpilastele. Eeskätt ajalootudengeile, kellele algteadmiste omandamine arhiivist ja arhiivindusest on pikka aega olnud õpingute möödapääsmatu osa. Kõrvuti tudengitega on vähemalt viimase kümne aasta jooksul saanud oma arhiivihuvi rahuldada kõik soovijad, ekskursioonide ja teabepäevade läbiviimine on kujunenud enesestmõistetavateks tööloikudeks arhiivi argielus. Ometi on vajadus tutvustada arhiivi laiemalt ja läbi erinevate sihtrühmade märgatavalt kasvanud just viimaste aastate jooksul. Et avalikkuse soove ja ootusi täita, on Ajalooarhiiv esitanud endale väljakutse professionaalse arhiivipedagoogika ehk meie keeli a-õppe rajamiseks. Millised on olnud esimesed sammud sel teel, sellest põgusalt allpool.

Töö õpilaste ja õpetajatega

Ajalooarhiivi roll on ühelt poolt suurendada avalikkuse teadlikkust arhiivist ja ajaloo lätetest ning teisalt kasvatada ühiskonnas lugupidamist kirjalike allikate vastu. Koolinoorte suunatud ürituste põhieesmärk on ennetada küsimusi, millele arhiiviallikaist vastust ei leia, ning pöörata tähelepanu põnevatele, tutvustamist väärivatele materjalidele. Vähene informeeritus on peamine põhjus, miks Ajalooarhiivi seinte vahel säilitatav tuleb kooliõpilastele paremini mõistetavaks ja atraktiivsemaks teha. Omades ettekujutust arhiiviallikaist, oskab õpilane neid teadmisi ka oma õppetöös kasutada. Niisama tähtis on tekitada õpilastes huvi iseseisva uurimistöö vastu arhiivi lugemissaalis.

Igal aastal korraldab Ajalooarhiiv kooliõpilastele keskmiselt 30 ekskursiooni, nii külastab arhiivi ligikaudu pooltuhat koolinoort. Noorimad neist on olnud algklasside õpilased, kuid põhiosa ekskursantidest moodustavad gümnasistid. Tõsi, paaril korral on arhiivirume uudistanud ka lasteaialapsed. Koos mitme Tartu kooliga viidi läbi nn töövarju päevi ning võimaldati õpilastel Ajalooarhiivis oma praktikatunde teha. Regulaarse koostöö tulemusena Tartu Kutsehariduskeskusega peeti arhiivi ameteid tutvustavaid loenguid, kus abiturientidel oli võimalus oma silmaga näha erinevate spetsialistide tööd.

2003. ja 2004. aasta a-õppe tegevuse põhirõhk oli koostööl Hugo Treffneri Gümnaasiumiga – koolitöö raames viibisid ajaloo huvilised 11. klassi õpilased arhiivis teoreetilis-praktilisel loengukursusel (2003. aastal 19, 2004. aastal 18 osalejat). 2003. aastal oli tegemist eksperimentaalse ning väljakutsuva projektiga, mis võimaldas nii arhiivitöötajatel kui ka gümnasistidel avastada arhiivi uues valguses. Kahe kuu jooksul toimunud 30-tunnise kursuse raames tutvustati õpilastele arhiivis tehtavate tööde erinevaid tahke ning siin säilitatavaid arhivaale. Kursuse eel õpilaste seas läbi viidud küsitlusest selgus, et põhiliselt huvituti arhiivi kui asutuse tööruutini ning samuti sooviti saada teadmisi allikate kohta, mida uurimistöodes kasutada. Teoreetilise osa raames tutvusid õpilased Ajalooarhiivi kõigi osakondade tegemistega, mille käigus saadi kesksete arhiivinduslike teadmiste (paleograafia, kartograafia, genealoogia) kõrval ülevaade ka näiteks konserveerimisvõtetest ja infotehnoloogilistest nõksudest. Kursuse praktilises pooles oli õpilastel võimalus kaheksa tunni jooksul ise erinevates tööloikudes kaasa lüüa. Näiteks täiendasid nad andmebaase ja uurimissaali teatmestut, aitasid voltida ja märgistada arhiivikarpe ning olid kaasatud ka kirikuraamatute korrastamisesse. 2003. aasta loengukursuse tagasiside näitas, et enamikul osalejail puudus varasem teadmine, milliseid võimalusi pakub Ajalooarhiiv koolis tehtavate uurimistööde mitmekesistamiseks ning mida üldse arhiivides tehakse. Pärast Ajalooarhiiviga tutvumist purunesid stereotüüpsed kujutelmad ning õpilased tõdesid, et tegemist ei olegi tolmuse, pimedaja igava majaga, kus töötavad eelkõige vanemad inimesed, vaid igati arenemisvõimelise, põneva ning kaasaegse asutusega, mille seinte vahelt on võimalik leida põnevat materjali nii koolitööks kui ka iseenda perekonnalooste andmete täiendamiseks. Ühe õpilase iseloomustus koolituse tagasisides kõlas: "Ajalooarhiiv – üllatav, huvitav, salapärane."

Paralleelselt õpilastega on Ajalooarhiiv võrستانud ka õpetajaid. Nii viidi 2003. aasta oktoobris ja 2004. aasta jaanuaris läbi esimesed teabepäevad Järva-, Tartu- ja Viljandimaa ajalooõpetajatele. Infopäevade raames tutvustati arhiivi peamisi töövaldkondi, külastati nii hooldajaid kui tööruume, anti ülevaade koolitöös jõukohastest allikatest (koolide ja vallavalitsuste eestikeelsed materjalid), andmebaasidest ja suguvõsa uurimise võimalustest ning näidati lühifilmi arhiivist. Nii uusi kui meeldetuletatud teadmisi pidasid õpetajad iseäranis kasulikuks uudishimulike õpilaste küsimustele vastamiseks. Kuivõrd infopäevade läbiviimises löid kaasa paljud Ajalooarhiivi töötajad, kel oli meeldiv võimalus oma igapäevatööst kõneleda ja põnevaid seiku meenutada, tõusis teabepäevadest tulu vastastikku.

Kogemused Londonist

2004. aasta sügisel teostus tänu Eesti Leonardo Keskuse stipendiumile E. Seegeli praktika Londoni Linnaarhiivis. Praktika eesmärk oli omandada oskusi arhiivikoolituse alal, et saadud teadmiste toel asuda arhiivipedagoogi ametit ka Eestis välja arendama. Praktikabaasiks valitud Londoni Linnaarhiivil on pikaajalised kogemused arhiivikoolituste ja elukestva õppe erinevate programmide alal. Linnaarhiivis on spetsiaalne nn interpretatsiooni osakond, kus tegeldakse pedagoogiliste projektide korraldamise ja läbiviimisega.

Kümne nädala jooksul oli praktikandil võimalus töötada keskkonnas, kus viimased viis aastat on nii arhiivides, muuseumides kui galeriides teadlikult tegeldud peamiselt linnarahvale suunatud koolituste organiseerimisega. Praktikant õppis ja töötas koos Londoni Linnaarhiivi kogenud arhiivipedagoogidega, osales koolitusprojektide planeerimises ja läbiviimises. Praktika sisaldas tööd nii täiskasvanute kui kooliõpilastega, mitmesuguste arhiivürituste kohta käivate infovoldikute ja reklaambuklettide koostamist ja levitamist. Lisaks eelpool loetletule külastas praktikant erinevaid arhiive ja muuseume ning tutvus nende koolitusosakondade eripäraga. Tõhusaks kujunes osavõtt konverentsist "University Challenge", kus arhiivide ning ülikoolide esindajad üritasid lahendusi leida küsimustele, kuidas tulusamalt kaasata üliõpilasi ning õppejõude arhiivide igapäevaellu ning kuidas koostada andmebaase nii, et neid saaks kasutada teadustööks. Samuti avanes praktikandil võimalus osaleda 9. iga-aastasel arhiividele korraldatud foorumil, mille põhirõhk oli arhiivi sihtrühmade ja erinevate kogukondade detailsemal kaardistamisel.

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et praktika tulemusena saab Eestis senisest professionaalsemalt hakata teadvustama arhiivide olemasolu ühiskonnas, tutvustada erinevatele sihtgruppidele arhiivi juurdepääsuvõimalusi ja tagada arhiivist laiem informeeritus. Õppe- ja teabepäevade kõrval on selle eesmärgi täitmiseks plaanis luua juba 2005. aasta jooksul Ajalooarhiivi kodulehel koolitustele suunatud keskkond. Veebi kaudu on võimalik leida jooksvat infot arhiivis toimuvate ürituste kohta ning tutvustada atraktiivsemaid arhiiviallikaid, mida saaksid kas õpilased koolitöös või teised huvilised oma ettevõtmistel kasutada. Kas Ajalooarhiiv suudab lähitulevikus jõuda Euroopa paarikümneaastase kogemuse tasemeni ja kõrvutada end brittide *education service*- või sakslaste *Archivpädagogik*-mallidega, peab näitama aeg. Valmidus selleks on kahtlemata olemas ning algteadmised ja "esimesed triibulised" lootustandvalt omandatud.

PÄRIMUSE KOGUMINE VILJANDIS JA PÄRNUS

Ülle Narits

Rahvusarhiiv kogub ja säilitab Eesti ajalugu, kultuuri, riiklust ja ühiskondlikke olusid dokumenteerivaid arhivaale. Arhivaarid ei ole historiograafia tuulelipud – täna dokumente hinnates ja kogudes ja võttes neid alatisele säilitamisele, ei pea arhivaarid lähtuma n-ö trenditeemadest, näiteks ususektide või *Tupperware* ajaloost, ja vastavalt arhiiviväärtuslikuks (üle)hindama iga kirjalikku allikat, mis täna nende tegevust kajastab. Trendid tulevad ja lähevad. Sajandite pärast, kui meie kogutud arhivaalide põhjal meie ajastut iseloomustama hakatakse, ei paku lühiajaliste trendide materjal enam kellelegi huvi. Arhivaalid ja arhivaarid aga jäävad. Tunnustamine, et me pole historiograafia tuulelipud, ei tähenda seda, et me ei peaks endalt küsima, kelle jaoks me töötame. Vastus on – me töötame nii tänapäeva kui tuleviku jaoks, tänapäeva ühiskonna kodanike ja ajaloolaste – ka tuleviku ajaloolaste jaoks.

Taoline mõttekäik oli pinnaseks, kus pärimusküsitluse idee idanema hakkas. Mõte ise tekkis mitmes kohas korraga, nii nagu head ideed ikka, selle sõnastajaks oli endine Rahvusarhiivi töötaja Rita Peirumaa. Teadagi on ajaloolased sovetiaja uurimisega hädas. Pabereid on arhiivis palju, isegi tohutu palju, sest Nõukogude ühiskond oligi ju paberiühiskond, või nagu riigiarhivaar väljendas – paber kannatas tol ajal palju – aga nende kroonupaberite taga on isegi kaasaja uurijal raske inimest näha. Sadade aastate pärast veel raskem. Tartu Ülikooli lähiajaloo professor Jüri Ant olevat arvanud, et tema ei julge neid üliõpilasi, kes sovetiajast oma lõputöö kirjutavad ja kogemata ka vene keelt valdavad, üldse arhiivi saata, sest ametlikes dokumentides paistab kõik ju nii ilus ja üliõpilased võivad pöörduda kommunistideks.

Arhiivimaterjali saab elavdada pärimusega. Tänapäeva arhiivide ülesandeks on ka ise aktiivselt materjali koguda. Eestlasi ei ole mitte üks miljon, vaid ajas oletatavasti 40–80 miljonit, igal oma elulugu. Kuidas neid lugusid talletada? Et seda ilma oluliste rahaliste kulutusteta teha, tuli leida huvigrupid, kelle kaudu projekt läbi viia.

Nii tekkis projekti skeem. Pärimuse kogumisel koolide kaudu on kolm huvigruppi: vanavanemad, kes tahavad/ saavad oma elust rääkida; õpilased, kes selle kirjapanekuga ajalooõpetajate ja hindude saavad ning õpetajad. Ning arhiivide kogud täienevad ilma oluliste lisakulutusteta, Rahvusarhiivi teadvustatakse rohkem ja uurijad saavad väärtusliku lisaallika.

2003. aasta talvel tutvustasime mõtet mõnele Viljandi linna ja maakonna ajalooõpetajale, kellele see huvi pakkus. Seejärel mõtlesime välja küsimustiku teema, küsitluskava koostas Põllumajandusmuuseumi teadur Marika Mikkor. Aprillis 2003 korraldati teabepäev projekti esitlemiseks ajalooõpetajatele ja ajakirjanikele. Teabepäeval osalesid riigiarhivaar Priit Pirsko ja Rahvusarhiivi teadusnõunik, Tartu Ülikooli dotsent Tõnu Tannberg.

Edasine oli juba lihtsam, arhiivipoolne kontaktisik Ave Puru pidi vaid aeg-ajalt vastama õpetajatele tööde vormistamisalastes küsimustes. Ka Pärnus teavitati ajalooõpetajaid projektist 2004. aasta alguses, ent arvatavasti jäi nii tõsise projekti käivitamiseks aega väheks. Igatahes laekus Pärnu ja Pärnumaa koolidest vaid mõni töö, tublimad neist Pärnu Koidula gümnaasiumist (õpetaja Gea Kannus).

Viljandi ja Viljandimaa koolidest saadeti 15. aprilliks arhiivi 60 tööd. Rohkem töid tuli Viljandi Maagümnaasiumist (õpetaja Liivi Vislapuu), Abja Gümnaasiumist (õpetaja Aivar Koks) ning Karksi-Nuia Gümnaasiumist (õpetaja Hilje Saag). Rahvusarhiivi komisjon koosseisus Tõnu Tannberg, Jaak Valge, Kalev Jaago ja Enn Küng valis välja parimad. Kõige paremaks tunnistati Viljandi Maagümnaasiumi õpilase Marit Stepanova töö, kes oli intervjuerinud Kildu kooli õpetajat Aime Kuuma.

31. mail toimus Viljandis projektis osalenud õpilastele lõpubankett, kus sõna võttis ka Viljandi maavanem Kalle Küttis ning Viljandi linnavalitsuse haridus- ja kultuuriameti juhataja Katrin Mändmaa. Riigiarhivaar autasustas kõiki osalenud Viljandi õpilasi aukirjaga ning parimatele kingiti Rahvusarhiivi poolt publitseeritud raamatuid. Võitja pälvis rahalise preemia. Õpilasi juhendanud õpetajaid tänati samuti aukirjaga ning neile kingiti ajakirja Tuna ilmunud väljaanded. Osalenutele saatis tervituse Eesti Vabariigi president Arnold Rüütel, kes ka edaspidi üritust toetada lubas.

Kogu projekt leidis ka meedia tähelepanu, toimunut kajastasid mõlemad Eesti suuremad päevalehed ning korduvalt Viljandi Sakala, samuti raadiokanalid. Niipalju, kui õpilastelt tagasisidet on olnud, on seegi väga positiivne.

KAARDIKOGU JA GIS AJALOOARHIIVIS

Kalev Koppel

Ajalooarhiivi kaardikogu on ilma kahtlusteta Eesti riigi kõige suurem ajalooliste kaartide kollektsioon. Kartograafiliste dokumentide üldarvuks on pakutud koguni 80 000–100 000. Atraktiivsed käsikirjalised kaardid ja mõisaplaanid moodustavad paljude kasutajate jaoks ajalooallikana tähtsa osa Ajalooarhiivi kuvandist.

Mõiste "kogu" või "kollektsioon" on arhiivi kartograafiliste dokumentide ühisnimetajana siiski tinglik, kuna arhiivinduslikult käsitletakse kaarte-plaane arhiivimoodustaja dokumentatsiooni osana ja sellest tulenevalt kirjeldatakse neid erinevates fondides. See asjaolu muudab kaartide leidmise ja kogust tervikülevaate saamise ilma spetsiaalsete abivahenditeta tülikaks.

Nii sisulisest kui ka vormilisest küljest esitavad kaardid arhiividele arvukalt lisatingimusi: kaartide kirjeldamine eeldab põhjalikke teadmisi nii kartograafia ajaloost, kaardi kui infokandja spetsiifikast kui ka geograafiast. Teisest küljest on hapral paberil asuvate suure või ebastandardse formaadiga plaanide säilitamine sageli problemaatiline.

Kaartide kirjeldamisest Ajalooarhiivis

Kaartide detailsema kirjeldamisega tehti omaaegses Eesti Riigi Keskarhiivis algust juba 1930. aastatel. 1936. aastal trükitud Eestimaa Rootsiaegse Kindralkuberneri arhiivi kataloogi teises köites kirjeldati Suure Rootsi katastri käigus koostatud Eestimaa kubermangu mõisaplaane. Pärast II maailmasõda kaardid arhiivi prioriteetide hulgast kadusid. Üheks põhjuseks oli kindlasti kaardi kui infoallika üldine strateegiline ohtlikkus ja sellest tulenev salastamisvajadus – sama suhtumine laienes tõenäoliselt ka arhiividele. Alles 1980. aastatel hakkasid nõukogude arhiivid töötama välja ühtseid kaartide kirjeldamise standardeid. Tehtud pingutused peegelduvad eeskätt sel ajal koostatud arhiivinimistutes, kus kaarte on detailsemalt ja ühtlasemalt kirjeldatud. Ajalooarhiivi kaardikogu kirjeldamise ajaloo üheks tähtsamaks sündmuseks võime lugeda andmebaasi "Ajalooarhiivi kaartide register" sündi 1990. aastatel.

Ajalooarhiivi kaartide register

Ajalooarhiivi kaardiandmebaasi alguseks võiks lugeda 1997. aastat, mil arhivaar Tiiu Oja töötas välja andmebaasi kontseptsiooni. Andmebaasis nähti ette kartograafiliste dokumentide arhiivikirjelduslike elementide, temaatika, geograafiliste ja matemaatiliste andmete, vastutusandmete (autorlus), originaalsuse, füüsilise seisundi ja trükikaartide puhul ilmumisandmete sisestamine. Kirjeldusüksuste kujundamisel kasutati eeskujuna raamatukogumaailmas tuntud kirjeldusstandardit ISBD (*International Standard Bibliographic Description for Cartographic Materials*). Kartograafiliste dokumentide kirjeldamiseks oli andmebaasis kokku 55 tunnust. MS Access'is teostatud andmebaasi sisestustööde ja teiste seotud tegevuste eest vastutasid hilisematel aastatel arhivaarid Kaja Pullonen ja Katrin Roosileht. Paari järgneva aasta jooksul sisestati andmebaasi kirjeldused üle 20 000 arhivaali kohta. Kirjeldustele tagati juurdepääs Ajalooarhiivi koduleheküljelt, kus oli kaarte võimalik otsida neil kajastatava geograafilise ala järgi. Andmebaas leidis endale kiiresti kindla kasutajate ringi.

2002. aasta septembris alustasid Ajalooarhiivi infotehnoloogia- ja kogude osakond andmebaasi ettevalmistamist

konverteerimiseks Sybase-platvormile. Infotehnoloogilised tööd telliti ASilt Pikel. Konverteerimisega kaasnes kogu andmebaasi kontseptsiooni ülevaatamine, ratsionaliseerimine ja andmete kontroll. Andmebaasi funktsioonidena eristati nüüdsest selgelt klienditeeninduslik ja kaardikogu haldav funktsioon. Kirjeldusaparaadi täiustamisel juhendati arhiivikirjeldusstandardist RAD (*Rules for Archival Description*), kirjeldusüksuste arv suurenes 90le. Koostati detailne sisestusjuhend. Nüüdsest sai andmebaasi sisestada andmeid ka geograafiliste nurgakoordinaatide, kaardikirjeldusraamatute jpm kohta. Koostöös arhiivi konservaatoritega täpsustati kaartide füüsilise seisundi kirjeldamist ja loodi vahendid juurdepääsu kontrollimiseks ja kogu haldamiseks. Praktiliselt ehitati uuesti üles ka andmebaasi veebirakendus. Võimaluse leida kaarti geograafilise tunnuse alusel lisandus võimalus otsida arhivaali pealkirja, kartograafi nime, valmistamisaasta ja arhiiviviite järgi. Veebirakendus tõlgiti ka inglise keelde.

2003. aasta jooksul jõudis lõpule arhiivi kaardihoidlates asuvate kaartide-plaanide sisestamine. Järgnevalt asuti veel sisestamata kaartide otsinguile teistest arhiivihoidlatest. Suur osa sisestustööde mahust on suunatud olemasolevate sisestuste täiendamisele (üle on kirjeldatud ligi pooled kirjetest). Hetkel on sisestuste koguarv ületanud 25 000 piiri. 17.–18. sajandi arhivaalide puhul koostati põhjalikud kirjeldused ka sisu kohta.

Eesti ajaloolise administratiivjaotuse geoinfosüsteem (EAAGIS) Internetis

Geoinfosüsteem (GIS) on ühe levinud määratluse kohaselt "automatiseeritud süsteem geograafilise ruumiga seotud andmete kogumiseks, haldamiseks, säilitamiseks, päringute tegemiseks, analüüsiks ja esituseks". Tavaliselt on geoinformaatika seotud kalli ja keerulise tarkvaraga, nn Desktop GIS. Viimastel aastatel populaarsust kogunud Interneti GISid võimaldavad tekitada ligipääsu ruumilistele andmetele ning lihtsamate päringute ja analüüside sooritamist tavalise veebilehitseja abil suurele hulgale kasutajatele.

Tartu ümbrus Carl-Cottlieb Rückeri 1839. aasta Liivimaa spetsiaalkaardil koos mõisapiiride ja -südamate kihiga

Miks on arhiivile vaja GISi? EAAGISi peaesmärk on Ajalooarhiivi andmebaasidele lisaväärtuse loomine geograafilise asukohakomponendi lisamisega. Arhiivides kasutatakse materjalide korrastamisel tihti geograafilist printsiipi. Rakenduse idee tekkis olukorras, kus meie keerulise ajaloo käigus muutunud administratiivjaotuse järgi korrastatud arhiivid külvavad materjalide otsimisel segadust nii arhiivikülastajate kui ka arhivaaride seas.

EAAGIS kujutab endast lihtsat töövahendit Eesti alal 20. sajandi jooksul toimunud administratiivjaotuse muutustes orienteerumiseks, vastavate päringute tegemiseks ja nende visualiseerimiseks. Rakendusse on koondatud administratiivüksuste kaardikihid mõisa/valla/külanõukogu, maakonna/rajooni ja kubermangu administratiivsel

tasandil 20. sajandi algusest ning aastatest 1922, 1934, 1938, 1959, 1979, 1989 ja 2004. Süsteemi on salvestatud ka mõisasüdamete asukohaandmestik. Rakendus võimaldab lihtsamaid GIS-funktsionaalsusi nagu kaardipildi suurendamine, vähendamine, navigeerimine, koordinaatide määramine jt. Päringuid on võimalik teostada nii asustusüksuse nime (atribuudi päring) kui ka asukoha järgi (geograafiline päring). Näiteks on võimalik küsida, kuhu konkreetne punkt kaardil läbi aegade administratiivselt kuulus. Andmeid on võimalik vaadelda 19. sajandist pärinevate Schmidti, Rückeri ja vene topograafide kolmeverstasest kaardist koostatud kaardipildi taustal. Süsteemi avatud iseloom jätab lahti uute kaardikihtide lisamise võimaluse tulevikus.

Rakendus on realiseeritud vabavaralisel tarkvaral MapServer. Projektiga alustati 2004. aasta alguses ja rakendus on Ajalooarhiivi kodulehelt ligipääsetav alates 2005. aasta esimesest poolest. Andmete töötlemisega nägid vaeva Ajalooarhiiv, AS Regio, suur osa kaardikihte koostati Tartu Ülikooli projekti "Ajaloolis-kultuuriline geoinfosüsteem" raames ja 2004. aasta administratiivseisu kajastavad andmed pärinevad Maa-ametist. Pärast rakenduse publitseerimist jätkub töö mõisapiiride täpsustamisega.

Ajalooarhiivi kaardikogu tulevikust

Ajalooarhiivi kaardikogu tulevik on tihedalt seotud infoühiskonna arenguga. Üha enam arhiivimaterjale publitseeritakse Internetis (nt "Saaga"), sama tulevik ootab tõenäoliselt ka kaarte. Kuna vastavad tehnoloogiad on kallid, tegeleme koostööpartnerite otsimisega nii Eesti kui ka naaberriikide mäluasutuste hulgas.

Argipäevased tegevused on jätkuvalt kaardikogu üha täpsem kirjeldamine ja paremate säilitustingimuste loomine. Ka kaardikogu igatseb palavalt Ajalooarhiivi uue hoidlatiiva valmimise järele.

LÄÄNE-VIRU MAA-ARHIIVI UUS HOONE

Jaak Koiduaru

Uue arhiivihoonde ehitamise vajadus Rakverre tulenes Rahvusarhiivi arengukavast, mille kohaselt: "Eesmärgiks on struktuuriüksuste ja arhiivihoidlate koguarvu vähendamine paralleelselt säilitus- ja kasutustingimuste kaasajastamisega. Rahvusarhiivi investeringute kavas on arhiivi ehitamine Rakveres alates aastast 2002. [...] Virumaa arhiivi projekteeritakse arvestusega koondada sinna nii Rakveres kui ka Jõhvi ja Paide arhiivides asuvad arhivaalid ning ümber korraldada Ida-Viru ja Järva maa-arhiivide tegevus."

Ettevalmistused uue arhiivihoonde tarbeks sobiva krundi leidmiseks käivitusid 2001. aasta alguses. Koostöös Rakvere linna- ja maavalitsusega kaalusime mitme pakutud krundi häid ja halbu külgi. Sobivamaks pidasime krundi, kus asus endise Nõukogude Liidu piirivalvevägede staabihoone.

Krundi koos seal asunud hoonega andis Kaitseministeerium Riigikantseleile tasuta üle 2001. aastal. Järgnesid ehituse alustamiseks vajalikud ettevalmistustööd. Kuna olemasolev hoone mitte kuidagi arhiiviks ei sobinud, lammutati see täielikult. Kavandades uut arhiivihoonet, võtsime eeskujuks Tartu Vahi tänava hoone projekti. Sellesse viidi sisse vajalikud muudatused, pidades silmas konkreetset tulevase maa-arhiivi vajadusi ja funktsioone. Arhitektuurse osa projekteeris arhitektuuribüroo Tahukas OÜ, inseneriosad AS Tari.

Arhiivihoondele pandi nurgakivi 29. novembril 2002 ning juba järgmise aasta veebruaris peeti sarikapidu. Kogu ehitusprotsess kulges ladusalt ja suuremate tõrgeteta. Ehitustöö teostas AS Tartu Ehitus. Arhiivihoonde kogumaksumuseks kujunes 21 miljonit krooni, sellest ehitusmaksumus oli 19,5 miljonit.

Hoone kogupind on 2548 m², territooriumi suurus 2950 m². Uues hoones on 1940 m² tänastele nõuetele vastavat hoidlapinda. Hoidlates on õhkküte lokaalse gaasikatlamaja baasil. Seoses arhiivi kolimisega uude, spetsiaalselt arhiiviks ehitatud hoonesse, muutusid põhjalikult ka arhivaalide säilitustingimused. Arhiivi kliimasüsteemi saab jälgida ja juhtida arvuti abil ka kaugemalt. Arhivaalide säilitamiseks on planeeritud ca 17 000 riulimeetrit kokku 14 hoidlas.

Uude hoonesse on koondatud lisaks Lääne-Viru maa-arhiivi kogudele ka liidetud Järva maa-arhiivi ja Ida-Viru maa-arhiivi poolt kogutud ja säilitatud arhiivianes ja Harjumaa hooneregistri arhivaalid. Käesolevaks ajaks on sisustatud filmide säilitamiseks mõeldud hoidla (72 m²), kuhu paigutatakse osaliselt Filmiarhiivi kogud ning Ajalooarhiivi ja Riigiarhiivi mikrofilmide tagatisfond.

ARHIIVIJUHT

Lea Teedema

Uue "Arhiivijuhi" koostamist võib käsitleda Ajalooarhiivi kogude intellektuaalse juurdepääsu kvalitatiivse korrastamise protsessi koondnimetusena. 1990. aastate lõpuks suurenes vajadus viimaste aastakümnete jooksul loodud arhiivikirjeldusliku informatsiooni integreerimiseks arhiivikirjeldusse ja vajadus vastava teabe käibesse toomiseks.

Esimene Riigi Keskarhiivis asuvate arhiivide loend ilmus 1932. aastal Eesti Riigi Keskarhiivi Toimetiste sarjas (nr 2). See kajastas tolleks hetkeks arhiivi jõudnud asutuse- ja eraarhiivide nimekirja seisuga 1. oktoober 1932 koos eesti-, saksa- ja venekeelse registriga. Fondide sisu kohta anti lühike kirjeldus: säilikutega liigid ja piirdateumid. 1937. aastal anti välja uus nimekiri vahepeal juurde tulnud arhiivimaterjalide kohta.

1965. aastal ilmus ENSV Riikliku Ajaloo Keskarhiivi kohta rotaprintväljaandena venekeelne teatmik. Ühetüübiliste asutuste fondid esitati gruppidega, teatmikust jäid välja vähetähtsaks arvatud asutuste fondid. Väljaande tiraaž oli väike ja arhiivides olid kasutusel ainult üksikud eksemplarid. 1969. aastal anti välja venekeelne arhiivijuht. Selle põhiosas avaldati 285 iseloomustust 1516 teaduslikult ja rahvamajanduslikult tähtsamale fondile, osad üksikult, osad grupiti. Lõpus esitati nimekiri fondidest, mis põhiosas ei mahtunud. Ideoloogilistel põhjustel ei avaldatud infot kõigi fondide kohta.

1992. aastal ilmus Eesti Ajalooarhiivi fondide täielik loend, mis registreeris kõik sel momendil olemasolevad fondid, puuduvad aga fondikirjeldused.

Ajaloolise arhiivimaterjali mõistmiseks on arhiivimoodustajate ajaloo tundmine hädavajalik. Aastatel 1996–2000 rahastas Eesti Teadusfond uurimisprojekti "Eesti territooriumiga seotud institutsioonid keskajast kuni 1917. aastani" (grandihoidja Jaanus Arukaevu). Projekti käigus loodi andmebaas, kahjuks küll jäi töö pooleli. Ilmus vaid väikeses tiraažis kogumik tööversioonid artikleid, välja anti haridusinstituutide teatmik. Koostatud kirjeldused löid aga hea aluse "Arhiivijuhi" koostamisele.

Eeltöök "Arhiivijuhi" koostamisele oli 1997. aastal alustatud fondiloendi struktuuri korrastamine. Olemasolevad fondid jaotati arhiivimoodustaja funktsioone aluseks võttes üheksaks suureks grupiks (riigiasutused; omavalitsusasutused; kohtu- ja justiitsasutused; kirikuasutused; haridusasutused; vabad ühendused; ettevõtted; mõisa- ja isikufondid; kollektsioonid), need jagati omakorda alagruppideks. Kogu fondiloendi jaotamine ajaperioodideks ei oleks olnud otstarbekas, sest paljud Rootsi võimu ajal tegutsemist alustanud asutused jätkasid tegevust ka pärast Eesti ala liitmist Venemaaga, mõned asehalduskorra ajal loodud asutused tegutsesid edasi pärast asehalduskorra kaotamist jne.

"Arhiivijuhi" koostamisega alustati 2000. aasta esimesel poolel. Teatmik kavandati kolmeosalisena: esimeses osas riigi-, omavalitsus- ja kohtuasutused; teises osas kiriku- ja haridusasutused; kolmandas vabad ühendused, ettevõtted, mõisa- ja isikufondid ning kollektsioonid. Koostati arhiivindusliku kirjanduse nimekiri ja fondide kirjeldamise juhend, autoritele jagati kirjeldamiseks välja fondid ja fondigrupid. Kirjeldamisel lähtuti rahvusvahelise arhiivikirjelduse standarditest ISAAR(CPF) ja ISAD(G).

Kirjeldus koosneb kahest põhiosast: fondimoodustaja ajalugu ja materjalide annotatsioon, lisaks viited asjakohasele kirjandusele ja seonduvale ainesele teistes arhiivides. Kui fondi on jagatud, liidetud või on esinenud suuri makuleerimisi, antakse ülevaade ka fondi ajaloost. Suured ja eripalgelised fondid kirjeldatakse eraldi, ühetüübilised gruppiti. Esitatakse asutuse tegevuse ülesanded, struktuur, alluvussuhted ja pikema tegevusperioodi puhul ka suuremad muudatused struktuuris või ülesannetes. Kirjeldused rajanevad eelkõige arhiivimoodustajate tegevust ja ülesandeid määratlenud seadustele, määrustele, põhikirjadele jms. Arhiivimoodustajate ajalugu on kasutatav ka arhiivi infosüsteemis (AIS). Fondide kirjeldamisel tuli arhivaaridel sageli teha suurt uurimistööd, sest paljude institutsioonide-asutuste kohta kirjandus puudub. Seonduva ainese väljaselgitamiseks ja informatsiooni kogumiseks külastati Peterburi ja Riia arhiive. Nii on välja selgitatud erinevate arhiivide vahel jagatud fondide osa ja saadud parem ettekujutus Ajalooarhiivis olevate ja Peterburi keskasutuste arhivaalide omavahelisest seosest.

"Arhiivijuhis" kirjeldatu hõlmab väga pikka ajaperioodi siin tegutsenud asutuste ajaloos. Seetõttu ei olnud asutuste grupeerimisel alati võimalik kasutada ühesuguseid põhimõtteid. Osa kohtuasutusi kirjeldati seisuslikult eristuvate gruppide (rüütelkonnad, linnad, talurahvakohtud), teine osa aga ajalisel eristuvate gruppide kaupa (asehalduskorra-aegsed kohtud, 1889. aasta reformi järgsed kohtud).

Koostamis- ja kirjeldamispõhimõtted on jäänud "Arhiivijuhi" kõikide osade puhul põhiliselt samaks, täpsustatud on kirjeldatavate fondide-fondigruppide struktuuri. Senise töö mahtu ja toimetamisprotsessi keerukust arvestades on peetud otstarbekaks koostada ka neljas osa: isiku- ja mõisafondid. Selle koostamisel on võimalik kasutada Ajalooarhiivis olemasolevat käsikirjalist isikufondide teatmikku.

Paralleelselt kirjelduste koostamisega on tehtud ja tehakse suurt tööd terminite tõlkimisel ja ühtlustamisel. Siit võiks välja kasvada eesti-saksa-vene ajalooliste arhiiviterminite sõnastik.

"Arhiivijuhi" esimese osa toimetamisprotsess võttis arvatust rohkem aega artiklite ebaühtluse ja mitmete sisuliste ja tehniliste probleemide tõttu, pealegi lahkus senine koostaja-toimetaja Lea Leppik 2002. aastal teisele tööle. 2003. aasta lõpul jõudis Ajalooarhiivis asuvatest riigi-, omavalitsus- ja kohtuasutuste fondidest ülevaate andev "Arhiivijuhi" esimene osa lõpuks trükki.

Kiriku- ja haridusasutuste fonde koondava teise osa ettevalmistamist alustati 2001. aasta lõpul. 2003. aastal alustati selle toimetamist ja 2004. aasta lõpuks valmis käsikiri.

Paralleelselt teise osa toimetamisega alustati kolmanda osa (vabad ühendused, ettevõtted, kollektsioonid) ettevalmistamist. Artiklite kirjutamise on haaratud enamik Ajalooarhiivi kogude osakonna arhivaaridest ja peaaegu kõik publitseerimisosakonna töötajad. Seni on autoritelt laekunud pool kolmandasse ossa planeeritud artiklitest.

Seoses "Arhiivijuhi" koostamisega on paljude fondide arhivaalidest saadud parem ülevaade, mis on võimaldanud täpsustada nende kuuluvust ühe või teise struktuuriüksuse alla. Uue väljundina on kavatsusel elektroonilise fondiloendi sidumine "Arhiivijuhiga". Saadav tulem kujuneks sümbioosiks, mida oleks võimalik pidevalt täiendada ja mis annaks ka "Arhiivijuhile" avarama väljundi.

"KARUJAHT PÄRNUMAAL"

90 AASTAT HILJEM UUES KUUES

Sirje-Mai Hallaste

Eesti filmi ajalugu algab Johannes Pääsukesest. Tema jäädvustatud on esimesed filmikaadrid Eestimaa pinnal katselendur Sergei Utotškini õhulennust aeroplaanil Raadi mõisa väljadel. Tema filmitud on arvatavalt ligi 40 esimest vaatefilmi Eesti eri paigust: "Vaateid Võrumaalt", "Retk läbi Setumaa", "Tartu linn ja ümbrus" jt. Aga mis veelgi olulisem – tema loodud on eesti esimene mängufilm, poliitiline satiir "Karujaht Pärnumaal". J. Pääsukese loomingu on säilinud ja Filmiarhiivis hoiul kaheksa filmi kogukestusega 46 minutit 12 sekundit.

On üsna loomulik, et Filmiarhiiv alustas oma filmide restaureerimist just J. Pääsukese filmiga "Karujaht Pärnumaal", mille valmimisest möödus tänavu 90 aastat. Filmi loomise ajal 1914. aastal ei olnud veel kahtkümmetki aastat möödunud maailma esimeste liikuvate piltide jäädvustamisest Pariisis. "Karujaht Pärnumaal" filmiti käsikaameraga tummana 35 mm nitroalusel negatiivfilmile.

Filmiahiivis oli säilitamisel tuleohtlikul nitro-aluslindil 317-meetrine positiivkoopia, sellest Tallinnfilmi laboris kopeeritud duubel-negatiiv, duubel-positiiv ja positiivkoopia mittepõleva triatsetaat-filmilintidel. Pärast 1981. aastal nitro-positiivist ümberkopeerimist algne positiiv-filmilint ohtlikkuse ja lindi lagunemise kartuses hävitati. Nitro-aluslindi hävitamist nägid ette tolle aja eeskirjad.

Kopeerimine Tallinnfilmis toimus tavalisel, kaasaegseid helifilme tootval aparaadil, mitte spetsiaalsel arhiivifilmide jaoks kohandatud tummfilme paljundaval kopeeraparaadil. Helifilmi kaadriformaad on aga tummfilmi pildiväljast kitsam ja seega ümberkopeerimisel läks kopeermasinas iga pildivälja servast 1,9 mm kaotsi.

J. Pääsukese fotograafikogemus ja -anne paistavad silma just tema klassikaliselt ilusas kaadrikompositsiooni tunnetuses, mis äralõigatud servaga filmikaadrites mõjule ei pääse. Kaasaegne tehnika võimaldaks muidugi säilinud fotode järgi ka pildivälja täiendada, kuid töö põhjalikkuse määrab raha. Konsulteerinud Eesti parima kinokaadri ülesehitust tundva režissöör-operaatori, Tallinna Pedagoogikaülikooli filmi ja video õppetooli professori Jüri Sillartiga, leidsime, et "Karujahi" puhul on ainult paaris plaanis tunda vägivaldset kaadrikompositsiooni rikkumist ja ei pidanud vajalikuks pildivälja "juurdejoonistamisega" täiendada. Kogu saavutatud efekt läheks tavalises (arhiivi tummfilmide näitamiseks mittekohandatud) kinosaalis ikkagi kaduma. Nihutasime ainult tummfilmi vahekirjad kaadri keskele.

Restaureerimise eesmärgiks ei olnud teha "Karujahist" uut filmi, mis on mõningate restaureerijate puhul taotluseks. Säilitasime käsikaameras filmilindi ebaühtlasest liikumiskiirusest tingitud pildi optilise tiheduse vilkumise, üle objektiivi jalutava kärbsse kujutise ja originaali laboratoorsel töötlemisel tehtud praagi. Püüdsime puhastada kujutist suurematest vigastustest ja plekkidest, parandada mitmekordsest ümberkopeerimisest tingitud kujutise liigset kontrastsust ja optilist tihedust, taastada liigse tumeduse tõttu kadumaläinud detaile. Tulemusena saavutasime õhulisema ja läbipaistvama pildilise kujutise, mis on siiski pärit filmikunsti algpäevilt.

See sai võimalikuks tänu Finland Digital Film'i labori restauraatorite tööle. Kõik parandus- ja uuendusoperatsioonid tehti digitaalselt. Restaureerimistööde mahuks Soome laboris oli 195 töötundi, millest 180 tundi kulus manuaal-digitaalseks restaureerimiseks. Peale selle kuulusid tööde hulka algmaterjaliks olnud duubel-positiivi ettevalmistamine Filmiarhiivi laboris ja lõplik negatiiv-positiivfilmi fotokeemiline töötus Soomes.

Kogu projekti tulemusena täienes Filmiarhiivi fond nr 15 "Filmistuudio Estonia Film Tartus" (kuhu kuulub kogu J. Pääsukese looming) filmi "Karujaht Pärnumaal" (kestvusega 12 minutit) restaureeritud *digital master digibeta* ja DVDga, sellest kopeeritud kvaliteetsel Estman Kodak /5242/ filmilindil tagatiskoopia-negatiivfilmiga ja samuti Kodak /5242/ positiivfilmil kasutuskooiaga. Kogu komplekti maksumuseks kujunes 6460 eurot.

"Ahjusoe" kvaliteetne kasutuskooopia leidis kohe kasutust Euroopa Liidu laienemise kultuuriprogrammi raames Itaalias, Roomas. Töö pakkus professionaalset huvi ka Soome restauraatoritele, kes igapäevaselt tegelevad 1960.–1970. aastate filmide ennistamisega. Nii ei pidanud meie filmi restauraator, itaalia päritolu noormees Giuseppe Di Giorgio paljuks isiklikul initsiatiivil Rooma kohale sõita, et seletusi jagada ja oma kätetöö üle uhkust tunda. Filmifestivali "Torn the curtain" (23.–30. aprill 2004) eesmärk oli tutvustada Euroopa Liiduga liituvate maade ajalugu läbi vanade filmide. Lisaks "Karujahile" linastusid veel vaatefilmid "Retk läbi Setumaa" (1913), "Tartu linn ja selle ümbrus" (1913), "Tööstus- ja põllumajandusnäitus Tallinnas" (1921), joonisfilm "Kutsu Juku seiklused" (1931) ja dokumentaalfilm "Kalurid" (1936).

"Karujahi" kodumaine taasesilinastus toimus 7. septembril Tallinna Kinomajas (koos eelpool loetletud Roomaski linastunud filmidega). Rahva suur huvi – saalis ei jätkunud istekohti – oli veelkordseks kinnituseks, et "Karujahi" projektile kulutatud aeg, vaev ja raha polnud asjatud.

Varem on Eestis digitaalselt restaureeritud filmid "Kutsu Juku seiklused" (Eesti Filmi Sihtasutuse poolt) ja "Viimne reliikvia" (Tallinnfilmi poolt). "Karujaht Pärnumaal" on Filmiarhiivi panus meie filmipärandi ennistamisse. Loodame, et Eesti filmi sajandaks sünnipäevaks aastal 2012 on restaureeritud filmide nimekiri tunduvalt pikem.

TUNA 25 NUMBRIT

Ott Raun

Veerandsada numbrit ühte ajakirja pole iseenesest teab kui suur arv. Kui aga on tegemist nii mahuka teadusliku ajakirjaga nagu Tuna, siis on sellise hulga numbrite puhul vajaliku artikli kätteleidmine ilma bibliograafia abita üsna vaearikas. Seda silmas pidades võttiski Tuna kolleegium 2004. aastal vastu otsuse anda juba mõnda aega küpsenud ideele käik ja tähistada kahekümne viienda numbril ilmumist bibliograafia väljaandmisega. Nüüd on ta vähemalt olemas.

Teine põhimõtteline otsus oli hakata ajalooraaamatu preemia eeskujul välja andma Tuna artiklipreemiat, et ergutada ja tunnustada ka veidi lühemaid käsitlusi ning tõsta Tuna tähendust professionaalsete ajaloolaste hulgas. Moodustab ju "Käsitluste" rubriik koos "Dokumentide" ja "Kommentaaridega" ajakirjanumbri kõige kaalukama poole. See ei tähenda, nagu oleksid ajakirja ülejäänud osad, nagu arvustused või varia, tähtsusetud.

Kõik see viimasel ajal ettevõetu toetab Tuna kinnistumist selgemini teadusajakirjana. Kuigi aastad 2003–2004 olid ajakirja sisemise ja välise arengu seisukohalt dünaamilised, on ajajärgu märksõnaks stabiliseerimine.

Vahetult enne seda oli Tuna seisnud mitmete valikute ees. Tuli täpsustada ajakirja edasist arengusuunda. Uustulnuka aupaiste oli selleks ajaks hajunud, Tunast oli saanud perioodiline väljaanne, kellel tuli ennast pidevalt tõestada. Viie ilmumisaastaga oli Tuna juba piisavalt küps, et olla hinnatav range teaduslikkuse mõõdupuuga ja saada rahvusvaheliselt tunnustatuks.

Selleks tuli alustada ajakirja vormilisest korrastamisest. Tuna algaastail varieerusid rubriigid ja pealkirjad, ei olnud kuigi täpselt määratletud artiklite, dokumentide, mälestuste, arvustuste osakaal numbris ja seegi, kuidas arhiivindust eksponeerida, kas omaette rubriigis või kuidagi teisiti.

Toimetuse valmistas ette ja jagas küsimustiku poolesajale ajaloolasele, arhiivindusega tegelejale ja humanitaarile ning sai hulga väärtuslikke ettepanekuid ja tähelepanekuid, mille sõelumisel jäi alles see, mis sobis uute ja auahnemate eesmärkidega.

Muutus ka Tuna väliskujundus. Professionaalne ning igati heal kunstilisel tasemel kujunduses oli tunda kordamise ja ammendumise märke ning tekkisid mõningad käärid kujunduse ja sisu vahel. Uus kaanekujundus hakkas tuginema arhiivifotole ning seostus orgaaniliselt numbril sisulise osaga.

Korrastusid ka rubriigid – aukoha hõivas käsitluste rubriik, kus enam pole ei ajalist ega temaatilist jaotust. Oluliselt täiendati kolleegiumit, millesse kuuluvad lisaks Eesti arhiivide esindajatele ja tipp-ajaloolastele ka kolleegid kaugemalt. Kuna Tuna kolleegium pole kunagi olnud formaalne ja on algusest peale löönud aktiivselt kaasa ajakirja sisulises tegevuses, siis püüti ka kolleegiumi täiendamisel välismaal olijatega leida inimesi, kes on suutelised eestikeelset ajalooteksti lugema ja avaldama ilmutu kohta oma arvamust. Tunnustuseks Tunale oli see, et kõik kuus kandidaati, kelle poole pöörduiti, olid kõhklemata nõus hakkama Tuna kolleegiumi liikmeks. Loeksin siinkohal välisliikmed üles. Need on tähestiku järjekorras: Cornelius Hasselblatt Hollandist, Jürgen Heyde Saksamaalt, Kalervo Hovi Soomest, Peter Kyhn Taanist, Aleksander Loit Rootsist ja Toivo-Ülo Raun USAst. Pidevale suhtlusele meili teel on lisandunud ka järgemööda mitme välismaal oleva kolleegiumi liikme otsene osavõtt Tallinnas kord kvartalis peetavast koosolekust.

2004. aasta alguses saime teate, et oleme arvatud *ABC-Clio Library Historical Abstracts*'is indekseeritavate ja refereeritavate ajakirjade nimekirja. Ka taotletakse Tuna arvamist Euroopa Teadusfondi poolt tunnustatavate ajakirjade nimekirja. Paraku Eesti Teadusfondi ja Haridus- ja Teadusministeeriumiga on suhted veel ambivalentsed. Nende selgitamine, nagu ka vene- ja ingliskeelse koond-Tuna ettevalmistamine on järgmise kaks aastaku probleem.

Kui oma tegevuse algaegadel Tuna kompas piire, siis praeguseks on need suuresti paigas. Mõned probleemid näivad olevat igavesed, näiteks arhiivindusteoreetiliste käsitluste nappus. Teistes valdkondades valitseb teatav tasakaal – igas numbris on esindatud artiklid või dokumendid keskaegsest ja Rootsi-aegsest Liivimaast ja kindlasti on igas numbris esindatud tugevalt 20. sajandi ajalugu. Pisut vähem kui oleme soovinud on olnud kirjutisi 18. ja 19. sajandist, kuid ka siin on juba muutused silmapiiril. 2005. aasta algab 1905. aasta revolutsiooni käsitlusega, sellele järgneva numbri kesksed kirjatööd käsitlevad 19. sajandit.

Kindla osa võtab enda alla juba algusest peale ajaloofilosoofiline ja ajalooteoreetiline mõte. Kui Tuna algaegadel oli vaekauss kummuli ajaloolise mõtte saksakeelse käsitlemise poole, siis nüüd on leidnud käsitluse ka USA, Prantsuse ja Itaalia ajalooteoreetikud ja -filosoofid.

Kõige varieeruvam on esseede rubriik. Kõrvuti Eesti mõtlejatega on selles jaotuses lugejate ette toodud väga erinevatest kultuuridest ja aegadest pärinevaid tekste. Puudutatud on areaali Hiinast üle Euroopa USAni, haarates ka selliste riikide nagu Ungari ja Island kultuure.

Ka teave Tuna kohta on viimase kahe aasta jooksul muutunud süsteemsemaks, järk-järgult on suurenenud Tuna tellijate ja ostjate arv, üha sagedamini tsiteeritakse Tunas ilmunud käsitlusi. Tuna ilmunisest annavad teada mõlemad suured üle-eestilised päevalehed, nädalalehed Sirp ja Eesti Ekspress ning Kuku raadio.

Rahvusarhiivi poolt on loodud kõik tingimused Tuna edasiseks arenguks.

SUGUVÕSAUURIMISE VÕIMALUSTE ARENG AJALOOARHIIVIS

Toomas Mägi, Ruth Tiidor, Leeni Langebraun

Ajaloost

Olulise rakendusteadusena ulatub genealoogia uurimise algus sajandite taha, mil päritolu võimaldas inimesele privileege ja pakkus karjäärivõimalusi. Baltimaadel omandas genealoogia uurimine laiema ulatuse 19. sajandil. Esimeseks eestlasest genealoogiauurijaks peetakse Nõo pastorit Martin Lippu. 1924. aastal alustas tegevust Eesti Eugeenika ja Genealoogia Selts. Genealoogia-uurimine omandas kindla koha meie rahvuskultuuris. Pärast Teist maailmasõda elavnes genealoogia alane uurimistöö kogu maailmas. Tekkisid genealoogia uurimise seltsid, publitseeriti massiliselt kirikuraamatuid, hakati korraldama rahvusvahelisi kongresse. Endise sotsialistliku leeri maadest (sh Eestist) läksid need arengud suures osas mööda. Siiski leidis nii asjaarmastajaid kui ka professionaalseid ajaloolasi, kes arhiivides ametliku uurimisteema varjus ka kirikuraamatuid uurimissaali tellisid. 1990. aastal loodi Eesti Genealoogia Selts. Järgnenud kümnendi jooksul käivitus seltsi eestvedamisel aktiivne uurimistöö, loodi rahvusvahelised kontaktid, hakati korraldama uurijate koolitusi. Suurenes arhiivide külastatavus.

Uurijateenindus

Ajalooarhiivi enam kui 3000 fondist pakuvad genealoogidele huvi eeskätt Eestimaa revisjonilehtede kollektsioon, Liivimaa revisjonilehtede kollektsioon ning EELK ja EAÕK koguduste fondides sisalduvad meetrika- ja personaalraamatud. Sugupuu uurija võib saada lisateavet erinevates fondides paiknevatest kartograafilistest materjalidest ning mõisate ja vallaomavalitsusasutuste arhivaalidest.

Arhiiv omalt poolt püüab uurijaid aidata teatmestu loomisega. Lisaks traditsioonilistele nimistutele ja spetsiaalselt mikrofilmide kasutamise hõlbustamiseks koostatud otsivahenditele on viimaste aastate jooksul loodud andmebaas hingerevisjonide kiiremaks leidmiseks, samuti on arhiivi infosüsteemi (AIS) sisestatud kirikufondide nimistud. Mõlemad on kättesaadavad Ajalooarhiivi kodulehel.

Kuna üks uurimissaal ei suutnud enam kõiki soovijaid ära mahutada, laiendas arhiiv 2001. aastal teeninduspiirkonda. Rajati spetsiaalne mikrofilmide uurimissaal, kus filmirullid on avariilultelt vabalt kättesaadavad. Uurijateeninduse haldamiseks loodi andmebaas. Viimaste aastate jooksul on genealoogiauurijate arv näidanud kasvutendentsi. Kui 2003. aastal märkis 227 inimest registreerimislehele, et nad soovivad arhiivis sugupuud uurida, siis 2004. aasta vältel kasvas see arv juba 316 huviliseni. Kokku on üle 35% uurijaist oma uurimistöö eesmärgina määratlenud sugupuu uurimise. Siia lisandub hulk inimesi, kes külastavad arhiivi vaid mõnel korral, jättes ankeedis küll uurimistöö eesmärgi lahtri täitmata (see pole kohustuslik), kuid tegelikult tunnevad huvi oma juurte vastu.

Mikrofilmimine

Genealoogiliste materjalide mikrofilmimine sai arhiivis alguse 1960. aastatel, ent hääbus 1980. aastate teisel poolel tehnika amortiseerumise tõttu. 1992. aastal taaslustati koostöös Utah Genealoogiaseltsiga (UGS) tagatisfondi mikrofilmimist 35 mm Agfa Copex filmile. Töösse rakendati kasutatud kaamera Recordak MC-2 koos valgusmõõtjaga. Filmid töödeldi Saksamaal, arhiiv sai enda omandusse kaameranegatiivist valmistatud diasokoopia, hiljem hõbeemulsioonil positiiv- või negatiivkoopia. Emafilmid saadeti säilitamisele UGSi hoidlasse Salt Lake Citys.

1996. aastal osteti filmide töötlemiseks ilmutusmasin ja kopeerimisseade. 1998. aastal muretseti filmi tiheduse mõõtmiseks densitomeeter ja kasutatud MRD 2 tüüpi mikrofilmikaamera, 2000. aastal filmi monteerimisseade. 2001. aastal saadi Tartu ülikoolilt saksa päritolu kaamera Documator. Oluliselt täienenud sisseadega tekkis võimalus mikrofilmida tagatisfondi senisest märgatavalt suuremas mahus ja kaasaegsetele tehnilistele standarditele vastavalt.

Alates 1992. aastast on valminud 2,6 miljonit kaadrit tagatisfondi mikrofilmi 2810 rullil. Neist valmistati uurimissaalis kasutamiseks kasutuskoopia, seejärel need pakendati, etiketiti, info nende kohta kanti andmebaasi. Tagatisfondi mikrofilme säilitatakse Vahi tänava hoidlas.

Aastatel 1992–2004 on mikrofilmitud järgmised genealoogilist informatsiooni sisaldavad materjalid: EELK kirikuraamatud (710 rulli), revisjonilehed (615), EAÕK kirikuraamatud (424), vallaelanike nimekirjad (412), nekrutite nimekirjad (269), fondist 402 ja fondist 2100 üliõpilaste toimikud (211 ja 157 rulli).

Ajalooarhiivis kasutati esmalt mikrofilmilugereid Ekran 5PO, nende kõrvale tulid 1990. aastatel viis lihtsa konstruktsiooniga, kuid kaasaegset jaapani lugerit Canon 320m, mis võimaldavad 22-kordse suurendusega saada maksimaalselt terava kujutise, ent korraga on ekraanil nähtav vaid veerand kaadrist.

2001. aastal osteti mikrofilmide uurimissaali Canoni lugeritele lisaks veel kuus USA päritolu lugerit Indus, millel on võimalik kujutist suurendada 18 kuni 42 korda ning olenevalt valitud suurendusest vaadelda kaadrit tervikuna või osadena.

Kasutusfondi mikrofilmidelt paberkoopiade valmistamiseks muretseti 1998. aastal Canoni koopiaseade, mis võimaldab teha koopiaid nii positiiv- kui ka negatiivmikrofiššist ning 16 ja 35 mm mikrofilmist.

Kirikuraamatute- ja revisjonilehtede nõukogudeaegsetest kasutusfondi filmidest moodustati paar aastat tagasi kihelkondade kaupa piirkondlikud kogumid, mis saadeti vastavalt Riigiarhiivile ning Saare-, Pärnu- Viljandi- ja Valga maa-arhiivile. Filmikomplektidega anti kaasa vanad mikrofilmilugered. See on parandanud uurimistöö võimalusi kohtadel, vabastades inimesed vajadusest Tartusse sõita. Ülejäänud vanema kasutusfondi mikrofilmid anti üle Eesti Genealoogia Seltsile.

Mikrofilmide skannimisprojekt "Saaga"

Enamkasutatavate arhivaalide (sh genealoogilised materjalid) digiteerimise idee hakati otsima väljundit 2001. aasta kevadel, kui koostati ja esitati rahastamiseks esimene arendusprojekti taotlus. Seda taotlust ei rahuldatud. Järgmisel, 2002. aastal esitati taotlus uuesti, mis seekord leidis aktsepteerimist. Selle tulemusena jõudis 2004. aasta jaanuaris Ajalooarhiivi mikrofilmiskanner Zeutschel Omniscan 1000 ning sai alguse projekt

"Saaga". Projekti eesmärgiks on skannida kõik Ajalooarhiivi mikrofilmid ja luua digitaalne kasutusfond. Pärast esimeste mikrofilmide skannimist ilmnes probleem – skanner kriimustas mikrofilmi. Kuna tegemist oli seadme defektiga, mida ka tootjal kõrvaldada ei õnnestunud oli tarnija sunnitud seadme välja vahetama. Uue seadmega Zeutschel Omniscan 1200 (Mekel 625) alustati tööd oktoobris 2004. Esmajärjekorras otsustati skannida need EELK koguduste personaal- ja meetrikaraamatud, mis olid 2003. aastal Siseministeeriumi rahvastiku toimingute osakonnast Ajalooarhiivile üle antud. Mikrofilmiskanneri maksimaalne töökiirus on 150 kaadrit minutis. Kokku skanniti 2004. aasta jooksul 160 200 kujutist.

Arhivaalide digiteerimise infotehnoloogiline tööprotsess algab failide nimetamisest: faili nimes kajastub kujutise päritolu: fond, nimistu, säilik; filmi number ja kaadri järjekorra number. Seejärel skannitakse kujutis. Pärast skannimist käivitatakse automatiseeritud infotehnoloogilised protsessid, mille käigus skannitud tiff-vormingus kujutistest luuakse veebi sobivad png-failid; optimeeritakse failide suurus; kopeeritakse failid kettamassiivi, kus luuakse failide kirjutamiseks CD-Rile vajaliku suurusega failikogumid – tagavarakoopiad. Kohe pärast failide jõudmist kettamassiivi on nad kättesaadavad ka uurimissaalis. Juurdepääsu tagamiseks on loodud lihtne veebiliides, mis väljastab kettamassiivi hierarhilise struktuuri, lisades sellele arhiivi infosüsteemist (AIS) arhiivi ja säilike pealkirjad, ning kuvab ekraanile kujutisi. Digitaalsete arhivaalide kogu täieneb iga päev, päeva jooksul loodud kujutiste arv sõltub mikrofilmi kvaliteedist ning sellest, kui palju aega kulub failide nimetamisele.

Võimaldamaks skannitud kujutistele juurdepääsu ja vähendamaks originaalsäilike kasutamist paigaldati Ajalooarhiivi uurimissaali 2004. aasta novembris viis täiendavat terminalitöökohta. Suguvõsaurijatele orienteeritud arendustegevus arhiivis jätkub 2005. aastal, mil "Saaga" jõuab Internetti.

HOONEREGISTRI ARHIVAALIDE ÜLEANDMINE RAHVUSARHIIVILE

Pille Noodapera

Arhivaalide kogumine on arhiivasutuse igapäevane töö. 2003. aastal hooneregistri toimikute üleandmine Rahvusarhiivi eristub kõikidest sarnastest töödest eelkõige vastuvõetud materjali märkimisväärselt suure hulga, ettevalmistusprotsessis osalenute arvukuse, mahuka ettevalmistustöö ja pingelise ajagraafiku tõttu. Üle aasta väldanud projekti tulemusena korrastati, kirjeldati ja anti maa-arhiividele üle ca 250 000 säilikut. Hooneregistri arhivaalide üleandmiseks ettevalmistamisel osalesid Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, maa-arhiivid, Riigiarhiiv, Ajalooarhiiv; hooneregistrid, maavalitsused, kohalikud omavalitsused, arhiiviteenuse osutajad, AS Datel jt.

Seoses omandireformi käivitumisega moodustati 1994. aastal endistest tehnilise inventariseerimise büroodest või nende õigusjärglastest maavalitsuste juurde hooneregistrid. Hooneregistrite ülesandeks oli tagada juriidilistele ning füüsilistele isikutele kuuluvate hoonetega seotud tehingute õiguslikkus. Kuigi omandireform polnud veel lõppenud ja ehitised jäid endiselt vallasvarana käibe, likvideeriti hooneregistrid 31. detsembrist 2003 ehitusseadusega. Valitsuse määruse alusel kuulusid registri toimikud üleandmisele Rahvusarhiivi; hooneregistri andmebaasis olevad andmed aga üleandmisele uude ehitisregistrisse. Erandina üldisest reeglist anti Narva ja Pärnu linna puudutavad hooneregistri toimikud erastamisprotsessi lõppemiseni üle kohalikule omavalitsusele. Tallinna hooneregistri kui linnaasutuse lõpetamine jäi Tallinna linnavalitsuse korraldada.

Esimesed sammud arhivaalide üleandmiseks ettevalmistamisel astuti juba 2002. aasta sügisel, kuid suurem osa ettevalmistustöödest langes 2003. aastale. Paljudele maa-arhiividele oli see esimene tutvus hooneregistriga, kuna arhiiviseaduse-eelsel ajal tehnilise inventariseerimise bürood ei kuulunud arhiivijärelevalvete asutuste hulka. Tutvumise tulemusena tehti esimesed järeldused, mis said ka üleandmise ettevalmistamise lähtealuseks.

Hooneregistri toimikute üleandmiseks ettevalmistamisel lähtuti Rahvusarhiivi juhise "Arhivaalide üleandmine avalikku arhiivi" (2003), mille nõuded aga vajasis hooneregistri toimikute spetsiifikast lähtuvalt täpsustamist. Nii koostati Ajalooarhiivi säilitusosakonna osalusel juhise hooneregistri arhivaalide füüsiliseks korrastamiseks, mida täiendati töö kaigus.

Kuna eeldati, et pärast arhivaalide maa-arhiividesse üleandmist jääb hooneregistri toimikute kasutamise intensiivsus samale tasemele, seati juba algselt eesmärgiks arhiivinimistute koostamine viisil, mis võimaldaks teabe otsimist traditsioonilise, paberandjal nimistu kõrval ka elektrooniliselt. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ja ASI Datel kaasabil täiendati digitaalse nimistu saamiseks ehitisregistri tarkvara, mis võimaldas arhiivikirjeldusandmete lisamist hooneregistri andmebaasi ning nende baasil arhiivinimistu moodustamist nii väljatrükina kui ka elektroonilise andmekoguna Exceli tabeli kujul.

Üheks tõsisemaks probleemiks hooneregistri toimikute üleandmiseks ettevalmistamisel oli pingeline ajagraafik, kusjuures hooneregistrid pidid üleandmise ettevalmistamise kõrval jätkama oma tavapärasest tegevust. Ettevalmistustöö sujuvuse tagamiseks pandi Rahvusarhiivi-poolse koordinaatori ülesanded Riigiarhiivi järelevalveosakonnale; maa-arhiivid nõustasid vahetult piirkondlike hooneregistrid ja jälgisid toimikute korrastamise ja kirjeldamise kulgu ning töö kvaliteeti – rida hooneregistrid kasutasid arhiivide poolt pakutud arhiveerimisteenust. Iga hooneregister korraldas Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi poolt eraldatud

rahaliste vahendite piires oma tööd iseseisvalt. Üldise töökorralduse läbiarutamiseks toimus kokku neli infopäeva: Pärnus (2002), Tartus, Sagadis ja Taageperas (2003), kus osalesid hooneregistrite, Rahvusarhiivi ning Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi esindajad. Lisaks neile toimusid mitmed töökoosolekud.

Rahvusarhiivi struktuuris toimunud muudatuste tõttu anti Harju, Ida-Viru, Lääne-Viru ja Järva hooneregistrite arhivaalid üle vastvalminud Lääne-Viru maa-arhiivile Rakveres. Valga maa-arhiiv võttis vastu oma teeninduspiirkonna: Põlva, Valga ja Võru maakonna hooneregistri arhivaalid. Ülejäänud maa-arhiivid kogusid oma maakonna piirkondliku hooneregistri arhivaale.

Maa-arhiivides lõppes hooneregistri arhivaalide vastuvõtt 2004. aastal. Kõige rohkem mõjutas see Tartu, Rakvere ja Valga maa-arhiivi igapäevast tööd. 2004. aastal suurenes arhiividele esitatud päringute arv võrreldes 2003. aastaga keskmiselt 30%, Lääne-Viru maa-arhiivis aga kaheksa korda, sh kõigist omandiõigusi puudutavatest teatistest moodustasid hooneregistrite andmetel põhinevad teatised 70%. Hooneregistri toimikute alusel lahendatavatele päringutele kiiremaks vastamiseks sõlmiti novembris 2003 Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ja Rahvusarhiivi vahel leping ehisregistri hooneregistri osa kasutamiseks vaateleja staatuses.

Aastal 2004 juurutati Riigiarhiivi ja maa-arhiivide koostöös uut sorti juurdepääsukorraldus hooneregistrite arhivaalidele. Näiteks kasutasid Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi spetsialistid olulist osa hooneregistri toimikutest, mis lahendati Rahvusarhiivi-sisese kauglaenutuse teel – toimikuid sai kasutada Riigiarhiivi Madara lugemissaalis.

Algul võimatuna tundunud ülesanne – võtta lühikese perioodi jooksul Rahvusarhiivi vastu ligi 3,5 riulikilomeetrit arhiiviat – täideti. Selle käigus täitusid paraku ka paljude maa-arhiivide vabad riulipinnad.

ARHIIVIHOONED TALLINNAS

Riigiarhiiv
Tõnismägi 16

Maneeži 4

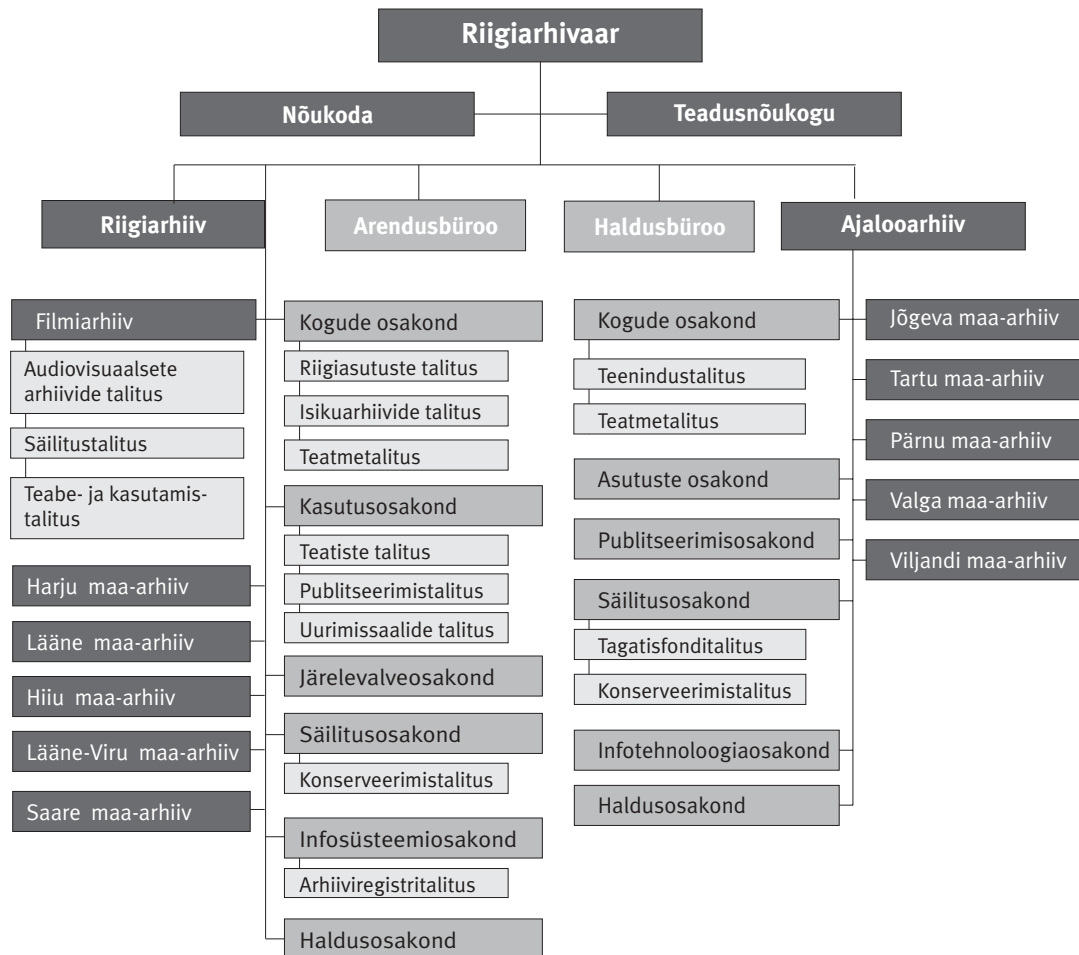
Filmiarhiiv
Ristiku 84

Riigiarhiiv
Madara 24

STRUKTUUR

STATISTIKA

Eelarve / Budget

	2003	2004
Üldmaht, sh / <i>full quantity, incl.</i>	71 502 073,0	56 220 892,8
investeeringud / <i>investments</i>	19 875 000,0	2 857 807,7
tegevuskulud / <i>operating costs</i>	15 848 273,0	16 909 785,2
töötasu / <i>total payroll</i>	26 800 600,0	27 100 300,0
sotsiaalmaks / <i>taxes</i>	8 978 200,0	9 353 000,0

Personal / Staff

	1.01.2004	1.01.2005
Koosseisulised töötajad, sh / <i>Staffers, incl.</i>	291	287
täidetud / <i>positions filled</i>	276	261
kutsetunnistusega arhivaare / <i>certified archivists</i>	46	50
Koosseisuvälised ja töölepinguga töötajad / <i>Temporary posts and employment contracts</i>	16 / 71	12 / 59

Arhiivihoidlad / Repositories

	1.01.2004	1.01.2005
ruumide kogupind / <i>total area (m²)</i>	34 257	32 414
hoidlapind / <i>repository area (m²)</i>	20 447	19 221
riiulite kogupikkus (rm) / <i>total length of shelves (m)</i>	83 748	86 793
koormatud riiulite pikkus (rm) / <i>archival material (m)</i>	69 185	72 896,5
riiulite koormatus / <i>shelves loaded (%)</i>	82,6	83,9

Uurijateenindus / Researcher service

	2003	2004
uurijaid / <i>researches</i>	6188	7233
külastusi / <i>visits</i>	18 086	20 821
tellitud säilikuid / <i>units ordered</i>	100 782	186 734

Päringud / Requests

	2003	2004
lahendatud päringuid / <i>requests answered</i>	9033	12874

Kogumine / Acquisition

	1.01.2004	1.01.2005
kogude suurus (fondid) / <i>amount of holdings (archives)</i>	17 993	18 150
kogude suurus (säilikud) / <i>amount of holdings (units)</i>	7 955 820	8 704 306

	2003	2004
arhiiviainese vastuvõtmine (säilikuid) / <i>accruals (units)</i>	177 815	299 044

Järelevalve / Supervision

	1.01.2004	1.01.2005
järelevalvealuseid asutusi / <i>number of institutions under supervision</i>	2943	2952

Publikatsioonid / Publications

	2003	2004
allikapublikatsioonid / <i>documentary publications</i>	3	3
monograafiad / <i>monographs</i>	3	1
õppekirjandus / <i>textbooks</i>	3	-
teatmestu / <i>finding aids</i>	3	3
elektroonilised publikatsioonid / <i>electronic publications</i>	-	-
EAA toimetised / <i>publications of EHA</i>	2	-
ajakiri TUNA / <i>journal TUNA</i>	4	4

KRONOLOOGIA 2003–2004

2003

21. jaanuar Filmiarhiivis esitleti juubeli- ja isikunäitust "Valdo Pant 75".
22. jaanuar Riigisekretär moodustas töörühma (juht I. Kuuben) kirikuarhivaalide siseministeeriumilt avalikesse arhiividesse üleandmise ajakava koostamiseks. Vastavalt kokkuleppele anti 2003. aasta jooksul Ajalooarhiivile üle 1892. aastast varasemad kirikuarhivaalid (3590 säilikut) koos mikrofilmidega.
30. jaanuar Filmiarhiiv korraldas Soome Instituudis ühisseminari, kus koos soome kolleegidega arutleti teemal "Film kui ajalooallikas". Samuti aidati organiseerida Eesti Vabariigi presidendi initsiatiivil korraldatud Eesti Vabariigi 85. aastapäevale pühendatud teaduskonverentsi.
17. veebruar Riigiarhiivis avati Eesti Vabariigi aastapäevale ja Vabadussõja algusele pühendatud näitus "Teised võimalused. Eesti Vabariigi lipu ja vapi kavandeid 1919–1922".
23. veebruar Eesti Vabariigi president autasustas Soome Rahvusarhiivi peadirektori asetäitjat Raimo Pohjolat Maarjamaa Risti IV klassi teenetemärgiga teenete eest Eesti-Soome arhiivialase koostöö edendamisel.
28. veebruar Ajalooarhiivis kuulutati välja 2002. aasta ajalookirjanduse aastapremia, premia pälvis artiklite kogumik "Keskus – tagamaa – ääreala. Uurimusi asustushierhia ja võimukeskuste kujunemisest Eestis" (koostanud V. Lang).
7. märts Riigiarhiivis esitleti sarjas "Ad Fontes" ilmunud kolme teost: "Aruanded Riikliku Julgeoleku Komitee 2. ja 4. osakonna tööst 1957. aastal" (kommenteerinud I. Jürjo), "Eesti Julgeolekupolitsei aruanded 1941–1944. Eesti üldine olukord ja rahva meeleolu Saksa okupatsiooni perioodil politseidokumentide peeglis" (koostanud T. Noormets) ja dokumentide kogumikku "Eesti Vabariigi sisepoliitika 1921–1929" (koostanud J. Ant, E. Kessel ja A. Pajur).
13. märts Ajalooarhiivis esitleti EAA toimetiste sarjas ilmunud artiklite kogumikku (nr 9/16) ja K. Lusti uurimust "Uuenev Saaremaa kroonuküla" (nr 10/17), samuti neljandat raamatut "Ohvitserina Vene armees" (koostanud T. Tannberg) sarjas "Uurimusi ja allikmaterjale Eesti sõjaajaloost". Vestibüülis avati näitus "Kolmekümneaastane sõda".
20. märts Tallinna Linnaarhiivis avati Ajalooarhiivi külalishäitus "Nalja-, pila- ja muud pildid".
- Märts Hooneregistri arhivaalide (sh esimeste digitaalsete andmekogude) üleandmine Rahvusarhiivile.
- Märts Filmiarhiivi võeti vastu L. Soonpere fotokollektsioon ja fond "Kultuuriarhiiv eksiilis" täienes fotodega.
- 2.–4. aprill L. Langebraun osales digitaalset säilitamist analüüsival konverentsil Briti Rahvusarhiivis Londonis.
- 8.–11. aprill K. Aas osales elektrooniliste andmete säilitamise ja andmetele juurdepääsu võrgustiku (ERPANET) workshopil Bernis.

9. aprill Viljandi maa-arhiivis avati näitus "Viljandi näod 1961–1969".
14. aprill Filmiarhiivis esitleti juubeli- ja isikunäitust "Felix Moor 100".
- 21.–25. aprill T. Mägi, A. Märjama, T. Oja ja L. Teedema tutvusid Peterburi Riikliku Ajaloo Keskarhiivi ja Venemaa Riikliku Ajalooarhiiviga.
- 3.–30. mai Ajalooarhiivi konservaator K. Pihkva täiendas end Budapestis Ungari Rahvusarhiivis paberi konserveerimise alal.
- 5.–8. mai Eesti Arhivaaride Ühingu õppereis Pihkvasse ja Novgorodi.
16. mai TÜ Ajaloo Muuseumis avati Ajalooarhiivi naljapiltide näitus "Trooja sõda ja teisi pilte Ajalooarhiivi kogudest".
- 21.–25. mai T. Kravtsev osales Rahvusvahelise arhiivinõukogu (ICA) konverentsil Gdanskis.
- 22.–25. mai K. Idvand, I. Kuuben, Ü. Narits, P. Noodapera, R. Ziius, J. Valge ja R. Virks osalesid Eesti-Läti arhivaaride ühisseminaril Valmieras.
- 24.–29. mai T. Jullinen ja J. Koiduaru osalesid arhiiviehitiste-alasel seminaril Prantsusmaal Annecys.
26. mai P. Pirsko ja Eesti Evangeelse Luteriusu Kiriku (EELK) peapiiskop J. Kiivit allkirjastasid EELKle Rahvusarhiivi 2003. aasta eelarvest toetuse eraldamise lepingu; ühtlasi arutati vastastikuse koostöö küsimusi.
30. mai Riigiarhiivi Madara tänava hoones esitleti väljaannet "Rahvusarhiivi tegevuse ülevaade 2001–2002" ning esimest raamatut Rahvusarhiivi juhiste sarjas: "Juhised arhivaalide üleandmiseks avalikku arhiivi".
31. mai Käivitus üle-euroopaline säilitusalane projekt MIP (Metals in Paper), kus Eesti Rahvusarhiivi esindab J. Lehtaru Ajalooarhiivist. Projekti eesmärk on järgneva kahe aasta jooksul vahetada ja levitada teavet metallidest põhjustatud pabermaterjalide kahjustuste, uute konserveerimis-meetodite ja kaasaegsete säilitusvõimaluste kohta.
- 3.–5. juuni I. Tomingas ja S.-M. Hallaste osalesid rahvusvahelise filmiarhiivide liidu (FIAF) aastakongressil Stockholmis.
- 3.–6. juuni Ü. Narits ja J. Valge Viljandi maa-arhiivist käisid tutvumas Soome Rahvusarhiivi hindamispoliitikaga.
- 5.–6. juuni P. Pirsko osales Euroopa riigiarhivaaride ümarlaua (EBNA) kohtumisel Ateenas.
- 5.–7. juuni R. Tiidor osales ICA säilituskomitee kohtumisel ja konverentsil Sloveenias.
- 10.–12. juuni T. Arumäe, T. Jullinen, I. Kuuben, P. Noodapera, P. Pirsko ja M. Tiidus osalesid Eesti, Läti ja Leedu Rahvusarhiivi esindajate ehk nn Balti kohtumisel Leedus.
- 11.–13. juuli Rahvusarhiivi esimesed suvepäevad Pärnumaal Matsirannas (korraldaja Ajalooarhiiv).
29. august Ajalooarhiiv sõlmis koostöölepingu Rostocki Ülikooliga osalemaks projektis "Städtesystem und Urbanisierung im Ostseeraum in der Neuzeit. Demographie, Wirtschaft und Baukultur im 17. und 18. Jahrhundert". Projekti raames tehakse laiemale teadusringkonnale kättesaadavaks 18. sajandi Pärnu sadamaraamatud.

- 3.–5. september L. Eskor viibis säilitamise metaandmeid käsitleval ERPANETi seminaril Marburgis.
- 7.–14. september Ajalooarhiivi konserveerimistalituses praktiseeris ungarlannast kolleeg K. Orosz.
15. september Valga maa-arhiivis tehti koostöös kohaliku muuseumi ja raamatukoguga algust arhiivitundide korraldamisega koolilastele. Algatust tähistati näituse "Valgamaa koolidest nõukogude ajal" avamisega.
- 18.–20. september M. Purde ja L. Eskor osalesid Helsingis rahvusvahelisel Euroopa fotokujutistele juurdepääsu tagamise konverentsil (SEPIA-projekt), mis käsitles fotokolleksioone ja nendega ümberkäimist digitaalajastul.
- 18.–29. september J. Lehtaru osales MIP-projekti seminaril Bratislavas ja rahvusvahelise köite- ja paberikonservaatorite ühenduse (IADA) 10. kongressil Göttingenis.
19. september Filmiarhiivi külastas Soome Arhivaaride Ühingu delegatsioon.
20. september P. Pirsko osales Euroopa riigiarhivaaride korralisel kohtumisel Sürakuusas.
28. september – 5. oktoober P. Pillak osales Saksa arhiivipäevadel.
1. oktoober P. Pirsko ja Eesti Apostelliku Õigeusu Kiriku (EAÕK) metropoliit Stefanuse kohtumine vastastikuse koostöö küsimustes.
3. oktoober Ajalooarhiivis tutvustati EAA toimetiste sarjas (nr 11/18) ilmunud K. Roosilehe uurimust "Vaeslastekohtud". Samas tutvustati näitust "Selginevad maastikud" ja maja teisel korrusel endises nn kullakambris avati käsiraamatukogu.
6. oktoober Saare maa-arhiivis avati näitus "Suur Oktoobrirevolutsioon pildis".
- 8.–10. oktoober T. Mägi osales Peterburis konverentsil "Mitteslaavi kirikud Venemaal"
9. oktoober Riigiarhiivis avati väljapanek "Tuna 1998–2003", mis kajastas ajalookultuuri ajakirja Tuna viie aasta tegevust.
10. oktoober Ajalookultuuri ajakirja Tuna 20. numbri esitlus ja Tallinna Linnaarhiivi külalishäituse "Linnaametnik joonistab" avamine Ajalooarhiivis.
- Oktoober Ajalooarhiivi konserveerimistalituses stažeeris Ermitaaži graafikarestaureator J. Tatarnikova, samal ajal täiendas E. Keedus Ajalooarhiivist oma teadmisi pärgamentürikute konserveerimise alal Ermitaaži graafika restaureerimise laboris.
- Sügis Projektina käivitus Viljandi- ja Pärnumaa koolidele suunatud pärimusküsitlus "Võim Eestis".
- Sügis Riigiarhiivi toodi Rootsist Andres Küngi arhiiv.
14. oktoober T. Jullinen osales Euroopa Komisjoni ekspertide töörühma koosolekul Brüsselis, et arutada Euroopa Liidu arhiivide ülevaatega seonduvat.
- 19.–27. oktoober P. Pirsko ja M. Tiidus osalesid ICA aastakonverentsil Kaplinnas.
28. oktoober Koostöös Eesti Ajalooõpetajate Seltsiga viidi läbi esimene ajalooõpetajatele suunatud teabepäev Ajalooarhiivis.

- 6.–7. november Arhivaari kutseksam, tunnistus väljastati 23 inimesele.
- 11. november T. Jullinen osales Euroopa Liidu juures tegutseva dokumentide elutsükli foorumi (DLM-Forum) teisel koosolekul Brüsselis.
- 12. november Filmiarhiivi külastas Soome Konservatorite Ühingu delegatsioon.
- 13. november Filmiarhiivis avati H. Leppiksoni 70. juubelit tähistav näitus.
- 24.–27. november R. Velsker, K. Laur, J. Lehtaru ja R. Tiidor osalesid Vilniuses toimunud Balti arhiivide säilitusspetsialistide kohtumisel.
- 27.–28. november I. Tomingas ja S.-M. Hallaste osalesid Läti Filmiarhiivi 40. aastapäeva konverentsil Riias.
- 28. november Näituse "Vaenlase vastu. 85 aastat Vabadussõja algusest" avamine Riigiarhiivis.
- 15. detsember Stenbocki majas Tallinnas avati Ajalooarhiivi fotonäitus aadlivappidest.
- 19. detsember Teadusnõukogu kinnitas Rahvusarhiivi publitseerimiskava 2004. aastaks.
- 24. detsember Kinnitati Rahvusarhiivi hindamispoliitika põhimõtted.

2004

- 1. jaanuar Vastavalt Vabariigi Valitsuse 4. detsembri 2003 määrusele jõustus Rahvusarhiivi põhimääruse muudatus, millega senised Järva -, Lääne-Viru ja Ida-Viru arhiivid ühendati üheks Lääne-Viru maa-arhiiviks asukohaga Rakveres. Märjamaal asunud Rapla maa-arhiiv liideti Harju maa-arhiiviga.
- 13. jaanuar Moodustati Rahvusarhiivi hindamispoliitikat kujundav ja korraldav hindamiskomisjon, mille liikmeteks nimetati K. Aas, T. Jullinen, T. Kravtsev, Ü. Narits, P. Noodapera, K. Pever, K. Pullonen, J. Valge ja H. Vares.
- 16. jaanuar Avati Lääne-Viru maa-arhiivi uus hoone Rakveres, kus ühtlasi eksponeeriti Riigiarhiivi poolt korraldatud näitust "Virumaa lipud ja vapid".
- Jaanuar Trükivalgust nägi Ajalooarhiivi sarjas "Ex Fontibus Archivi Historici Estoniae" esimene allikapublikatsioon "Piiblikonverentsid ja keelevaldlused. Põhjaeestikeelse Piibli tõlkimise ajaloost (1686–1690)".
- 5. veebruar K. Pever viibis hindamisalasel seminaril Soome Rahvusarhiivis.
- 6.–10. veebruar J. Lehtaru osales MIP-projekti sümposiumil Hispaanias Capellades'is.
- 12. veebruar Seoses kindral J. Laidoneri 120. sünniaastapäevaga eksponeeriti Riigiarhiivi Madara tänava uurimissaalis näitust "120 aastat Eesti sõjavägede ülemjuhataja kindral Johan Laidoneri sünnist".
- 12.–14. veebruar Rahvusarhiivi esindajad osalesid Voroneži delegatsiooni vastuvõtmisel ja läbirääkimistel Tartus seoses Tartu Ülikooli Voronepisis olevate kunstivarade kataloogi publitseerimisega.

- 15.–17. veebruar T. Jullinen osales Euroopa Komisjoni arhiiviekspertide töörühma koosolekul.
18. veebruar Filmiarhiivi külastas kultuuriminister U. Paet.
19. veebruar Ajalooarhiivis esitleti arhivaaride ühistööna sündinud mahukat teejuhti arhiivi kogudesse ehk "Arhiivijuhi" esimest osa (koostaja L. Leppik). Ühtlasi tutvustati konservaatoreite väljapanekut "Pimetrükk valguse kätte: pimetrükk kui dekoreerimistehnika 16.–17. sajandi köidete kujunduses" ning külaliskonferentsi Riigiarhiivist ("Teised võimalused. Eesti Vabariigi lipu ja vapi kavandeid 1919–1922") ja TPÜ Akadeemilisest Raamatukogust ("Plaatjäljend renessanssraamatu kaanekujunduses").
- Veebruar Filmiarhiivi võeti vastu H. Reieri filmikollektsioon (üleandja Nõmme muuseum).
5. märts Riigiarhiivis anti üle 2003. aasta ajalookirjanduse aastapreemia, preemia pälvis Viljandi maa-arhivaar J. Valge monograafia "Lahtirakendamine. Eesti Vabariigi majanduse stabiliseerimine 1918–1924" eest.
- 22.–24. märts T. Jullinen osales DLM-Forumi koosolekul Dublinis.
26. märts Riigiarhiivi Madara tänava uurimissaalis tutvustati väljapanekut metsavendade teemalistest trükistest. Eksponaadid ilmestasi sarjas "Ad Fontes" (nr 13) ilmunud T. Noormetsa publikatsiooni "Metsavennad Suvesõjas 1941". Samas avati president Konstantin Pätsi 130. sünniaastapäevaga seoses näitus K. Pätsi isikufondis ja presidendi kantselei fondis säilitatavatest arhivaalidest.
- Kevad Koostöös Laidoneri muuseumi, kaitseministeeriumi, välisministeeriumi ja Ameerika Ühendriikide saatkonnaga Eestis osales Riigiarhiiv Washingtoni sõjamuuseumis hoitavate kindral J. Laidoneri aumärkide Eestile tagastamise protsessis.
- Kevad Eesti esimese mängufilmi, "Karujaht Pärnumaal" (J. Pääsuke, 1914) restaureerimine ja digiteerimine Filmiarhiivis.
1. aprill Briti Nõukogu koolitusprojekti raames valmis Rahvusarhiivi esimene veebipõhine koolitusprogramm "Dokumendihalduse ABC".
- 20.–23. aprill P. Pirsko osales Euroopa Liidu riigiarhivaaride kohtumisel Dublinis.
23. aprill, 21. mai Riigikogu fuajees ja Riigikantseleis avati Riigiarhiivi näitus "Teised võimalused. Eesti Vabariigi lipu ja vapi kavandeid 1919–1922".
27. aprill Euroopa Liidu laienemise tähistamiseks korraldatud filmifestivalil Roomas demonstreeriti Filmiarhiivi retrospektiivset filmiprogrammi (sh näidati ka esimest korda vastrestaureeritud mängufilmi "Karujaht Pärnumaal").
- Aprill, detsember Riigiarhiivi järelevalvealustele asutustele viidi läbi seminarid arhivaalide hindamise ja üleandmise teemal. Lektorid K. Pever, S. Prits, K. Pullonen, M. Saard, T. Siir, M. Tiidus.
- 7.–9. mai Rahvusarhiivi kutsel ja korraldusel toimus ICA säilituskomitee töökohtumine Tallinnas ja Tartus.
- 13.–16. mai R. Ziius osales projekti "Terra" seminaril Oslos.
14. mai Ajalooarhiivi hoone (J. Liivi 4, Tartu) 100. ning asutuse 83. sünnipäeva tähistati

konverentsiga TÜ Ajaloo Muuseumis ning maja ajalugu käsitleva näitusega Ajalooarhiivis.

- 27.–30. mai I. Kuuben osales konverentsil "Colloquia Jerzy Skowronek dedicata" Varssavis.
- Mai Ajalooarhiivi konserveerimistalitus õppis Leedu arhiivide restaureerimiskeskuse konservaator M. Bagociunas kalkakaartide konserveerimist.
31. mai Viljandi maa-arhiivis premeeriti pärimusküsitluses "Võim Eestis" osalenud õpilasi ja õpetajaid.
- 1.–3. juuni I. Tomingas osales filmialasel seminaril Brüsselis.
- 2.–3. juuni T. Jullinen osales Euroopa Komisjoni arhiiviekspertide töörühma koosolekul.
- 2.–4. juuni Eesti, Läti ja Leedu Rahvusarhiivi esindajate ehk nn Balti kohtumine Viljandimaal Ramsil, kus keskenduti arhivaalide hindamisele ja arhiivijärelevalvele. Eestit esindasid T. Arumäe, T. Kravtsev, I. Kuuben, P. Pirsko, M. Tiidus, J. Valge ja H. Vares.
4. juuni Madara tänava uurimissaalis avati näitus "Eesti lipp 120", kus oli välja pandud Eesti lipu kavandid Riigiarhiivi kogudest.
- 21.–22. juuni Rahvusarhiivi külastas Itaalia Balti Ühingu president Liidia Ferrara.
- 5.–11. juuli J. Lehtaru osales MIP-projekti töökohtumisel Prantsusmaal La Rochelle'is.
- 23.–25. juuli Rahvusarhiivi suvepäevad Käsmus (korraldaja Riigiarhiiv).
- Suvi Filmiarhiivis olid avatud fotonäitused "Peeter Parikas - 115" (juunis) ja "15 aastat Balti ketist" (augustis).
- Suvi Paljud Riigiarhiivi (sh järelevalve osakonna) ja Harju maa-arhiivi töötajad said uued tööruumid arhiivi Tõnismäe hoones.
- 8.–13. august P. Annus osales rahvusvahelise heliarhiivide liidu (IASA) aastakonverentsil Oslos.
- 24.–28. august Eesti Arhivaaride Ühingu õppereis Ahvenamaale.
- 23.–29. august T. Arumäe, T. Jullinen, I. Kuuben, P. Pirsko, R. Tiidor ja M. Tiidus osalesid 15. ICA arhiivikongressil Viinis. Ettekande Rahvusarhiivi Punase Raamatu projekti tulemustest pidas R. Tiidor.
- 30.–31. august T. Arumäe, T. Jullinen, I. Kuuben, P. Pirsko, R. Tiidor ja M. Tiidus osalesid Soome-Ungari-Eesti arhiivindusseminaril Budapestis.
31. august Filmiarhiivi ja Riigiarhiivi külastas Rootsi Riigiarhiivi delegatsioon.
7. september Tallinna Kinomajas esitleti restaureeritud mängufilmi "Karujaht Pärnumaal".
- 16.–17. september R. Tiidor ja J. Lehtaru viibisid säilitusalasel sümposiumil Haagis ning tutvusid Hollandi Rahvusarhiiviga.
- 20.–22. september I. Kuuben osales kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu egiidi all toimunud koolitusreisil Soome, külastades koos nõukogu liikmetega Soome Rahvusarhiivi ja Mikkeli Polütehnikumi.
21. september Madara tänava uurimissaalis tutvustati plakatinäitust "Eesti 1944".

29. september – 1. oktoober P. Noodapera osales konverentsil "Archives in the International Context" Prahas.
1. oktoober – 10. detsember Ajalooarhiivi arhivaar ja klienditeenindaja E. Seegel viibis Eesti Leonardo da Vinci programmi toetusel arhiivipedagoogika-alasel praktikal Londoni Linnaarhiivis.
- September/oktoober Valmis "Digitaalarhiivinduse strateegia aastani 2010" eelnõu. Strateegia käsitleb digitaaldokumentide loomise, hindamise, arhiveerimise, säilitamise ja hilisema kasutamise alusprintsippe.
18. oktoober Ajalooarhiivis esitleti Christian Kelchi "Liivimaa kroonika" eestindust (tõlkija I. Leimus). Samas tutvustati vestibüülis eksponeeritud Viljandi Kultuuriakadeemia üliõpilaste praktikatööd kajastavat näitust "Säiliku sünd".
- 18.–20. oktoober T. Arumäe ja T. Jullinen osalesid DLM-Forumi koosolekul Haagis.
20. oktoober Filmiarhiiv käivitas igapäevase "Kino kolmapäeva" Tallinna-lähedases trahter-muuseumis Hüüru Veski, kus kolmapäeviti demonstreeriti kahe sõja vahelisi kroonikafilme.
- 21.–22. oktoober P. Pirsko ja T. Jullinen viibisid EBNA koosolekul Haagis.
- 25.–28. oktoober P. Pillak osales Ungari arhiivipäevadel Piliscabas.
- Oktoober Maa-arhiivide toel käivitus pärimusküsitlus "Võim Eestis" üle Eesti.
- 11.–12. november Toimus arhivaari kutseksam, tunnistus väljastati 14 inimesele.
15. november "Saaga" projekti raames avati Ajalooarhiivi uurimissaalis juurdepääs esimestele digiteeritud mikrofilmidele. Projekt käivitus oktoobris 2004, kui alustati siseministeriumist üleantud mikrofilmide skaneerimist.
- 15.–21. november J. Lehtaru osales MIP-projekti töökohtumisel ja konverentsil Sloveenias Ljubljanas.
16. november M. Leppänen Soome Rahvusarhiivist viis Riigiarhiivis läbi koolituse Rahvusarhiivi hindamise, järelevalve ja kogumisega tegelejatele.
- 26.–27. november M. Tiidus ja T. Kravtsev võtsid osa Läti arhiivisüsteemi 85. juubeli pidustustest Riias.
30. november Maneeži tänava arhiivihoonest vastremonditud näituseruumis avati väljapanek "1. detsember 1924", kus ajaloo huvilistel oli esmakordselt võimalus näha mässukatse tagamaid käsitlevaid EKP Venemaal asunud juhtkonna dokumente.
3. detsember Filmiarhiivi külastas Digital Film Finnlabi delegatsioon.
7. detsember Arhiivinõukogu koosolek.
10. detsember Viljandi Kultuuriakadeemia Sinises fuajees avati Ajalooarhiivi fotonäitus aadlivappidest.
15. detsember Riigiarhiivis esitleti arhiivi infosüsteemi (AIS) veebileidest.
16. detsember Teadusnõukogu kinnitas Rahvusarhiivi publitseerimiskava 2005. aastaks.
17. detsember Riigiarhiivis presenteeriti I. Jürjo monograafiat "Liivimaa valgustaja. August Wilhelm Hupel 1737–1819". Teos pälvis Fr. Puksoo preemia.

CHRONOLOGY 2003–2004

2003

- January 21 "The jubilee and personal exhibition "Valdo Pant 75" presented in the Film Archives.
- January 22 The State Chancellery established task force (led by I. Kuuben) for drawing up the timetable for the transfer of church archivals from the Ministry of Internal Affairs to the public archives. According to the agreement, church archivals (3590 records) antedating 1892 were handed over to the Historical Archives in 2003 together with microfilms.
- January 30 The joint seminar organized by the Film Archives in the Finnish Institute. Discussion held with the Finnish colleagues on the topic "Film as a Historical Source". In addition, scientific conference - on the initiative of the President of the Republic - dedicated to the 85th anniversary of the Republic of Estonia, received organizational help from the Film Archives.
- February 17 The exhibition "Other options. Sketches of the flag and coat of arms of the Republic of Estonia from 1919–1922" dedicated to the anniversary of the Republic of Estonia and the beginning of the War of Independence opened in the State Archives.
- February 23 The President of the Republic of Estonia awarded the Director General of the Finnish National Archives, Raimo Pohjola, with the Order of the Cross of Terra Mariana of the 4th class for the promotion of archive-related cooperation between Estonia and Finland.
- February 28 The annual award for historiography in 2002 announced in the Historical Archives, the nominee being the collection of articles "Centre – hinterland – periphery. Study on the development of settlement hierarchy and centres of power in Estonia" (compiled by V. Lang).
- March 7 Three publications published in the series "Ad Fontes" – "Reports of the activity of the State Security Committee's 2nd and 4th department in 1957" (commented by I. Jürjo), "Reports of Estonian Secret Police 1941–1944. Overall situation in Estonia and people's sentiment during the German occupation reflected in the police documents" (compiled by T. Noormets) and the collection of documents "Internal affairs of the Republic of Estonia in 1921–1929" (compiled by J. Ant, E. Kessel and A. Pajur) – presented in the State Archives.
- March 13 The collection of articles published in the series of EAA editions (No. 9/16), the study "The Emancipation of the State Peasants in Saaremaa 1841–1919" (No. 10/17) by K. Lust and the fourth publication "As an Officer in the Russian Army" (compiled by T. Tannberg) in the series of "Studies and sources in Estonian military history" presented in the Historical Archives. The exhibition "The Thirty Years' War" opened in the foyer.
- March 20 The exhibition "Pictures of jest and mockery" by the Historical Archives opened in the Tallinn City Archives.
- March The transfer of archivals of the building registry (first digital databasis included) to the National Archives.

- March The acquisition of L. Soonpere's photo collection by the Film Archives; the collection "Cultural archive in exile" supplemented by photos.
- April 2–4 L. Langebraun participated in the conference of the digital preservation in the British National Archives in London.
- April 8–11 K. Aas participated in the workshop of Electronic Resource Preservation and Access Network (ERPANET) in Bern.
- April 9 The exhibition "Faces of Viljandi 1961–1969" opened in Viljandi County Archives.
- April 14 The jubilee and personal exhibition "Felix Moor 100" presented in the Film Archives.
- April 21–25 T. Mägi, A. Märjama, T. Oja and L. Teedema acquainted with the State Central Archives of St. Petersburg and the State Historical Archives of Russia.
- May 3–30 K. Pihkva, conservator in the Historical Archives, participated in the course of the paper conservation in the Hungarian National Archives in Budapest.
- May 5–8 The educational journey of Estonian Archivists Association to Pskov and Novgorod.
- May 16 The exhibition of humorous pictures "Trojan war and other pictures from the collection of the Historical Archives".
- May 21–25 T. Kravtsev participated in the conference of International Council on Archives (ICA) in Gdansk.
- May 22–25 K. Idvand, I. Kuuben, Ü. Narits, P. Noodapera, R. Ziius, J. Valge and R. Virks participated in the joint seminar of Estonian and Latvian archivists in Valmiera.
- May 24–29 T. Jullinen and J. Koiduaru participated in the seminar of archive buildings in Annecy, France.
- May 26 P. Pirsko and the Archbishop of Estonian Evangelical Lutheran Church (EELK) J. Kiivit signed the contract allocating benefits from the National Archives' budget of 2003 to EELK. In addition, issues of mutual cooperation were discussed.
- May 30 The publication "National Archives of Estonia 2001–2002" and the first book in the series of archive's guidelines "Guidelines on the handover of archivals into the public archives'" presented at Madara Street in the State Archives.
- May 31 The initiation of the European conservation project MIP (Transition Metals in Paper); the National Archives of Estonia represented by J. Lehtaru from the Historical Archives. The goal of the project for the next three years is to exchange and to disseminate knowledge of the deterioration of paper caused by transition metals, of new conservation methods and to identify the needs for conservation strategies.
- June 3–5 I. Tomingas and S. M. Hallaste participated in the annual congress of International Film Archival Community (FIAF) in Stockholm.
- June 3–6 Ü. Narits and J. Valge from Viljandi County Archives went to acquaint themselves with the appraisal policy of records in the Finnish National Archives.

- June 5–6 P. Pirsko participated in the meeting of the European Bureau of National Archivists (EBNA) in Athens.
- June 5–7 R. Tiidor participated in the meeting and congress of ICA's Preservation Committee in Slovenia.
- June 10–12 T. Arumäe, T. Jullinen, I. Kuuben, P. Noodapera, P. Pirsko and M. Tiidus participated in the so-called Baltic Meeting (representatives from Estonian, Latvian and Lithuanian national archives).
- July 11–13 The first Summer Days of the National Archives in Matsiranna in Pärnu County (organized by the Historical Archives).
- August 29 The cooperation contract signed between the Historical Archives and Rostock University in order to participate in the project "Städtesystem und Urbanisierung im Ostseeraum in der Neuzeit. Demographie, Wirtschaft und Baukultur im 17. und 18. Jahrhundert". Within the framework of the project, 18th century port books of Pärnu were made available to the wider scholarly circle.
- September 3–5 L. Eskor participated in ERPANET seminar on the preservation of meta-data in Marburg.
- September 7–14 Hungarian colleague K. Orosz practice in the Preservation Department of the Historical Archives.
- September 15 Valga County Archives in cooperation with the local museum and library started to organize classes on the archival education to schoolchildren. The initiative was celebrated with the opening of the exhibition "Schools of Valga County during the Soviet period".
- September 18–20 M. Purde and L. Eskor participated in the international conference of Safeguarding European Photographic Images for Access (SEPIA project) in Helsinki that treated photographic collections and their handling in the digital era.
- September 18–29 J. Lehtaru participated in MIP project's seminar in Bratislava and in the 10th congress of International Association of Conservators of Archival Material, Books and Graphic Art on Paper (IADA) in Göttingen.
- September 19 The delegation of the Finnish Archivists Association visited the Film Archives.
- September 20 P. Pirsko participated in the meeting of European national archivists in Syracuse.
- September 28 - October 5 P. Pillak took part in German Archives Days.
- October 1 P. Pirsko and Stefanus, the Metropolitan of Estonian Apostolic Orthodox Church (EAÕK), met to discuss the issues of cooperation.
- October 3 The research "Orphan courts in Estonia", conducted by K. Roosileht and published in the series of EAA editions (No. 11/18), was presented in the Historical Archives. At the same time, the exhibition "Zooming in: landscapes" was introduced, alongside the opening of the reference library on the second floor.
- October 6 The exhibition "The Great October Revolution on pictures" opened in Saare County Archives.

- October 8 – 10 T. Mägi participated in the conference "History on non-orthodox churches in Russian and their sources" in St. Petersburg.
- October 9 The display "Tuna 1998–2003" opened in the State Archives reflecting the five-year activity of the socio-historical journal Tuna.
- October 10 The presentation of the 20th edition of the socio-historical journal Tuna and the opening of Tallinn City Archives' visiting exhibition "Municipal official draws" in the Historical Archives.
- October Conservator of graphics J. Tatarnikova from the State Hermitage Museum in practice in the Preservation Department of the Historical Archives. At the same time, E. Keedus from the Historical Archives in practice on the parchment records in the laboratory of graphics restoration of the State Hermitage Museum in St. Petersburg.
- Autumn The initiation of the project "Authority in Estonia" involving heritage inquiry directed to the schools of Viljandi and Pärnu counties.
- Autumn The acquisition of Andres Küng's archive in Sweden to the State Archives.
- October 14 T. Jullinen participated in the meeting of experts' task force of European Commission in Brussels to discuss the issues related to the survey of archives in European Union.
- October 19–27 P. Pirsko and M. Tiidus participated in the annual conference of ICA in Cape Town.
- October 28 In cooperation with Estonian History Teachers Association, the first information day for history teachers conducted in the Historical Archives.
- November 6–7 The qualification exam for archivists, certificates were issued to 23 people.
- November 11 T. Jullinen participated in the second meeting of Document Lifecycle Management (DLM Forum) by the European Union in Brussels.
- November 12 The delegation of the Finnish Conservators Association visited the Film Archives.
- November 13 The exhibition dedicated to the 70th jubilee of H. Leppikson opened in the Film Archives.
- November 24–27 K. Laur, J. Lehtaru, R. Tiidor and R. Velsker participated in the meeting of preservation specialists of Baltic archives.
- November 27–28 I. Tomingas and S.-M. Hallaste participated in the conference dedicated to the 40th anniversary of the Latvian Film Archives in Riga.
- November 28 The exhibition "Against the enemy. 85 years from the beginning of the War of Independence" opened in the State Archives.
- December 15 The photographic exhibition of the coat of arms of nobility composed by the Historical Archives opened in Stenbock's House in Tallinn.
- December 19 The publishing plan of the National Archives for 2004 approved by the Scientific Board.
- December 24 The principles of the National Archives' appraisal policy approved.

2004

- January 1 According to the decree by the Government of the Republic from December 4, 2003, the amendment to the principal regulation of the National Archives came into force. Proceeding from this, former archives of Järva, Lääne-Viru and Ida-Viru county merged into the single Lääne-Viru County Archives situating in Rakvere. Rapla County Archives in Märjamaa was united with Harju County Archives.
- January 13 The appraisal commission of the National Archives formed in order to organize the appraisal policy. Members nominated to the commission: K. Aas, T. Jullinen, T. Kravtsev, Ü. Narits, P. Noodapera, K. Pever, K. Pullonen, J. Valge and H. Vares.
- January 16 New building of Lääne-Viru County Archives opened in Rakvere together with the display of the exhibition "Flags and coat of arms of Viru County" organized by the State Archives.
- January The first source publication "Bible conferences and linguistic debates. On the history of translating bible in North Estonian language (1686–1690)" published in the series "Ex Fontibus Archivi Historici Estoniae" of the Historical Archives.
- February 5 K. Pever took part in the appraisal-related seminar in the Finnish National Archives.
- February 6–10 J. Lehtaru participated in MIP project's symposium in Capellades in Spain.
- February 12 Related to the 120th birth anniversary of General J. Laidoner, the exhibition "120 years from the birth of General Johan Laidoner" was put to display in the research room at Madara Street in the State Archives.
- February 12–14 Representatives of the National Archives participated in the reception of the delegation from Voronezh in Tartu and in the negotiations related to the publishing of the catalogue of Tartu University's art treasures in Voronezh.
- February 15–17 T. Jullinen participated in the meeting of archival experts' task force of European Commission.
- February 18 Minister of Culture, U. Paet, visited the Film Archives.
- February 19 The first part of "Archival Guide" (compiled by L. Leppik) – joint effort of archivists putting together a voluminous guide to the archive's collections – presented in the Historical Archives. At the same time, conservators' display "Blind tooling brought into the light: blind tooling as a decoration technique in the binding design of the 16th–17th centuries", visiting exhibitions from the State Archives ("Other options. Sketches of the flag and coat of arms of the Republic of Estonia from 1919-1922") and Academic Library of Tallinn Pedagogical University ("Blind-stamped panel in the cover design of the Renaissance book") were introduced.
- February The acquisition of H. Reier's film collection from Nõmme Museum to the Film Archives.
- March 5 The ceremony of the annual award for historiography in the State Archives, the award given to Viljandi county archivist J. Valge for his monograph "Economic Separation: stabilizing the Estonian Economy 1918-1924".
- March 22-24 T. Jullinen participated in the meeting of DLM Forum in Dublin.

- March 26 Publications related to the topic of "forest brothers" introduced at the display in the research hall at Madara Street in the State Archives. Among them, the publication "Forest brothers in Summer War 1941" by T. Noormets published in the series of "Ad Fontes" (No. 13). Concurrently, the exhibition linked with the 130th birth anniversary of the President Konstantin Päts, using archival materials from K. Päts' personal archives and Presidential Office, opened in the State Archives.
- Spring In cooperation with Johan Laidoner Museum, the Ministry of Defence, the Ministry of Foreign Affairs and the Embassy of the USA in Estonia, the State Archives' involvement in the process of restitution of J. Laidoner's badges of honour from the Military Museum of Washington to Estonia.
- Spring The restoration and digitalisation of the first Estonian feature film "Bear hunt in Pärnu County" (J. Pääsuke, 1914) in the Film Archives.
- April 1 The completion of the first web-based schooling program "ABC of Records Management" within the framework of British Council's training project.
- April 20-23 P. Pirsko participated in the meeting of European Union's national archivists in Dublin.
- April 23, May 21 The opening of the exhibition "Other options. Sketches of the flag and coat of arms of the Republic of Estonia from 1919-1922" in the foyer of Riigikogu and the State Chancellery.
- April 27 The demonstration of the Film Archives' retrospective film program (freshly restored feature film "Bear hunt in Pärnu County" included) in the film festival - to celebrate the enlargement of European Union, in Rome.
- April, December Seminars on records appraisal and transfer organized for the supervisory institutions of the State Archives. Lectors: K. Pever, S. Prits, K. Pullonen, M. Saard, T. Siir and M. Tiidus.
- May 7-9 At the invitation of the National Archives, ICA Preservation Committee's meeting in Tallinn and Tartu.
- May 13-16 R. Ziius participated in the seminar of "Terra" project in Oslo.
- May 14 The 100th anniversary of the Historical Archives' building (J. Liivi 4, Tartu) and the 83rd birthday of the institution celebrated with the conference in the Historical Museum of Tartu University and with the exhibition of the building's history in the Historical Archives.
- May 27-30 I. Kuuben participated in the conference "Colloquia Jerzy Skowronek dedicata" in Warsaw.
- May Conservator M. Bagociunas from the restoration centre of Lithuanian archives practicing on the conservation of tracing paper in the Preservation Department of the Historical Archives.
- May 31 Awarding of pupils and teachers who participated in the heritage inquiry "Authority in Estonia" in Viljandi County Archives.
- June 1-3 I. Tomingas participated in the film-related seminar in Brussels.
- June 2-3 T. Jullinen participated in the meeting of archival experts' task force of European Commission.
- June 2-4 Representatives of Estonian, Latvian and Lithuanian national archives met in Ramsi in Viljandi County (so-called Baltic Meeting). Focus was directed to appraisal policy and archival supervision. Representatives of Estonia: T. Arumäe, T. Kravtsev, I. Kuuben, P. Pirsko, M. Tiidus, J. Valge and H. Vares.

- June 4 The opening of the exhibition "Estonian flag 120" in the research hall at Madara Street, sketches of Estonian flag in the exhibition came from the collections of the State Archives.
- June 21–22 The president of Italian Baltic Association, Liidia Ferrara, visited the National Archives.
- July 5–11 J. Lehtaru participated in the working meeting of MIP project in La Rochelle in France.
- July 23–25 Summer Days of the National Archives in Käsmu (organized by the State Archives).
- Summer The exhibitions "Peeter Parikas – 115" (in June) and "15 years from the Baltic Chain" (in August) opened in the Film Archives.
- Summer Many employees of the State Archives (the department of supervision included) and Harju County Archives acquired new workrooms in the archive building in Tõnismägi.
- August 8–13 P. Annus participated in the annual conference of International Association of Sound and Audiovisual Archives (IASA) in Oslo.
- August 24–28 Estonian Archivists Association in the field trip to Aland Islands, Sweden.
- August 23–29 T. Arumäe, T. Jullinen, I. Kuuben, P. Pirsko, R. Tiidor and M. Tiidus participated in the 15th ICA congress in Vienna. Presentation on the project outcome of "Red Book of the National Archives" given by R. Tiidor.
- August 30–31 T. Arumäe, T. Jullinen, I. Kuuben, P. Pirsko, R. Tiidor and M. Tiidus participated in Finnish-Hungarian-Estonian archival seminar in Budapest.
- August 31 The delegation of the Swedish State Archives visited the Film Archives.
- September 7 The presentation of the restored film "Bear hunt in Pärnu County" in Kinomaja in Tallinn.
- September 16–17 R. Tiidor and J. Lehtaru attended the preservation-related symposium in Hague and visited the National Archives of Netherlands.
- September 20–22 I. Kuuben participated in the training trip to Finland that took place under the auspices of the council for the digital preservation of cultural heritage. Together with the members of the council I. Kuuben visited the National Archives of Finland and Mikkel's Polytechnic.
- September 21 The presentation of the placard exhibition "Estonia 1944" in the research hall at Madara Street.
- September 29 – October 1 P. Noodapera participated in the conference "Archives in the International Context" in Prague.
- October 1 – December 10 E. Seegel, archivist and customer servant at the Historical Archives, in practice of the archival education in London Metropolitan Archives, supported by Leonardo da Vinci Program in Estonia.
- September/October The completion of the bill "Strategy of Digital Archival System up to 2010". The strategy treats the basic principles of creation, appraisal, arrangement, preservation and consequent use of digital documents.
- October 18 Christian Kelch's "Chronicle of Livonia" in Estonian language (translated by I. Leimus) presented in the Historical Archives. At the same time, the exhibition "Birth of Record", reflecting the practical training of the students of Viljandi Cultural College, opened in the foyer.

- October 18–20 T. Arumäe and T. Jullinen participated in the meeting of DLM Forum in Hague.
- October 20 The weekly "Wednesday's Cinema" initiated by the Film Archives in Hüüru Veski tavern-museum near Tallinn. On Wednesdays, chornicle films from interwar period were shown.
- October 21–22 P. Pirsko and T. Jullinen attended EBNA meeting in Hague.
- October 25–28 P. Pillak participated in Hungarian Archives Days in Pilicaba.
- October Supported by county archives, the initiation of the heritage inquiry "Authority in Estonia" across Estonia.
- November 11–12 The qualification exam for archivists, certificates issued for 14 people.
- November 15 Within the framework of "Saaga" project, access is guaranteed for the first digitalized microfilms in the research hall of the Historical Archives. The project was activated in October 2004 when microfilms from the Ministry of Internal Affairs started to be scanned.
- November 15–21 J. Lehtaru participated in the working meeting of MIP project and the conference in Ljubljana in Slovenia.
- November 16 M. Leppänen from the Finnish National Archives conducted the training in the State Archives for the people involved in appraisal, supervision and collection in the National Archives.
- November 26–27 M. Tiidus and T. Kravtsev participated in the festivities of Latvian archival system's 85th jubilee in Riga.
- November 30 The exhibition "December 1, 1924" opened in the newly renovated exhibition hall of the archive building in Maneeži Street. The ones interested could see for the first time the documents of Estonian Communist Party, related to the revolt, which were kept in Russia.
- December 3 The delegation Digital Film Finnlab visited the Film Archives.
- December 7 The meeting of the Archival Board.
- December 10 The Historical Archives' exhibition of the coat of arms of nobility opened in the Blue Foyer of Viljandi Cultural College.
- December 15 The Weblink of Archival Information System (AIS) presented in the State Archives.
- December 16 The publishing plan of the National Archives for 2005 approved by the Scientific Board.
- December 17 The monograph "Livonian Enlightener. August Wilhelm Hupel 1737-1819" (by I. Jürjo) presented in the State Archives. The work received Fr. Puksoo Award.

RAHVUSARHIIVI PUBLIKATSIOONID 2003–2004

Sariväljaanded

EX FONTIBUS ARCHIVI HISTORICI ESTONIAE (Tartu)

1: Piiblikonverentsid ja keelevaldlused. Põhjaeestikeelse Piibli tõlkimise ajaloost. Bibelkonferenzen und Sprachstreitigkeiten. Quellen zur Geschichte der Übersetzung der Bibel ins Revalestnische. (1686–1690).

Koostanud Leino Pahtma, Kai Tafenau. Toimetanud Jürgen Beyer. Tartu 2003

AD FONTES (Tallinn)

13: Metsavennad Suvesõjas 1941. Eesti relvastatud vastupanuliikumine Omakaitse dokumentides. Koostanud Tiit Noormets. Tallinn 2003

Üksikväljaanded

Jaak Valge. Lahtirakendamine. Eesti Vabariigi majanduse stabiliseerimine 1918–1924. Tallinn 2003

Rahvusarhiivi tegevuse ülevaade 2001–2002. Koostanud Tõnu Tannberg. Tartu 2003

Rahvusarhiivi juhised. Arhivaalide üleandmine avalikku arhiivi. Tallinn 2003

Rahvusarhiivi juhised. Fotode, filmide, heli- ning videosalvestite säilitamine. Tallinn 2003

Rahvusarhiivi juhised. Digitaalse info hoidmine CD-Ril. Tartu 2003

Rahvusarhiivi juhised. Dokumendi- ja arhiivihaldus. Tallinn 2003

Indrek Jürjo. Liivimaa valgustaja August Wilhelm Hupel 1737–1819. Tallinn 2004

Helgi Õunapuu. Eesti Vabariigi riigikaitse juhtimine 1918–1940. Tallinn 2004

Arhiivijuht. I. Riigi-, kohtu- ja omavalitsusorganid Koostanud Lea Leppik. Tartu 2004

Christian Kelch. Liivimaa ajalugu. Tõlkinud Ivar Leimus. Tartu 2004

Perioodilised väljaanded

ACTA ET COMMENTATIONES ARCHIVI HISTORICI ESTONIAE

9(16): Artiklite kogumik. Tartu 2002

10(17): Kersti Lust. Uuenev Saaremaa kroonuküla (1841–1919). Tartu 2003

11(18): Katrin Roosileht. Vaeslastekohtud. Tartu 2003

Ajalookultuuri ajakiri TUNA

2003, nr 1–4

2004, nr 1–4

AUTORID AUTHORS

Tiit Arumäe	nõunik-arendusbüroo juhataja asetäitja <i>Adviser, Deputy Head of Development Bureau</i>
Sirje-Mari Hallaste	Filmiarhiivi säilitustalituse juhataja <i>Head of Preservation Service, Film Archives</i>
Toivo Jullinen	arendusbüroo juhataja <i>Head of Development Bureau</i>
Birgit Kibal	arendusbüroo nõunik <i>Adviser, Development Bureau</i>
Jaak Koiduaru	haldusbüroo juhataja <i>Head of Administration Bureau</i>
Kalev Koppel	Ajalooarhiivi teatmetalituse arhivaar <i>Archivist of Records Service, Historical Archives</i>
Indrek Kuuben	Ajalooarhiivi direktor <i>Director of Historical Archives</i>
Leeni Langebraun	Ajalooarhiivi infotehnoloogiaosakonna juhataja <i>Head of IT Department, Historical Archives</i>
Lauri Leht	riigiarhivaari nõunik <i>Adviser of Director General</i>
Toomas Mägi	Ajalooarhiivi kogude osakonna juhataja <i>Head of Holdings Department, Historical Archives</i>
Ülle Narits	Viljandi maa-arhiivi arhivaar <i>Archivist, Viljandi County Archives</i>
Pille Noodapera	Riigiarhiivi järelvalveosakonna juhataja <i>Head of Supervision Department, State Archives</i>
Priit Pirsko	riigiarhivaar <i>Director General of National Archives</i>
Ott Raun	Tuna peatoimetaja <i>Editor-in-chief of Tuna</i>
Koit Saarevet	Riigiarhiivi infosüsteemiosakonna juhataja <i>Head of Information System Department, State Archives</i>
Edith Seegel	Ajalooarhiivi teenindustalituse arhivaar <i>Archivist of Reference Service, Historical Archives</i>
Helina Tamman	Ajalooarhiivi publitseerimisosakonna juhataja asetäitja <i>Deputy Head of Publishing Department, Historical Archives</i>
Tõnu Tannberg	riigiarhivaari nõunik <i>Adviser of Director General</i>
Lea Teedema	Ajalooarhiivi teatmetalituse juhataja <i>Head of Records Service, Historical Archives</i>
Ruth Tiidor	Ajalooarhiivi säilitusosakonna juhataja <i>Head of Preservation Department, Historical Archives</i>

RAHVUSARHIIVI KOOSSEISU KUULUVATE ARHIIVIDE JA MAA-ARHIIVIDE KONTAKTANDMED

Rahvusarhiiv

J. Liivi 4, Tartu 50409 telefon 7387 505 faks 7387 514 rahvusarhiiv@ra.ee www.ra.ee

Ajalooarhiiv

J. Liivi 4, Tartu 50409 telefon 7387 501 faks 7387 510 ajalooarhiiv@ra.ee www.eha.ee

Riigiarhiiv

Maneeži 4, Tallinn 15019 telefon 693 8000 faks 661 6230 riigiarhiiv@ra.ee www.riigi.arhiiv.ee

Filmiarhiiv

Ristiku 84, Tallinn 10318 telefon 693 8613 faks 693 8611 filmiarhiiv@ra.ee www.filmi.arhiiv.ee

Harju Maa-arhiiv

Tõnismägi 16, 10119 Tallinn telefon 693 8541 faks 693 4542 harju@ra.ee www.ra.ee/harju

Hiiu Maa-arhiiv

Leigri väljak 5, 92412 Kärdla telefon 463 1165 faks 463 1165 hiiu@ra.ee

Jõgeva Maa-arhiiv

Roosi 3a, 48305 Jõgeva telefon 776 0037 faks 776 0053 jorgeva@ra.ee www.ra.ee/jorgeva

Lääne Maa-arhiiv

Lihula mnt 22, 90510 Haapsalu telefon 475 5647 faks 475 6246 laane@ra.ee

Lääne-Viru Maa-arhiiv

Näituse 23, 44314 Rakvere telefon 322 4247 faks 322 4234 lviru@ra.ee www.ra.ee/lviru

Pärnu Maa-arhiiv

Pühavaimu 19, 80014 Pärnu telefon 444 0295 faks 443 5370 parnu@ra.ee www.ra.ee/parnu

Saare Maa-arhiiv

Arhiivi 1, 93815 Kuressaare telefon 453 6509 faks 453 6507 saare@ra.ee www.ra.ee/saare

Tartu Maa-arhiiv

J. Liivi 4, 50409 Tartu telefon 738 7570 faks 738 7510 tartu@ra.ee

Valga Maa-arhiiv

Vabaduse 6, 68204 Valga telefon 766 8870 faks 766 8875 valga@ra.ee www.ra.ee/valga

Viljandi Maa-arhiiv

Jakobsoni 11, 71020 Viljandi telefon 433 4273 faks 433 4273 viljandi@ra.ee www.ra.ee/viljandi